

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

***В. А. Будянська
Г. А. Мариківська***

УКРАЇНСЬКА МОВА

Навчальний посібник

Частина 3

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2026**

УДК 811.161.2(075.034)

Б90

Авторський колектив: доцент, канд. пед. наук, доцент В. А. Будянська – розд. «Фонетика», «Будова слова. Словотвір», «Лексика. Фразеологія», «Синтаксис. Пунктуація»; доцент, канд. пед. наук, доцент Г. А. Мариківська – розд. «Орфографія», «Морфологія», «Стилістика та зв'язне мовлення».

Рецензенти: завідувач кафедри педагогіки та психології Харківського національного університету внутрішніх справ, д-р пед. наук, професор *О. І. Федоренко*; доцент кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна канд. пед. наук *Г. В. Захарова*.

Рекомендовано до видання рішенням ученої ради Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця.

Протокол № 6 від 29.09.2025 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Будянська В. А.

Б90 Українська мова [Електронний ресурс] : навчальний посібник. Ч. 3 / В. А. Будянська, Г. А. Мариківська. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2026. – 299 с.

ISBN 978-966-676-000-0

Подано тестові завдання з української мови, які охоплюють основні мовні розділи та відповідають чинній програмі підготовки до ЗНО/НМТ. Тестові завдання, спрямовані на формування й удосконалення мовних і мовленнєвих умінь, забезпечують закріплення теоретичних знань. Завдання сприяють перевірці рівня засвоєння матеріалу, дозволяють швидко аналізувати результати та виявляти типові помилки.

Рекомендовано вступникам для підготовки до вступу в заклади вищої освіти.

УДК 811.161.2(075.034)

© Будянська В. А., Мариківська Г. А., 2026

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2026

ISBN 978-966-676-000-0

Вступ

Опанування норм і правил сучасної української літературної мови, мовна культура та вміння користуватися мовою як засобом ефективної комунікації є невід'ємною складовою розвитку гармонійної, освіченої особистості. У сучасних умовах особливої актуальності набуває практична спрямованість мовної освіти: важливо не лише знати мовні норми, а й уміти застосовувати їх у реальних життєвих ситуаціях – усно і письмово, у побуті й професійній сфері, у публічному виступі чи неформальному спілкуванні.

Вивчення української мови сьогодні орієнтовано на формування в учнів здатності активно використовувати здобуті знання, набуті навички та вміння в щоденному житті, що сприяє успішній соціалізації та самореалізації. Українська мова є не лише засобом міжособистісної взаємодії, а й потужним інструментом самовиявлення, пізнання світу, формування критичного мислення й національної ідентичності.

Серед основних цілей навчання української мови – формування глибокої поваги до мови як національної, духовної, моральної й культурної цінності; опанування багатства мовних засобів і стилістичних прийомів; розвиток мовленнєвої компетентності та критичної свідомості; здобуття знань про структуру мови як знакової системи; усвідомлення динаміки мовних змін; дотримання норм мовленнєвої поведінки в різних ситуаціях спілкування.

Ефективність підготовки до Національного мультипредметного тесту (НМТ) з української мови значною мірою залежить від якісних навчальних матеріалів. Запропонований посібник покликано допомогти вступнику систематизувати й поглибити знання з української мови, попрацювати над уживанням лексичних і граматичних норм, удосконалити навички з аналізу мовних одиниць і стилістичних засобів, навчатися точно та виразно формулювати думки.

Завдяки роботі із цим посібником користувач зможе не лише поліпшити свій словниковий запас, а й сформулювати мовлення, що відповідає вимогам сучасної культури, – логічне, точне, змістовне, переконливе, емоційно забарвлене, доречне в різних комунікативних ситуаціях.

Навчальний посібник «Українська мова. Частина 3» укладено, відповідно до чинної навчальної програми для вступників до закладів вищої освіти, затвердженої Міністерством освіти і науки України.

Мета посібника – сприяти ефективній підготовці старшокласників до НМТ з української мови: структурувати та систематизувати знання, допомогти у їхньому закріпленні, удосконаленні мовних навичок і формуванні вміння правильно й доречно вживати мовні засоби у власному мовленні.

Посібник розраховано на учнів, які прагнуть самостійно організувати процес навчання, підвищити рівень мовної культури, грамотно виконувати тестові завдання, зокрема ті, що потребують аналітичного мислення та практичного застосування знань.

Структура навчального посібника охоплює сім основних розділів.

У розділі «Фонетика» подано тестові завдання на визначення звуків, їхню класифікацію, уподібнення приголосних, чергування у/в, і/й у словах і реченнях.

У розділі «Лексика. Фразеологія» – вправи на знання лексичних значень, синонімів, антонімів, омонімів, паронімів, фразеологізмів, стилістичну доречність слів.

У розділі «Будова слова. Словотвір» запропоновано тестові завдання на визначення значущих частини слова, словотвірні способи, спільнокореневі слова.

У розділі «Орфографія» – завдання на вживання апострофа, м'якого знака, правопис префіксів, суфіксів, іншомовних слів, подовження, спрощення, зміни приголосних у процесі словотворення, уживання великої літери, правопис складних слів, службових частин мови.

Розділ «Морфологія» містить тестові завдання на визначення самостійних частин мови, їхніх морфологічних ознак, синтаксичної ролі та службових частин мови.

У розділі «Синтаксис. Пунктуація» надано тестові завдання на визначення типів речень, членів речення, словосполучень, видів простих і складних речень, розділових знаків при відокремлених членах речення тощо.

Розділ «Стилістика та зв'язне мовлення» містить тестові завдання на розпізнавання функціональних стилів, доречність мовних засобів, редагування речень, уникнення лексичних, граматичних та стилістичних помилок, а також логічного порушення в побудові висловлення.

Посібник розраховано на старшокласників і вступників до ЗВО, які прагнуть поглибити свої мовні компетентності через систематичне виконання практичних завдань у форматі ЗНО/НМТ.

Розділ 1

Фонетика

Фонетика – це розділ мовознавства, що вивчає звуки мовлення, їхню класифікацію, зміни в процесі мовлення, а також склади, наголос, способи точного передавання звукового складу слів (фонетичну транскрипцію).

Категорії	Пояснення / ознаки	Приклади / особливості
1	2	3
Звуки української мови	Поділяють на голосні та приголосні	
Голосні	Звуки, що утворюють за участю голосу; 6 звуків [а, о, у, е, и, і]	Позначають 10 буквами: а, я, о, у, ю, е, є, и, і, ї
Особливості голосних	Літери я, ю, є позначають один звук [а], [у], [е] після приголосного; два звуки [йа], [йу], [йе] на початку слова, після голосного, апострофа або ь ; ї завжди [йі]	рядок [р'адóк], юний [йу́ний], шия [шuíа], м'яч [мйáч], ательє [ател'йé]; їжак [йіжа́к]
Вимова голосних	Ненаголошений [о] наближають до [у] (перед складом із наголошеними [у́, і́] – [оʸ] ; Ненаголошені [е] і [и] наближають один до одного – [еʲ], [иʲ]	зозуля [зоʸзúл'а], кожух [коʸжух] [веʲсна́], [виʲсо́киʲ]
Приголосні	Складаються з голосу й шуму або тільки із шуму. Приголосні поділяють на сонорні та шумні	–
Сонорні	Голос переважає над шумом; не мають парних глухих	[й, в, л, л', м, н, н', р, р']
Шумні	Складаються переважно з шуму; поділяють на дзвінкі та глухі	Дзвінкі + глухі утворюють пари (крім [ф]) б – п; д – т; з – с; г – х; г' – к; ж – ш; дз̌ – ц; дж̌ – ч
Тверді та м'які приголосні	Утворюють пари; тверді стають м'якими перед я, ю, є, і, ь	тінь [т'ін'] <u>д т з с дз̌ ц л н р</u> <u>д' т' з' с' дз̌' ц' л' н' р'</u>

1	2	3
Пом'якшені	Не утворюють пари б, п, в, м, ф, г, к, х, г', ж, ш, дж, ч стають пом'якшеними перед я, ю, є, і	вік [в'ік]
Окремі випадки	ь – передає м'якість попереднього приголосного; дз̑, дз̑', дж̑ – один звук – корінь слова; дз, дз', дж – два звуки – збіг префікса і кореня; щ – [шч]; в – [ў] на початку слова перед приголосним, після голосного перед приголосним, у кінці слова після голосного	сіль [с'іл'] кукурудза [кукурѹдз̑ а] підземний [підзѐмни̑й] щука [шчука]; вдома [ўдѐма], завтра [зѹ́тра], казав – [казѹ́]
Уподібнення приголосних	За дзвінкістю	Молотьба [молод'ба], вокзал [вог'зал]
	За глухістю (нігті, кігті, легко, вогко, дьогтю, дігтяр)	нігті – [н'іхт'і]
	За м'якістю	сніданок [с'н'іданок], цв'ях [ц'в'ах]
	За місцем і способом творення	з + ш = [ш:] – на початку слова: зшити [ш:́ути̑]; з + ш = [жш] – у середині слова: виві́ши [вѹ́в'і́жши̑], с + ш = [ш:] – вирі́ши [вѹ́р'і́ш: и̑], з + ж = [ж:] – зжовкнути [ж: ѐ́жкнути̑]; з + ч = [шч] – на початку слова: зчистити [шчѹ́сти̑ти̑]; з + ч = [жч] – у середині слова: безчесний [бе̑жчѐсний], ж + ц = [з' ц'] – книжці [кнѹ́з'ц'і̑], ш + ц = [с' ц'] – комашці [кома́с'ц'і̑], ч + ц = [ц' :] – дочці [до́ц' : і̑],

1	2	3
		ж + с = [з' с'] – намажся [намáз'с'а], ш + с = [с' :] – грієшся [гр'і́е"с': а], т + ц = [ц:] – коритце [корі́ц: е"'], т + ц = [ц' :] – клітці [кл'і́ц': і], ться = [ц':] – радиться [ра́ди"ц': а], т + ч = [ч:] – квітчати [кв'і́ча: ти"], т + ш = [чш] – коротший [корóчши"й]

Тестові завдання

1. За алфавітом записано всі слова рядка

- А айсберг, автор, аварія, агат
Б бойскаут, бульйон, більярд, браузер
В герцог, гормон, градація, гумка
Г джакузі, джин, джиґа, джеб
Д кіборг, кипарис, кекс, клан

2. Літери я, ю, є позначають один звук в усіх словах рядка

- А буря, бязь, життя, рюшечки
Б юнга, лялька, єхидна, кутя
В бюргер, єпитимія, пюре, п'єса
Г юність, перед'ювілейний, бювет, ательє
Д єнот, ялина, приєднати, пред'явник

3. Літери я, ю, є позначають два звуки в усіх словах рядка

- А ярмарок, горохваний, досьє
Б європеець, п'явка, аудієнція
В звірячий, ємність, тьмянний
Г бруквяний, макіяж, ноктюрн
Д пацієнт, купюра, ячмінь

4. Виділена буква позначає той самий звук у рядку

- А пензель, театр, зернятко, мережа
Б мріяти, полум'я, рядно, келья
В нести, персона, шепіт, ремарка

Г зоря, похід, моряк, можливо
Д килим, дихати, корисний, тигровий

5. Підкреслена буква позначає той самий звук у рядку

А холодний, обідок, гомін
Б корінь, ходімо, дожити
В борідка, молодуха, косуля
Г долілиць, осока, уночі
Д горіх, колосся, поспіхом

6. Однакова кількість звуків і букв у всіх словах рядка

А дефініція, сюїта, щебетун
Б дзижчати, теревенити, маестро
В імперія, п'ятсот, яловичина
Г піджартовувати, оаза, синекдоха
Д займенник, дзеленькати, синява

7. Різна кількість звуків і букв у кожному слові рядка

А ілюзія, вітчим, аванпостний
Б джиґіт, компіляція, увертюра
В модельєр, овація, подіум
Г перифраз, відтискати, кон'юнктура
Д інновація, буревій, джунґлі

8. Усі слова мають тільки дзвінкі приголосні в рядку

А бажання, дзвінок, година
Б мовчання, лавина, гордість
В глибина, згряя, дзьоб
Г дзюрчати, бджола, дзиґа
Д добродій, залізо, блиск

9. Усі слова мають тільки глухі приголосні в рядку

А шурхіт, слухати, жаліти
Б консерви, кістка, тиск
В спокій, творчість, фартух
Г перстень, факс, хустка
Д сухість, честь, пташка

10. Тверді приголосні мають усі слова рядка

А багатий, город, дзеркало
Б погода, жнива, здобич

В завдання, блискавка, тиша
Г щебетун, лютий, тополя
Д гладити, соковитий, щогла

11. М'які приголосні звуки є в кожному слові рядка

А дзвінок, лицар, тюльпан
Б волосся, дожити, усмішка
В якість, нонсенс, бюро
Г реальність, юний, сіль
Д ягідка, юність, пюре

12. М'який приголосний є в слові

А шепіт
Б бюст
В в'юн
Г суміш
Д кювет

13. Буква с позначає звук [с'] у всіх словах рядка

А сіно, присвята, усміхатися
Б злість, розсіяти, лисиця
В сніжинка, безсоння, пісня
Г купаєшся, сільський, слід
Д спасіння, розрісся, сім'я

14. Звук [ч] є в кожному слові рядка

А чашка, лічильник, бажання
Б учора, мічений, дочці
В сторіччя, чоботи, учитель
Г червень, щедрий, відомчий
Д щелепа, читати, Вітчизна

15. Уподібнення приголосних відбувається в усіх словах рядка

А лічба, тьмяність, розсудливість
Б миришся, стрижка, отже
В розвідка, розсипати, дігтярний
Г квітчастий, адже, футболіст
Д відпустка, швидкість, безсторонній

16. Уподібнення приголосних відбувається в усіх словах рядка, ОКРІМ

- А** аякже, розшивати, молотьба
- Б** свіжість, тягнеться, безчесний
- В** зсипати, розжарений, ніжці
- Г** боїться, розбіжність, сваришся
- Д** побічний, ліжко, двигтів

17. Спільний приголосний є в усіх словах рядка

- А** зшитий, зцідити, розширення, зсипати
- Б** сестричці, ховається, квітці, пічці
- В** просвіта, свічка, світанок, свист
- Г** безжурний, розжарити, ажурний, тяжкий
- Д** потяг, гостинець, вогкість, розгадка

18. Підкреслена буква позначає той самий звук у рядку

- А** У сосновому лісі сонце світило крізь ранкову імлу.
- Б** Тренер спостерігав за грою в баскетбол із трибун.
- В** Десь поруч тихо дзеленчали дзвіночки на вітрі, а вдалині лунав глибокий дзвін.
- Г** Підліток грав у футбол, насолоджуючись теплим літнім днем.
- Д** Під час цвітіння саду цілий вечір лунали співи цвіркунів.

19. Виділена буква позначає той самий звук у рядку

- А** У книжці описано життя, що минає безжурно.
- Б** Гідність важлива для кожної особистості у світі й суспільстві.
- В** Уночі в тиші можна чути **ч**іткий звук цвіркуна.
- Г** Завзяття і творчість допомагають **т**ямущій людині досягати успіху.
- Д** Важливий ювілей святкували одразу після **в**есілля.

20. Звук [в] є в усіх словах рядка

- А** тривалий, лаванда, суворий
- Б** дарував, завод, вимога
- В** ковдра, квиток, веселий
- Г** привід, внаслідок, стовп
- Д** втома, вежа, навички

21. Перший склад є наголошеним у слові

- А** гальмо
- Б** літопис

- В** котрий
- Г** висіти
- Д** павич

22. Другий склад є наголошеним у слові

- А** нанести
- Б** уподобання
- В** проміжок
- Г** чарівний
- Д** причіп

23. Третій склад є наголошеним у слові

- А** стовідсотковий
- Б** щодобовий
- В** приморозок
- Г** шляхопровід
- Д** довідник

24. Правильно виділено букви на позначення наголошених голосних у всіх словах, ОКРІМ

- А** довести до ненависті
- Б** підліткова обіцянка
- В** усередині рукопису
- Г** дивлячись зозла
- Д** українське видання

**25. Прочитайте речення (цифра позначає наступне слово)
Після (1) багаторазового виконання (2) завдання студент переглянув (3) каталог навчальних матеріалів у (4) мережі, щоб (5) закінчити підготовку до іспиту.**

Неправильно підкреслено букви на позначення наголошених голосних у слові, позначеному цифрою

- А** 1
- Б** 2
- В** 3
- Г** 4
- Д** 5

**26. Прочитайте речення (цифра позначає наступне слово)
У кафе з оригінальною кухнею я замовив (1) лате з (2) соломинкою,**

ароматну страву з (3) копченої (4) курятини, загорнуту у (5) фольгу, і запечену (6) камбалу – усе це виглядало настільки апетитно, що (7) слинка котилася, а вивчення (8) кулінарії здалося мені ще кориснішим, попри трохи завищений (9) цінник.

Правильно підкреслено букви на позначення наголошених голосних у словах, позначеному цифрами

А 1, 4, 8

Б 2, 3, 7

В 5, 6, 9

Г 4, 8, 9

Д 1, 5, 8

27. Помилку в чергуванні у/в допущено в рядку

А залишився в кімнаті, чекав в аеропорту

Б побачив у натовпі, працювала в редакції

В перебувати у відрядженні, запросили у театр

Г залишитися в тіні, відпочивала у Флориді

Д працює в установі, виступав у клубі

28. Норми вживання у/в дотримано в рядку

А Ввечері вогонь у каміні створював затишок.

Б Батько у дворі рубав дрова, а мати в хаті готувала обід.

В У місті розквітли каштани, в повітрі витав аромат весни.

Г В осінньому повітрі уже відчувалась прохолода.

Д В нашому селі в осінню пору особливо тихо.

29. Помилку в чергуванні і/й допущено в рядку

А ніжність і тепло, щастя й любов

Б пісня й казка, музика й тиша

В сонце й небо, доброта й милосердя

Г думка й емоція, час і простір

Д віра і сила, надія й впевненість

30. Норми вживання і/й дотримано в рядку

А Злагода й підтримання стали запорукою їхнього успіху.

Б Свобода і надія завжди йдуть поруч у мріях.

В Весна і пробудження природи створювали відчуття оновлення.

Г Надворі було тихо, й ніч поволі опускалася на місто.

Д Вечорами ми гуляли в парку і слухали спів солов'я.

Розділ 2

Лексика. Фразеологія

Лексика – це сукупність слів, які вживають у мові.

Наука, яка вивчає словниковий склад мови, значення слів, їхнє походження, зв'язок з іншими словами, має назву **лексикологія**.

Збором і систематизацією слів, а також теорією та практикою укладання словників займається **лексикографія**.

Категорії	Пояснення	Приклади
1	2	3
Лексика	Сукупність слів, які вживають у мові	будинок, книга, бігати, швидкий
Лексичне значення слова	Реальний зміст слова; те, що воно називає	портрет – «зображення або опис людини чи групи людей»
Граматичне значення слова	Відомості про належність слова до частини мови та його граматичні ознаки (рід, число, відмінок, вид, час тощо)	книга (іменник, жіночий рід, однина); бігати (дієслово, недоконаний вид, інфінітив)
Слова з конкретним значенням	Позначають конкретні предмети, властивості або дії	будинок, посібник, старий, нудний, шукати, беремо
Слова з абстрактним значенням	Не пов'язані з конкретними предметами чи діями	туга, захоплення, втіха, любов, мрія
Однозначні (моносемічні) слова	Мають тільки одне значення; часто це є наукові терміни, деталі, власні назви	інвестиції, підмет, метафора, грип, Київ, Європа
Багатозначні слова	Мають пряме (основне) та переносне (непряме) значення	серце – орган кровообігу (пряме); серце – символ любові (переносне)
Омоніми	Слова з однаковим написанням, але різними значеннями	коса – волосся; коса – вузька смуга суходолу; коса – знаряддя
Синоніми	Різні за звучанням, близькі або тотожні за значенням	дорога – путь, шлях; мовознавство – лінгвістика
Антоніми	Слова із протилежним значенням	чорний – білий; ніч – день; добре – погано
Пароніми	Слова, подібні за звучанням та будовою, але різні за значенням	абонент – абонемент; континент – контингент

1	2	3
Діалектизми	Слова, які вживають лише в певній місцевості	кукуля – зозуля; буцян – чорногуз; пчульник – пасіка
Професійні слова / терміни	Слова, що вживають у певній професійній або науковій сфері	мовознавство: суфікс, підмет; математика: гіпотенуза, катет
Неологізми	Нові слова, що виникли в мові	смартфон, блогер, онлайн-магазин
Архаїзми	Застарілі слова, які замінили сучасні	враг – ворог; град – місто
Історизми	Слова, що позначають явища, які зникли	гетьман, волость, лихвар

Фразеологія – сукупність усталених зворотів певної мови, а також розділ науки про мову, що вивчає стійкі словосполучення, їхні ознаки, поділ на групи, утворення і походження.

Категорії	Пояснення	Приклади
Фразеологізми (фразеологічні звороти)	Стійкі словосполучення, що називають окремі предмети, явища, властивості, дії; мають цілісне лексичне значення	спіймати облизня – «зазнати невдачі»; заткнути за пояс – «перевершити»
Синтаксична роль	У реченні фразеологізм є одним членом речення	І довго ти будеш товкти воду в ступі? – присудок
Синоніми та антоніми фразеологізмів	Фразеологізми можуть мати близьке або протилежне значення	не приший кобилі хвіст – потрібний як п'яте колесо до воза
Джерела фразеології	Походження та формування фразеологізмів	–
Спільнослов'янські	Загальнослов'янські вислови, що поширені в багатьох слов'янських мовах	водити за носа; із голови до п'ят; як на долоні
Українські	Власне українські фразеологізми	на руку ковінька; піймати облизня
Засвоєні з інших мов (кальки)	Запозичені або перекладені вирази	ось де собака зарита (із німецької)
Виробничо-побутові вислови	Фразеологізми, що виникли в побуті та практичній діяльності	сім раз одмірай, а раз одріж
Біблійні та євангелійські вислови	Запозичені з Біблії або Євангелія	бути притчею во язицех; берегти, як зіницю ока
Античні вислови	Походять з античної культури	крокодилячі сльози; сади Семіраміди

Тестові завдання

1. Рядок, у якому всі слова є загальноновживаними

- А лисиця, будинок, трактор, камінь
- Б індекс, контракт, графік, фотосинтез
- В коректор, річка, перон, акробат
- Г диктофон, футляр, дипломат, морфема
- Д антонім, абзац, оксюморон, професор

2. Речення, у якому вжито застаріле слово

- А Від села тяглася рівна дорога, що вела крізь лани та ліси прямо до людного ярмарку.
- Б Біля річки виднілася хатина, прикрашена яскравими рушниками, які сяяли кольорами під сонячним світлом.
- В Старий боярин у парчевому вбранні поважно ввійшов до палати, спираючись на різьблену палицю.
- Г Науковець розповідав про цікаві історичні факти, використовуючи сучасні технології.
- Д У творчій майстерні витав аромат фарби й дерева – саме тут створювали справжні художні шедеври.

3. Рядок, у якому всі слова є абстрактними іменниками

- А доброта, натхнення, тривога, байдужість
- Б ріка, напруження, праця, небо
- В думка, мрія, воля, замок
- Г магазин, знання, дерево, полум'я
- Д перешкода, приятель, дружба, насип

4. Усі слова є однозначними в рядку

- А стан, нота, плече, реакція
- Б хвиля, ключ, лист, корінь
- В гра, коса, лінія, здоров'я
- Г павутина, світло, станція, вирок
- Д мікроскоп, килим, ведмідь, терка

5. Усі слова є історизмами, ОКРІМ

- А верста
- Б шляхтич
- В ланіти

- Г хорунжий
- Д чумак

6. Усі слова є архаїзмами, ОКРІМ

- А перст
- Б курінний
- В злато
- Г десниця
- Д ректи

7. Усі слова утворюють синонімічний ряд

- А мчати, поспішати, стояти, бігти
- Б гнів, злість, мовчання, лють
- В написаний, намальований, зроблений, виконаний
- Г поспішно, квапливо, швидко, стрімко
- Д працюватий, старанний, ледачий, наполегливий

8. Синонімом до слова *пильний* є

- А байдужий
- Б спокійний
- В уважний
- Г тривожний
- Д змучений

9. Усі слова є антонімами, ОКРІМ

- А імпульсивний – обдуманий
- Б агресивний – мирний
- В статечний – поважний
- Г хаотичний – організований
- Д неохайний – акуратний

10. Пароніми вжито в рядку

- А лабільність – стійкість
- Б претендент – прецедент
- В ручна пила – пила каву
- Г мелодійний – дисонансний
- Д біографія Гончара – майстер-гончар

11. Омоніми наведено в усіх рядках, ОКРІМ

- А** крило (ластівки), крило (вітряка)
- Б** чайка (човен), чайка (птаха)
- В** лисичка (тварина), лисичка (гриб)
- Г** равлик (символ), равлик (моллюск)
- Д** графік (план роботи), графік (художник)

12. Лексично неправильними є всі словосполучення, ОКРІМ

- А** приймати участь
- Б** приймати присягу
- В** приймати міри
- Г** приймати пологи
- Д** приймати до відома

13. Лексично правильним є словосполучення

- А** прийти в себе
- Б** зважати на думку
- В** путати слова
- Г** заключити угоду
- Д** назначити зустріч

14. Лексично неправильними є всі словосполучення, ОКРІМ

- А** відповідальний працівник
- Б** визивати до дошки
- В** на голодний шлунок
- Г** звільнити невільників
- Д** старався допомогти

15. Правильно вжито слово в рядку

- А** зайти в тупик
- Б** скибочка грейпфрута
- В** завітна мрія
- Г** капризний малюк
- Д** дерев'яна лодка

16. Лексично правильне словосполучення утворить слово «музикальний» з іменником

- А** слух
- Б** голос

- В** конкурс
- Г** хист
- Д** талант

17. Слово книжковий (-а, -е) може бути узгоджено з усіма іменниками, ОКРІМ

- А** стиль
- Б** магазин
- В** видання
- Г** полиця
- Д** виставка

18. Лексичну помилку допущено в рядку

- А** вразлива людина
- Б** надійний постачальник
- В** гострий кинджал
- Г** химерний сюжет
- Д** старовинний алтар

19. Немає лексичної помилки в рядку

- А** грудна дитина
- Б** минулорічній план
- В** бархатний сезон
- Г** нагальне питання
- Д** напрямок роботи

20. Неправильно наведено український відповідник до іншомовного слова в рядку

- А** моніторинг – спостереження
- Б** ескалація – загострення
- В** абсурд – доцільність
- Г** делегація – представництво
- Д** альтернатива – вибір

21. Немає лексичних помилок у реченні

А Не знати математику в наш час є великою проблемою, оскільки неможливо підвести підсумки будь-якого дослідження.

Б Через неухвалне ставлення до об'єму роботи та слабкі знання в області політики виникли непередбачувані складнощі.

В Оточуючі люди не звертали увагу на стан пам'ятника Шевченка і проходили повз, ніби нічого не бачили.

Г Керівник зауважив, що через поверхневі знання учасників неможливо якісно виконати завдання повістки дня.

Д Від представників керівної партії надійшла пропозиція щодо співпраці з іноземними партнерами.

22. Фразеологізмами є всі словосполучення, ОКРІМ

А поставити на карту

Б поставити на місце

В поставити на ноги

Г поставити на стіл

Д поставити на чолі

23. Значення фразеологізму *прометеїв вогонь*

А небезпечне вогнище

Б прагнення до високої мети

В сонячне світло

Г вогонь знищення

Д розпалювати вогонь пристрасті

24. Фразеологізм *бентежити кров* означає

А збуджувати когось

Б показувати свої примхи

В позбавляти рівноваги

Г уникнути заслуженого покарання

Д гордовито триматися

25. Правильно визначено значення фразеологічного звороту

А сидіти склавши руки – працювати старанно

Б залити за шкуру сало – допомогти в біді

В хоч греблю гати – дуже багато

Г у свинячий голос – дуже голосно

Д класти зуби на полицю – займатись кулінарією

26. Неправильно визначено значення фразеологічного звороту

- А** гладити по голові – хвалити, заохочувати
- Б** дати відкоша – відмовляти кому-небудь у сватанні
- В** зі шкіри пнутися – старатися з усіх сил
- Г** ловити момент – дорожити часом
- Д** надягати машкару – приховувати свою справжню сутність

27. Широко розкрити очі, виявляючи здивування, означають усі фразеологізми, ОКРІМ

- А** роззявити рот
- Б** скам'яніти від дива
- В** утешуватися баньками
- Г** намуляти очі
- Д** вип'ялити очі

28. Синонімічне значення мають обидва фразеологізми в рядку

- А** набивати мозолі, рвати жили
- Б** води не сколихнути, крутити хвостом
- В** закипіти ізсередини, не чути землі під собою
- Г** попасти в тенета, ставати дибки
- Д** розуму не позичати, відкривати шлях

29. Антонімічне значення мають усі фразеологізми, ОКРІМ

- А** давати зелену вулицю – ставити палиці в колеса
- Б** стояти на своєму – здавати позиції
- В** як риба у воді – як не у своїй тарілці
- Г** шкандибати на голову – без царя в голові
- Д** зарубати на носі – вилітати з голови

30. У фразеологізмі *як мокра ...* пропущено слово

- А** осика
- Б** трава
- В** курка
- Г** лисиця
- Д** риба

Розділ 3

Будова слова. Словотвір

Будова слова – це розділ мовознавства, що вивчає значущі частини слова (корінь, префікс, суфікс, закінчення, основу).

Словотвір – вивчає способи творення нових слів за допомогою цих морфем.

Будова слова

Частини слова	Визначення	Приклади
Закінчення	Змінна частина слова, що слугує для зв'язку слів у реченні	Земл- я ; земл- і ; земл- ею Пол- е ; пол- я ; пол- ями
Основа	Частина слова без закінчення. Вона має основне лексичне значення	<u>Стіл</u> ; <u>стол</u> -а; <u>Козак</u> ; <u>козак</u> -ів
Корінь	Головна значуща частина слова, спільна для всіх споріднених слів	Біл -енький; пре- біл -ий
Суфікс	Частина слова, що стоїть після кореня	Хлоп- чик ; куп- ець
Префікс	Частина слова, що стоїть перед коренем	Про -лісок; пра -ліс; прі -рва

Словотвір

Способи творення	Характеристики	Приклади
1	2	3
Префіксальний	Додавання префікса до твірного слова	Писати → переписати
Суфіксальний	Додавання суфікса до твірного слова	Колос → колосок
Префіксально-суфіксальний	Однчасне додавання префікса і суфікса до твірної основи	Тиша → затишок
Постфіксальний	Додавання постфікса до твірного слова	Навчати → навчатися

1	2	3
Безафіксний	Утворення слова відкиданням суфікса або закінчення від твірного слова	Бігати → біг
Основоскладання	Поеднання двох і більше основ в одне слово за допомогою сполучних голосних або без них	Ліс + степ → лісостеп
Словоскладання	Поеднання двох окремих слів в одне	Хліб-сіль
Абревація	Утворення слова поеднанням початкових букв або частин слів, що входять до твірного словосполучення	ЗНО, ООН, ЄС
Перехід з однієї частини мови в іншу	Слово змінює свою належність до частин мови	Колискова (прикметник → іменник)

Тестові завдання

1. Спільнокореневими до слова *ліс* є всі наведені слова, **ОКРІМ**

- А лісний
- Б праліс
- В пролісок
- Г поліс
- Д лісовик

2. Спільнокореневими до слова *біль* є всі наведені слова, **ОКРІМ**

- А безболісний
- Б больовий

- В** боляче
- Г** уболювати
- Д** білизна

3. Спільнокореневими до слова *нога* є всі наведені слова, ОКРІМ

- А** ніжка
- Б** ніжний
- В** підніжжя
- Г** безногий
- Д** ніженька

4. Усі слова є спільнокореневими, ОКРІМ

- А** передмова
- Б** умова
- В** мовлення
- Г** розмова
- Д** вимова

5. Усі слова є спільнокореневими, ОКРІМ

- А** носити
- Б** зношувати
- В** носій
- Г** носатий
- Д** переносити

6. Усі слова є спільнокореневими, ОКРІМ

- А** річний
- Б** річниця
- В** річище
- Г** щорічний
- Д** рік

7. Не є спільнокореневим слово в рядку

- А** рутина
- Б** рушій
- В** порух
- Г** рухати
- Д** порушення

8. Не є спільнокореневим слово в рядку

- А** наводнення
- Б** підводний
- В** водій
- Г** водяний
- Д** безводний

9. Префікс *при-* має однакове значення в усіх словах, ОКРІМ

- А** принести
- Б** присудити
- В** придбати
- Г** примружити
- Д** прискакати

10. Префікс *пре-* має однакове значення в усіх словах, ОКРІМ

- А** прегарний
- Б** пречудовий
- В** престольний
- Г** прекрасний
- Д** преважливий

11. Префікс *від-* має однакове значення в усіх словах, ОКРІМ

- А** відліпити
- Б** відклеїти
- В** відколоти
- Г** відгвинтити
- Д** відмерзнути

12. Значення *хибності, удаваності* означає слово з іншомовним префіксом у рядку

- А** квазівчений
- Б** ультрамодний
- В** субпідрядник
- Г** алогічний
- Д** парапсихолог

13. Суфікс *-ець* має однакове значення в усіх словах, ОКРІМ

- А** мешканець
- Б** стрілець
- В** пловець
- Г** вітерець
- Д** борець

14. Суфікс *-ище* має однакове значення в усіх словах, ОКРІМ

- А** водосховище
- Б** пасовище
- В** кладовище
- Г** урочище
- Д** річище

15. Суфікс *-інн-* має однакове значення в усіх словах, ОКРІМ

- А** розуміння
- Б** каміння
- В** гасіння
- Г** ходіння
- Д** служіння

16. Суфікс *-к-* має однакове значення в усіх словах, ОКРІМ

- А** голівка
- Б** дівчинка
- В** голка

Г хатка

Д гірка

17. Суфікс -ник має однакове значення в усіх словах, ОКРІМ

А захисник

Б довідник

В митник

Г пасічник

Д гірник

18. Суфікс -ар має однакове значення в усіх словах, ОКРІМ

А віттар

Б пекар

В словникар

Г виноградар

Д кухар

19. Суфікс -ок має однакове значення в усіх словах, ОКРІМ

А обривок

Б наслідок

В початок

Г шматок

Д здобуток

20. Помилково утворено слово в рядку

А рятувальниця

Б прибиральниця

В нормувальниця

Г верстальниця

Д музикантниця

21. Помилково утворено слово в рядку

А столяриня

Б майстриня

В продавчиня

- Г мисткиня
- Д фахівчиня

22. Правильно утворено всі слова, ОКРІМ

- А лідерка
- Б посадовиця
- В клоунеса
- Г дизайнерша
- Д майстриня

23. Помилково утворено слово в рядку

- А виборчиня
- Б дегустаторша
- В гонщиця
- Г колежанка
- Д психіатриня

24. Префіксальним способом утворено всі слова рядка

- А пролісок, стиглий, додати
- Б виїхати, передмістя, стілець
- В підсидіти, промова, демонтаж
- Г безхмарний, прозорість, дівчинка
- Д алогічний, міжнародний, помаранчевий

25. Суфіксальним способом утворено всі слова рядка

- А ходіння, абрикосовий, білявий
- Б творчість, легенький, проміжок
- В акторка, забігти, прозаїк
- Г величезний, вогник, антивоєнний
- Д керівництво, спостереження, переписати

26. Префіксально-суфіксальним способом утворено всі слова рядка

- А прибережний, виконання, серденько
- Б побратим, безробіття, підвіконник

- В** настінний, відпочити, мешканець
- Г** навушник, міжгалузевий, солонуватий
- Д** запальничка, обклеїти, переправа

27. Безафіксним способом утворено всі слова рядка

- А** вибір, зверху, думаючи
- Б** запис, читання, антипод
- В** хід, спросоння, портрет
- Г** переклад, спуск, біг
- Д** відгук, відчинити, безмежний

28. Складанням слів або основ утворено всі слова рядка

- А** перекотиполе, прикордонний, синьо-жовтий
- Б** краєвид, трьохетапний, безстрашний
- В** далекобійний, мишоловка, життєпис
- Г** хлібороб, безталанний, кисло-солодкий
- Д** працездатний, пришкільний, товариський

29. Не мають закінчень усі слова рядка

- А** стілець, щодня, навчаючись
- Б** чай, навпростець, кімоно
- В** згадавши, думати, радість
- Г** надруковано, анітрохи, ситро
- Д** морозити, графіті, навесні

30. Не мають закінчень усі слова в рядках, ОКРІМ

- А** сміятися, дефіле, позавчора
- Б** подаровано, жалюзі, малювати
- В** щедрість, небокрай, пальто
- Г** фіаско, наодинці, заспівавши
- Д** сидячи, авеню, навмисне

Розділ 4

Орфографія

Орфографія – це розділ мовознавства, що вивчає правила правильного написання слів, уживання великих і малих літер, написання разом, окремо й через дефіс.

4.1. Уживання апострофа

№ з/п	Умови вживання апострофа перед я, ю, є, ї	Приклади з апострофом	Приклади без апострофа
1	Після губних приголосних (б, п, в, м, ф) на початку слова або коли перед губним стоїть голосний чи приголосний р	в'язень, полум'я, арф'ярка	святий, морквяний
2	У словах із префіксом апостроф пишуть так само, як і в словах без нього	підв'язати (в'язати), розм'якшити (м'який)	—
3	Після твердого р (за твердої роздільної вимови)	бур'ян, сузір'я	порядок, вітряк
4	Після префіксів і першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний	роз'ятрити, дит'ясла, мін'юст	—
5	В імені Лук'ян та похідних від нього словах	Лук'ян, лук'янівський	—
6	В іншомовних словах після б, п, в, м, ф, ж, ч, ш, г, ґ, к, х, р за роздільної вимови	миш'як, бар'єр, комп'ютер	кювет, бюрократ
7	Після префіксів у словах іншомовного походження, що закінчуються на твердий приголосний	ад'ютант, кон'юнктура, ін'єкція	—

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

А Апостроф ставлять перед **я, ю, є, ї**.

Б Апостроф ставлять після літер на позначення губних приголосних, якщо перед губним приголосним стоїть будь-який приголосний.

В Апостроф ставлять після літер на позначення губних приголосних, якщо перед губним приголосним стоїть будь-який голосний.

Г Апостроф ставлять після літер на позначення губних приголосних, якщо перед губним приголосним стоїть приголосний **[p]**.

Д Апостроф ставлять після **р**, що позначає твердий приголосний.

2. Неправильним є твердження

А У словах іншомовного походження апостроф ставлять перед **я, ю, є, ї**.

Б У словах іншомовного походження апостроф не ставлять перед **йо**.

В У словах іншомовного походження апостроф ставлять після кінцевого приголосного префікса.

Г У словах іншомовного походження апостроф ставлять перед пом'якшеним попереднім приголосним.

Д У словах іншомовного походження апостроф ставлять після початкового **Д, О** в прізвищах.

3. Неправильним є твердження

А У словах іншомовного походження апостроф ставлять після **б, п, в, м, ф**.

Б У словах іншомовного походження апостроф ставлять після **ж, ч, ш**.

В У словах іншомовного походження апостроф ставиться після **д, т, з, с**.

Г У словах іншомовного походження апостроф ставлять після **г, к, х**.

Д У словах іншомовного походження апостроф ставлять після **р**.

4. Апостроф треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А арф...яр, кам...яний, мр...яка

Б пред...явник, горохв...яний, харків...янин

В верхів...я, р...ябенький, розп...яття

Г реп...ях, дит...ясла, напівм...який

Д знічев...я, без...язикий, кр...якати

5. Апостроф треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** п...явка, пор...ядок, подвір...я
- Б** дерев...яний, безриб...я, кур...ява
- В** Примор...я, об...ємний, міжз...їздівський
- Г** солом...яний, багр...яний, зап...ястний
- Д** сухом...ятка, стерв...ятник, бур...ячиння

6. Апостроф треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** комп...ютер, ін...екція, б...юджет
- Б** прем...ера, рез...юме, ад...ютант
- В** кар...єра, дистриб...ютор, р...юкзак
- Г** в...єтнамець, кон...юнктура, Рейк...явік
- Д** к...янті, Х...юстон, М...юнхен

7. Апостроф не треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** темр...ява, гр...юкати, торф...яний
- Б** пан...американський, бр...язкати, рум...яний
- В** вітр...як, духм...яний, дит...ясла
- Г** св...ятилище, помор...янин, різдв...яний
- Д** трав...яний, кур...ятина, відв...язати

8. Апостроф не треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** медв...яний, пан...європейський, поголів...я
- Б** мавп...ячий, зобов...язання, закип...ятити
- В** св...яткувати, р...яжанка, рутв...яний
- Г** сузір...я, відв...язати, осв...ячений
- Д** брукв...яний, риб...ячий, роз...ятрений

9. Апостроф не треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** супер...успіх, Мін...юст, перед...ювілейний
- Б** потьм...янілий, зв...язківець, об...ектив
- В** з...економити, багр...яний, розм...яклий

Г сер...йозний, різьб...яр, р..яска

Д напів...автомат, роз...єднати, скатерт...ю

**10. Прочитайте речення *Після перемир(1)я харків(2)яни при-
бирали подвір(3)я, ремонтували кам(4)яні сходи, щоб навести
пор(5)ядок.***

Апостроф треба ставити замість усіх цифр, ОКРІМ

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

**11. Прочитайте речення *Хлоп(1)ятко востаннє дивився
на солом(2)яну стріху, на вітр(3)як, на прив(4)яле бур(5)ячиння,
на узгір(6)я за лісом.***

Апостроф треба ставити замість усіх цифр, ОКРІМ

А 1, 3

Б 3, 5

В 4, 6

Г 2, 5

Д 4, 3

**12. Прочитайте речення *У темр(1)яві на кам(2)яному високо-
гір(3)ї не відчувалося запаху прив(4)ялої трави, різнотрав(5)я.***

Апостроф треба ставити замість усіх цифр, ОКРІМ

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

13. Допущено помилку в слові рядка

А Лук'яненко, мереф'янський, під'їзд

Б подвір'я, з'юрмитися, лижвяр

В між'ярусний, різнобарв'я, жираф'ячий

Г верб'яний, цв'яшок, зав'язка
Д львів'янка, Святогірськ, прянощі

14. Допущено помилку в слові рядка

А з'єднання, пом'якшення, слов'яни
Б марнослів'я, обв'язати, з'ясувати
В без'ядерний, роз'юшити, набряк
Г об'єднання, пальця, В'ячеслав
Д фарб'яр, м'ята, духмяний

15. Допущено помилку в слові рядка

А кон'юнктура, рельєф, вар'єте
Б ад'ютант, вольєр, віньєтка
В ін'єкція, інтерв'ю, ридикюль
Г прес-пап'є, ар'єргард, дос'є
Д сек'юриті, мадярський, бутоньєрка

4.2. Уживання м'якого знака

Категорії	Випадки вживання	Приклади
1	2	3
М'який знак пишуть	1. Після м'яких приголосних д, т, з, с, л, н, ц	пільма, різьбяр, тьмяний
	2. У буквосполученні ьо	льодяник, сьогодніня
	3. У суфіксах -ськ-, -зьк-, -цьк-	поліський, запорізький, німецький. Але м'який знак не пишуть у словах: різкий, боязкий, дерзкий, в'язкий, ковзкий, плаский, баский, жаский
	4. У суфіксах -оньк-, -еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, -юсіньк-	ріднесенький, свіжісінький, калинонька
	5. У родовому відмінку множини іменників жіночого й середнього роду на -ня, -ння, -ця, -це	рішення – рішень, письменниця – письменниць, серце – сердець, друкарня – друкарень

1	2	3
	6. У дієсловах (неозначена форма, 3-тя особа однини/множини, наказовий спосіб)	котиться, погляньте
	7. Перед йо в іншомовних словах	шампінйон, гільйотина
	8. У похідних словах, якщо в початковій формі є м'який знак	яблуньці – яблунька, вишеньці – вишенька. Але: гілці – гілка, землянці – землянка
М'який знак не пишуть	1. Після б, п, в, м, ф, ж, ч, ш, щ, г, ґ, к, х	розкіш, любов, дивишся
	2. Після р	лікар, перевірте. Але: Горький, Зорькін
	3. Після н перед суфіксами -ськ-, -ств-	велетенський, громадянство
	4. Після н перед ж, ч, ш, щ	меншість, доменщик. Але: неньчин, няньчин, доньчин, бриньчати, Маньчжурія, женьшень
	5. Між двома однаковими буквами, що позначають м'які подовжені приголосні	століття, змагання
	6. Між двома м'якими приголосними	радістю, кузня
	7. У середині складних числівників	вісімнадцятий, шістсот

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

А М'який знак пишуть після м'яких **д, т, з, с, ц, л, н**.

Б М'який знак пишуть у прикметникових суфіксах **-ськ-, -цьк-, -зьк-**.

В М'який знак не пишуть після **н** перед шиплячими та суфіксом **-ськ-**.

Г М'який знак не пишуть після **н** перед шиплячими та суфіксом **-ств-**.

Д М'який знак не пишуть після **н** перед губними **б, п, в, м, ф**.

2. Неправильним є твердження

А М'який знак не пишуть після губних **б, п, в, м, ф**.

Б М'який знак не пишуть після **ж, ч, ш, щ**.

В М'який знак не пишуть після **р** у кінці слова та складу.

Г М'який знак пишуть у суфіксах **-еньк-, -есеньк-, -ісіньк-, юсіньк-**.

Д М'який знак не пишуть у дієсловах наказового способу.

3. Неправильним є твердження

А М'який знак пишуть у буквосполученнях **льк, льц**, якщо вони походять із **льк**.

Б М'який знак пишуть у буквосполученнях **ньк, ньц**, якщо вони походять із **ньк**.

В М'який знак пишуть у середині складних числівників.

Г М'який знак пишуть у дієсловах 3-ї особи однини та множини.

Д М'який знак пишуть у неозначених формах дієслова.

4. М'який знак треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А ялинон...ці, дивуєт...ся, гребін...чик

Б рибон...ці, урал...ський, бояз...кий

В слиз...кий, Ман...чжурія, волин...ський

Г матусен...ці, азовс...кий, виріз...блений

Д узгод...те, автолюбител...ський, мен...ше

5. М'який знак треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А свійс...кий, зозул...ці, мистец...кий

Б сяд...те, таріл...ці, поділ...ський

В пот...марений, ірпін...ський, голівон...ці

Г злаз...те, наріж...те, трудівниц...

Д молот...ба, різ...кість, голубон...ці

6. М'який знак треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А жмен...ці, помешкан..., праз...кий

Б брун...ці, кін...цівка, стіл...чик

В порад...те, борот...бист, шкатул...ці
Г глянец..., колодяз...ник, хорол...ський
Д глян...те, майбут...не, їдал...ня

7. М'який знак не треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А бас...кий, radoмишльс...кий, заволз...кий
Б бояз...кий, ковальс...кий, тайванс...кий
В в'яз...кий, плас...кий, різ...кий
Г різ...кий, карпатс...кий, Коцюбинс...кий
Д ковз...кий, трипільс...кий, уманс...кий

8. М'який знак не треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А Уман...щина, млин...ці, тварин...ці
Б Волин...щина, тон...ший, зган...бити
В перевір..., винос...те, долин...ці
Г Луган...щина, яблун...ці, сип...те
Д Гуцул...щина, славет...ність, промін...чик

9. М'який знак не треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А жовч..., дон...чин, тюр...ма
Б постав...те, нян...чин, піднос...ся
В чотир...ма, брин...чати, облич...
Г дитин...ці, жен...шень, низ...кий
Д мен...шість, пан...щина, галуз...ці

10. Прочитайте речення *Промін(1)чик сон(2)ця впав на ви-різ(3)блений ґанок і камін(4)ці коло будинку, на колодяз(5)ну споруду.*

М'який знак треба писати на місці пропуску в слові

А 1
Б 2
В 3
Г 4
Д 5

11. Прочитайте речення *У волин(1)ській сторонон(2)ці можна було побачити пас(3)ма гір, вуз(4)кі розщелини, різ(5)кі річ(6)ки, бояз(7)кі струмоч (8)ки.*

М'який знак треба писати на місці пропуску в словах

А 1, 2

Б 2, 4

В 3, 4

Г 5, 8

Д 6, 7

12. Прочитайте речення *У роки громадян(1)ської війни Степан Ковал(2)чук був барабан(3)щиком, а потім працював мен(4)шою мірою шіст(5)надцять років різ(6)бярем в уман(7)ському селі, а потім на Волин(8)щині.*

М'який знак треба писати на місці пропуску в слові

А 5, 8

Б 1, 3

В 2, 6

Г 4, 7

Д 3, 6

13. Допущено помилку в слові рядка

А календар, Рівненщина, перевірьте

Б шануеш, різкий, фотоательє

В ніч, царський, перелазьмо

Г ремінчик, ослінчик, волоський

Д оболонці, секретар, матінчин

14. Допущено помилку в слові рядка

А чотирма, сторононьці, коріньчик

Б велетенський, промінці, Васьці

В людськість, громадянство, черешеньці

Г північ, панський, дитинці

Д виносьте, хвацькуватий, кишеньці

15. Допущено помилку в слові рядка

А барельєф, більярд, сеньйор

Б порт'єра, пасьянс, лосйон

В грильяж, компаньйон, браконьєр

Г модельєр, конференсьє, бульйон

Д монпасьє, шампіньйон, каньйон

4.3. Правопис префіксів

№ з/п	Правила	Приклади	Примітки / винятки
1	2	3	4
1	Префікс з- переходить у префікс с- перед к, п, т, ф, х	сфокусувати, спланувати, сказати, сховати, стерти	Перед іншими приголосними з- : зламати, зсунути
2	Префікс з- можна видозмінювати на зі-, зо- для милозвучності	зіграти, зітхнути, зіштовхнути, зів'ялий, зім'ятый, зіб'ємо	Рідше зо- : зомлілий, зопрілий
3	Букву з зберігають у префіксах роз-, без-, воз-, через-	безплатний, розхитати, возз'єднання, черезсмужжя	Не змінюють перед будь-яким приголосним
4	Букву д зберігають у префіксах під-, від-, над-, од-, пред-, перед-	надпотужний, відкриття, представник, передчасно	Приголосний д не чергують
5	Кінцевий приголосний у префіксах між-, об- не змінюють	міжпланетний, обшити	—
6	Префікс прі- уживають лише в окремих словах	прізвище, прізвисько, прірва	
7	Префікс пре- передає перебільшення ознаки	претихий, пречудово,	—
8	Префікс пре- уживають у словах старослов'янського й іншомовного походження	превелебний, преосвященний, преподобний, престольний, презирливий, претендент, президент, презентація, преамбула, президія, прелюдія	—

1	2	3	4
9	Префікс при- уживають у словах зі значенням наближення, приєднання, частковості або результату дії	приїхати, приєднати, придбати, присудити	Також прибільшений, приватний, придатний, привілейований, приголомшений, прикрашати, привабливий, пристрасний

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

- А Префікс **с-** пишуть перед **к, п, т, ф, х**.
- Б Префікси **без-, воз-, роз-, через-** не змінюють.
- В Префікси **зі-, зо-** пишуть перед приголосними, крім **к, п, т, ф, х**.
- Г Префікси **зі-, зо-** пишуть перед сполученням приголосних.
- Д Префікси **від-, над-** не змінюють.

2. Неправильним є твердження

- А Префікс **при-** означає наближення.
- Б Префікс **при-** означає приєднання.
- В Префікс **при-** означає частковість дії.
- Г Префікс **при-** означає найвищий ступінь вияву ознаки.
- Д Префікс **при-** означає результат дії.

3. Літеру **и** треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А пр...бережний, пр...велебний, пр...смерковий
- Б пр...голубити, пр...стол, пр...крашений
- В пр...земкуватий, пр...кінцевий, пр...старкуватий
- Г пр...гноблення, пр...білений, пр...старий
- Д пр...дорожній, пр...завзятий, пр...пізнитися

4. Літеру **и** треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А пр...гнічувати, пр...писати, пр...шкільний
- Б пр...будувати, пр...судити, пр...смачний
- В пр...дніпровський, пр...йти, пр...чудовий

Г пр...кордонник, пр...важкий, пр...вільний
Д пр...в'ялий, пр...летіти, пр...довгий

5. Літеру *и* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А пр...томлений, пр...тягнути, пр...худий
Б пр...кинути, пр...цілитись, пр...чудовий
В пр...чепити, пр...тіснити, пр...тихий
Г пр...шити, пр...писати, пр...вілейований
Д пр...тримати, пр...копати, пр...гарний

6. Літеру *е* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А пр...старий, пр...вокзальний, пр...власнити
Б пр...великий, пр...чудесний, пр...звище
В пр...поганий, пр...голомшити, пр...співувати
Г пр...щедрий, пр...купити, пр...мужній
Д пр...мудрий, пр...благий, пр...мокрий

7. Літеру *е* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А пр...довгий, пр...подобний, пр...славний
Б пр...кумедний, пр...бутки, пр...гірклий
В пр...чистий, пр...мчати, пр...несений
Г пр...гарний, пр...чепити, пр...нишклий
Д пр...завзятий, пр...звисько, пр...боркати

8. Літеру *е* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А пр...важливий, пр...жовклий, пр...міцний
Б пр...освященний, пр...сумирний, пр...хорошений
В пр...товстий, пр...голомшити, пр...пізнитися
Г пр...вузький, пр...власнити, пр...бідний
Д пр...солодкий, пр...завзятий, пр...темний

9. Літеру *з* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А ...шити, ...пиляти, ...хвалити
Б ...ціпити, ...сипати, ...чистити
В ...рівняти, ...кинути, ...творити
Г ...цілити, ...точити, ...цементувати
Д ...могти, ...фотографувати, ...ховати

10. Літеру з треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** ...чіплювач, бе...хребетний, ...погорда
- Б** ...вечора, ...хованка, ро...тин
- В** ...хил, ...падщина, ...молочений
- Г** ...середини, бе...шумний, ро...плющити
- Д** ...чавити, ...сушити, ...палахнути

11. Літеру з треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** бе...таланний, ...цілення, ...шивач
- Б** бе...перешкодний, ...прямувати, ро...копки
- В** ро...колоди, не...проста, бе...кровний
- Г** ро...галуження, ...кладник, ...підлоба
- Д** ро...цінки, ...казаний, бе...прав'я

12. Літеру с треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** ...каламутити, ...пресувати, ...підтиха
- Б** ...тулити, ...паяний, ...шиток
- В** ...пекти, ...тяжка, ...жати
- Г** ...формувати, ...терти, ...чистити
- Д** ...краю, ...фабрикувати, ...цілити

13. Літеру с треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** чере...плічник, ...касувати, ...хвалити
- Б** бе...хмарний, ...пинити, ...ломити
- В** ро...крити, ...ворушити, ...тушити
- Г** чере...смузжя, ...ходити, ...тягнути
- Д** ...корочення, ...прямувати, ...прожогу

14. Літеру с треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** ро...хитати, ...тіснити, ...хвильований
- Б** ...котитися, бе...жально, ...порожніти
- В** ...пиляти, ...коротити, ...тягнути
- Г** ...творити, ...кладник, ...чистити
- Д** ...хилити, ...кроїти, ...марніти

15. Помилку в написанні префікса допущено в рядку

- А** притомлений, притримати, привітальний
- Б** присипати, придумати, приболючий
- В** причесати, прижитися, присолений
- Г** притулити, прикотити, притаманний
- Д** пригнічувати, приколотити, пригаданий

16. Помилку в написанні префікса допущено в рядку

- А** зігрітися, зомліти, розтривожений
- Б** зіщулитися, зікласти, безтурботний
- В** зів'янути, розщеплений, розгарячити
- Г** зірвати, безапеляційний, розігнати
- Д** зіпсувати, розрекламований, розламаний

17. Помилку в написанні префікса допущено в рядку

- А** відкриття, передплата, надпотужний
- Б** надходження, відчинити, надмірний
- В** обхід, передбачати, прізвисько
- Г** прірва, міжсудинний, обпекти
- Д** обити, обходити, віддячити

18. Префікс *при-* означає приєднання в слові

- А** прилягти
- Б** примружити
- В** прив'язати
- Г** пригальмувати
- Д** пригаснути

19. Префікс *при-* означає неповну ознаку в слові

- А** пригорілий
- Б** приурочений
- В** придолинний
- Г** принесений
- Д** привокзальний

20. Префікс *при-* означає частковість дії в слові

- А** прикидатися
- Б** присудити
- В** приснитися
- Г** придумати
- Д** присісти

21. Префікс *при-* означає близькість до чогось

- А** приєднаний
- Б** приморський
- В** прибільшений
- Г** притихлий
- Д** принесений

22. Неправильно написано слово в словосполученні

- А** приватна справа, превілейоване суспільство
- Б** вивчити прислівники, велика прірва
- В** Президент України, приозерний край
- Г** прекрасний колектив, приварені труби
- Д** приземистий чоловік, відома приказка

23. Неправильно написано слово в словосполученні

- А** приголомшити заявою, припинити працювати
- Б** прийти на допомогу, прибрана кімната
- В** приборкати звіра, відчувати призирство
- Г** премудрий чоловік, сісти на престол
- Д** прочитати преамбулу, премила дівчина

24. Неправильно написано слово в словосполученні

- А** репогана погода, презавзята людина
- Б** пречудовий пейзаж, пришвидшити справу
- В** приступити до контрольної, предковічний край
- Г** беспечні дні, безхмарне небо
- Д** виростити розсаду, розстелити килим

25. Прочитайте речення *Стоячи на пр(1)бережній смузі, можна було споглядати пр(2)красний пейзаж: пр(3)чиста вода іскрилася на сонці, пр(4)томлений вітерець ледве розхитував пр(5)старий кизильник, чайки спускалися на воду і завмирили, наче сповіщаючи про пр(6)хід літа.*

Літеру е треба писати замість цифр

А 2, 3, 5

Б 1, 2, 3

В 4, 3, 2

Г 6, 4, 1

Д 2, 5, 6

26. Прочитайте речення *На пр(1)міській пр(2)дніпровській дорозі пр(3)в'яла пр(4)дорожня трава була пр(5)крашена пр(6)чистими краплями дощу, пр(7)чорнілі кущі жимолості зовсім пр(8)землилися від пр(9)сильного дощу.*

Літеру е треба писати замість цифри

А 1, 2

Б 3, 4

В 8, 5

Г 6, 9

Д 7, 9

27. Прочитайте речення *Вона була дуже пр(1)вабливою зовні, а також пр(2)завзятою, пр(3)вітною, пр(4)мудрою і пр(5)тихою дівчиною, яка могла пр(6)звичаїтися до будь-яких обставин і пр(7)мусити інших відчувати себе пр(8)спокійно.*

Літеру е треба писати замість цифри

А 1, 2, 5, 8

Б 2, 3, 4, 5

В 2, 4, 5, 8

Г 5, 6, 7, 8

Д 1, 6, 7, 8

4.4. Правопис слів іншомовного походження

№ з/п	Правила	Приклади
1	В іншомовних словах букву и пишуть після д, т, з, с, ж, ш, р, ц, ч перед приголосними в коренях слів і суфіксах -ик, -ир, -ичн, -ист, -изм	критика, риторика, бригадир, цистерна, система, диспут, тираж, чипси, шифр, дитактика, тероризм
2	Після інших приголосних пишуть букву і	ліквідація, географічний
3	Букву і також пишуть, якщо за ним стоїть голосний чи й	місіонер, аксіома, лекторій
	Але є слова, у яких пишуть и або і (винятки)	башкир, башлик, бинт, бурмистер, вимпел, гиря, графин, диявол, диякон, епитимія, єпископ, епитрахиль, єхидна, жасмин, імбир, калмик, канитель, католик, кизил, килим, кинджал, кипарис, киргиз, кисет, кишлак, лиман, лимон, мигдаль, миля, мирт, митра, митрополит, нирка, спирт, схима, химера, християнство, Вавилон, Єгипет, Єрусалим, Зімбабве, Китай, Пакистан; Сідней, Сімферополь, Сінгапур, Тіроль, Тільзіт, Тітікака, Дідро, Діжон, Дізель (дизель)
4	Букву і пишуть на початку слова та в кінці незмінюваних слів	інтеграція, жалюзі
5	Після префікса початкову і зберігають	дезінтеграція, доісторичний
6	Букву ї пишуть після голосного	архаїка, стоїк
7	Після ж, ш, ф пишуть у	брошура, журі, парфуми
8	Букву є пишуть на початку слова, після апострофа, м'якого знака, е, і, й	п'єса, ательє, феєрверк, конвеєр

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

А У словах іншомовного походження **і** пишемо на початку слова.

Б У словах іншомовного походження **і** пишемо після **б, ф, н** перед приголосним.

В У словах іншомовного походження *і* пишемо після **х, м, к** перед приголосним.

Г У словах іншомовного походження *і* пишемо після **ж, ч, ш** перед приголосним.

Д У словах іншомовного походження *і* пишемо в кінці незмінюваних слів.

2. Позначте неправильне твердження

А У словах іншомовного походження *і* пишемо перед голосним.

Б У словах іншомовного походження *і* пишемо перед **й**.

В У словах іншомовного походження *і* пишемо після **з, с, р** перед приголосним.

Г У словах іншомовного походження *і* пишемо на початку другої частини складного слова.

Д У словах іншомовного походження *і* пишемо після префіксів.

3. Літеру *и* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А такс...ст, Аргент...на, ном...нація

Б реч....татив, Брат...слава, провінц...я

В к...нджал, Корс...ка, пр...оритет

Г каз...но, с...туація, інц...дент

Д през...дент, д...фірамб, грац...озний

4. Літеру *и* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А юрисд...кція, к...ргиз, реж...м

Б еп...скоп, д...агноз, ж...рандоль

В вакц...на, в...заві, ц...стерна

Г генет...ка, метод...ка, колібр...

Д маркет...нг, ст...мул, арх...в

5. Літеру *и* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А Антаркт...ка, дж...нси, г...попотам

Б Атлант...да, бр...гада, граф...к

В Амер...ка, текст...ль, республ...ка

Г Корс...ка, д...ктант, вібрац...я

Д Мекс...ка, ц...фра, с...луєт

6. Літеру *и* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А к...шлак, маркс...зм, башк...р

Б м...ля, ш...фр, х...рург

В к...парис, поз...ція, в...брація

Г імб...р, д...зель, академ...к

Д хр...стіянство, ц...стерна, п...лот

7. Літеру *и* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А Флор...да, інст...тут, єп...скоп

Б Ч...лі, математ...ка, покур...

В Лейпц...г, с...стема, лог...ка

Г Аркт...ка, фабр...ка, г...мн

Д Ж...ронда, д...плом, б...знес

8. Літеру *і* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка, ОКРІМ

А к...лограм, ген...альний, соц...алізм

Б л...тература, д...алектика, дез...нформація

В нотар...ус, індустр...альний, без...дейний

Г артер...альний, матер...ал, б...ологія

Д в...заж, мат...ола, ауд...торія

9. Літеру *і* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А Капр..., мерс..., л...ман

Б Л...сабон, харак...рі, м...трополит

В Монтев...део, Ч...каго, кард...олог

Г Місс...сіпі, інкв...зиція, ініц...атива

Д Нагасак..., ман...кюр, л...мон

10. Літеру *і* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А В...рджинія, калм...к, нарц...с

Б Соч..., єх...дна, абор...ген

В Д...зель, башк...р, тр...умф

Г Пот..., сп...рт, рад...ус

Д Сев...лья, дез...нтеграція, рад...й

11. Літеру і треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** Сомал..., єп...скоп, Р...га
- Б** Анр..., бурм...стер, Алж...р
- В** Ов...дій, в...мпел, В...ардо
- Г** Росс...ні, граф...н, Осс...ан
- Д** боржом..., ф...зика, кл...єнт

12. Літеру і треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** Н...л, ф...олетовий, х...мера
- Б** В...лла, соц...ологія, д...якон
- В** Ґальван..., революц...онер, м...тра
- Г** С...дней, п...єтет, к...шлак
- Д** Замбез..., артер...я, джиґ...т

13. Прочитайте речення *Дез(1)нфекцію за допомогою сп(2)р-тового розчину проводили в кард(3)ологчному відділенні, і пац(4)-єнти чекали в новій лаборатор(5)ї.*

Літеру и потрібно писати на місці цифри

- А** 1
- Б** 2
- В** 3
- Г** 4
- Д** 5

14. Прочитайте речення *Станц(1)я метропол(2)тену здавала-ся лаб(3)ринтом, д(4)зайн її прикрашали численні в(5)тражі.*

Літеру и потрібно писати на місці цифри

- А** 1
- Б** 2
- В** 3
- Г** 4
- Д** 5

15. Прочитайте речення *У кафе ми замовили шн(1)цель, сандв(2)ч, в(3)там(4)ний салат і граф(5)н із соком.*

Літеру и потрібно писати на місці цифри

- А** 1
- Б** 2

- В 3
Г 4
Д 5

4.5. Спрощення в групах приголосних

№ з/п	Правила	Приклади
1	У групах приголосних -ждн-, -здн-, -стн-, -стл-, -слн- випадають приголосні д, т, л	захист – захисний, виїзд – виїзний, тиждень – тижневий масло – масний, щастя – щасливий
	Але букву т зберігають у деяких словах	шістнадцять, шістдесят, шістсот, п'ятдесят, хворостняк, пестливий, хвастливий, кістлявий, зап'ястний
2	У прикметниках, утворених від іншомовних слів із кінцевими -т, -ст , букву т зберігають	диригент – диригентський, баласт – баластний
3	У групах приголосних -зкн-, -скн- випадає буква к під час творення від іменників дієслів із суфіксом -ну-	тиск – тиснути, бризки – бризнути
	Букву к зберігають у деяких словах	випускний, вискнути, тоскно, скнара, скніти, рискнути
4	У групах приголосних -рдц-, -рнц- випадають приголосні д, н	чернець – ченця, сердечний – серцевий
5	Спрощення не відбувається в давальному та місцевому відмінках однини іменників жіночого роду, що закінчують на -а	артистка – артистці, хустка – хустці, поїздка – поїздці

Тестові завдання

1. Спрощення не позначають на письмі в групі приголосних

- А здн – зн
Б бдн – бн
В зкн – зн
Г скн – сн
Д ждн – жн

2. Спрощення не позначають на письмі в групі приголосних

- А рнц – нц
Б стн – сн

- В** стл – сл
- Г** рдц – рц
- Д** вдн – вн

3. Неправильним є твердження

А Спрощення не позначають на письмі в прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження, основа яких закінчується на **-т**.

Б Спрощення не позначають на письмі в прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження, основа яких закінчується на **-ст**.

В У групах приголосних **стц, стч, стськ, нтськ, нтств** спрощення не позначають на письмі.

Г У словах **вис...нути, випус...ний, тос...но, с...нара, с...ніти** не відбувається спрощення.

Д У словах **кіс...лявий, пес...ливий, хвас...ливий, зап'яс...ний** не відбувається спрощення.

4. Спрощення в групах приголосних треба позначати на письмі в усіх словах рядка

- А** мес...ник, радіс...но, піаніс...ці
- Б** йодовміс...ний, перехрес...ний, артис...чин
- В** об'їз...ний, зліс...ний, хвас...ливий
- Г** совіс...ний, балас...ний, якіс...ний
- Д** тиж...невий, ненавис...ний, корис...ний

5. Спрощення в групах приголосних треба позначати на письмі в усіх словах рядка

- А** пристрас...ний, облас...ний, фігурис...ці
- Б** жаліс...ливий, піс...ний, пес...ливий
- В** буревіс...ник, хворос...няк, навмис...не
- Г** зловіс...ний, піз...ній, захис...ник
- Д** швидкіс...ний, мес...ник, контекс...ний

6. Спрощення в групах приголосних треба позначати на письмі в усіх словах рядка

- А** хрес...ний, звіс...но, медаліс...ці
- Б** заздріс...ний, кількіс...ний, аванпос...ний
- В** блис...нути, тріс...нути, шелес...нути

Г доблес...ний, ціліс...ний, артис...ці
Д влас...ний, мас...ниця, студен...ство

7. Спрощення на письмі треба позначати в прикметниках, утворених від усіх іменників, ОКРІМ

- А волость
- Б ненависть
- В користь
- Г пропуск
- Д злість

8. Спрощення на письмі треба позначати в прикметниках, утворених від усіх іменників, ОКРІМ

- А щастя
- Б радість
- В совість
- Г протест
- Д перехрестя

9. Спрощення на письмі треба позначати в прикметниках, утворених від усіх іменників, ОКРІМ

- А контекст
- Б пристрасть
- В виїзд
- Г жалість
- Д тиждень

10. Орфографічну помилку допущено в рядку

- А баластний, невісці, особистісний
- Б гігантський, беззахисний, шістсот
- В форпостний, налисники, шістнадцять
- Г контекстний, учасник, тоскно
- Д фашистський, усний, вискнути

11. Орфографічну помилку допущено в рядку

- А** двомісний, екстремістський, окупанський
- Б** перелесник, пропагандистський, страсний
- В** культуристський, безчесність, волейболістці
- Г** президентський, капосний, кістлявий
- Д** студентський, болісний, пестливий

12. Орфографічну помилку допущено в рядку

- А** кістлявий, диригентський, ремісник
- Б** агентство, передвісниця, журналістці
- В** випускний, очисний, артисчин
- Г** скнара, туристці, безвиїзний
- Д** скніти, хворостняк, аспірантський

13. Орфографічну помилку допущено у варіанті

- А** протестні настрої
- Б** учасник змагань
- В** якісна праця
- Г** журналіське розслідування
- Д** студентський гурток

14. Орфографічну помилку допущено у варіанті

- А** екстреміські погляди
- Б** пропагандистський виступ
- В** лейбористська партія
- Г** гігантська споруда
- Д** депутатські обов'язки

15. Прочитайте речення *Шіс(1)надцять представників студен(2)ського колективу якіс(3)но підготували тези до тиж(4)невого номера «Наукового віс(5)ника».*

Спрощення в групах приголосних позначають на письмі в словах

- А** 1, 2, 3
- Б** 2, 3, 5
- В** 3, 4, 5

Г 1, 4, 5

Д 1, 3, 5

16. Прочитайте речення *Піз(1)но ввечері сон(2)це, що було безжаліс(3)ним удень, пес(4)ливо гріло, і від цього було радіс(5)но на душі.*

Спрощення в групах приголосних не позначають на письмі в слові

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

17. Прочитайте речення *На тому тиж(1)ні на облас(2)ній виїз(3)ній раді розглядали кількіс(4)ні та якіс(5)ні показники навчання, говорили про застосування компетентіс(6)ного підходу, особистіс(7)не зростання молоді, проведення випус(8)них іспитів після дев'ятого класу, кандида(9)ських екзаменів для аспірантів.*

Спрощення в групах приголосних не позначають у словах

А 1, 3

Б 2, 7

В 4, 5

Г 8, 9

Д 6, 9

4.6. Зміни приголосних у процесі словотворення

Зміни приголосних під час творення прикметників

№ з/п	Приголосні	Суфікси	Приклади	Винятки
1	2	3	4	5
1	г, ж, з	-з'ьк-, -з'тв-	варяг – варязький, Париж – паризький, боягуз – боягузький	герцог – герцогський, Льеж – льежський,

1	2	3	4	5
2	к, ц, ч	-цьк-, -цтв-	батрак – батрацький, Овруч – овруцький, купець – купецький	тюрк – тюркський, баск – баскський, ацтек – ацтекський, Бангкок – бангкокський, Мекка – меккський, Монако – монакський, Малакка – малаккський, Дакка – даккський, Ірак – іракський, Нью-Йорк – нью-йоркський, Дамаск – дамаський
3	х, ш, с	-ськ-, -ств-	товариш – товариський, Палех – палеський, Полісся – поліський	казах – казахський, (пади)шах – (пади)шахський, Цюрих – цюрихський, Ла-Манш – ла-маншський
4	приголосні, окрім г, ж, з, к, ц, ч, х, ш, с	-ськ-, -ств-	богатир – богатирський	сотня – соцький, хват – хвацький

**Зміни приголосних під час творення іменників
із суфіксом -ин- від прикметників**

№ з/п	Суфікси прикметників	Зміни під час творення іменника	Приклади	Винятки
1	-цьк-	чч	козацький – козаччина	галицький – Галичина
2	-ськ-	щ	полтавський – Полтавщина	солдатський – солдатчина, рекрутський – рекрутчина, шляхетський – шляхетчина
3	-зьк-	жч	острозький – Острожчина	–

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

- А** Останню літеру основи іменника **г, ж, з** змінюють на суфікс **-зьк(ий)**.
- Б** Останню літеру основи іменника **г, ж, з** змінюють на суфікс **-зтв(о)**.
- В** Останню літеру основи іменника **к, ц, ч** змінюють на суфікс **-цтв(о)**.
- Г** Останню літеру основи іменника **к, ц, ч** змінюють на суфікс **-цьк(ий)**.
- Д** Останню літеру основи іменника **х, ш, с** змінюють на суфікс **-цьк(ий)**.

2. Неправильним є твердження

- А** Прикметниковий суфікс **-цьк-** змінюють на **-чч(ина)**.
- Б** Прикметниковий суфікс **-зьк-** змінюють на **-чч(ина)**.
- В** Прикметниковий суфікс **-ськ-** змінюють на **-щ(ина)**.
- Г** Прикметниковий суфікс **-зьк-** змінюють на **-жч(ина)**.
- Д** Прикметниковий суфікс **-к-, -ц- + н** змінюють на **-чн(ий)**.

3. Неправильно утворено прикметник у рядку

- А** чумак → чумацький
- Б** викладач → викладачський
- В** киргиз → киргизський
- Г** німець → німецький
- Д** солдат → солдатський

4. Неправильно утворено прикметник у рядку

- А** Волноваха → волноваський
- Б** Кавказ → кавказський
- В** Лохвиця → лохвицький
- Г** Буг → бузький
- Д** Париж → паризький

5. Правильно утворено прикметник у рядку

- А** тюрки → тюрський
- Б** чуваш → чувашський
- В** баски → баскський
- Г** Дрогобич → дрогобичський
- Д** Бахмач → бахмачський

6. Правильно утворено прикметник у рядку

- А** дивак → дивакський
- Б** матрос → матросський
- В** сирота → сиріцький
- Г** мученик → мученикський
- Д** ткач → ткацький

7. Немає орфографічних помилок у рядку

- А** бузький, дрогобицький, будапештський
- Б** криворізький, молодецький, дивакський
- В** солдатський, єдинбурзький, киргиський
- Г** козацький, паризький, ткачський
- Д** агентський, чумацький, нью-йорський

8. Немає орфографічних помилок у рядку

- А** половецький, бахмутський, черкаський
- Б** таджикський, тюрцький, узбецький
- В** язичницький, парубоцький, ґринвітський
- Г** норвезький, прип'ятський, студенський
- Д** французський, наймитський, гаазький

9. Правильно написано обидва слова в рядку

- А** казахський, лейпцизький
- Б** меккський, хорвацький
- В** дакський, боягуський
- Г** іракський, прилукський
- Д** цюрихський, печенігський

10. Правильно написано обидва слова в рядку

- А** тюркський, волновашський
- Б** баскський, хижакський
- В** падишахський, чувашський
- Г** кагарлицький, чернівецький
- Д** гагауський, волоський

11. Букву ц на місці пропуску не треба писати в обох словах

- А** будівни...тво, бра...тво
- Б** парубо...тво, піра...тво
- В** молоде...тво, керівни...тво
- Г** мецена...тво, декаден...тво
- Д** пасічни...тво, свідо...тво

12. Букву ч на місці пропуску треба писати в слові

- А** торі...ній
- Б** соня...ник
- В** ру...ниця
- Г** міся...ний
- Д** міро...ник

13. Прочитайте речення *На (1) Харківщині, (2) Вінниччині та (3) Галичині відбулося (4) будівництво (5) гігантського супермаркету «Сільпо».*

Орфографічну помилку допущено в слові

- А** 1
- Б** 2
- В** 3
- Г** 4
- Д** 5

14. Прочитайте речення *У школі можна на вибір додатково вивчати (1) узбекську, (2) казаську, (3) таджикську, (4) киргизську, (5) словацьку мови, а обов'язковими для вивчення є українська та англійська мови.*

Немає орфографічної помилки в слові

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

15. Прочитайте речення *На цьому тижні ми писали диктанти про (1) половецьких баб, (2) козацькі звичаї та їхню відданість (3) товариству, (4) чумацьке ремесло, (5) стрілецькі полки тощо.*

Орфографічну помилку допущено в слові

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

4.7. Подвоєння і подовження приголосних

№ з/п	Правила	Приклади
1	2	3
1	Подвоєння відбувається в разі збігу однакових букв у морфемах	—
1.1	двох префіксів	возз'єднати, беззастережний
1.2	префікса й кореня	віддати, роззброєння
1.3	кореня й суфікса	охорона – охоронний, кінь – кінний
1.4	двох суфіксів	письменник, глибинний
1.5	Основи дієслова минулого часу та постфікса -ся	вознісся, розрісся
1.6	кінця першої й початку другої частини складного слова	страйкком, юннат
	Подвоєння <i>нн</i> у наголошених прикметникових суфіксах -енн-, -анн-, -яnn-	—
2	Подвоєння <i>нн</i> у наголошених прикметникових суфіксах -енн- , -анн- , -яnn-	—
2.1	У словах зі значенням підсилення або збільшення ознаки	здоровенний, широченний
2.2	У словах старослов'янського походження	священний, благословенний. Також божественний, божественність

1	2	3
3	Одну н пишуть у дієприкметниках та похідних прикметниках	вирішений, варений, печений, шалений, студений, екстрений
4	Одну н у прикметниках від іменників із суфіксами -ан-, -ян-, -ин-, -їн-	скляний, качиний
5	Подвоєння нн зберігають в іменниках і прислівниках, утворених від прикметників із нн	істинність, істинно – істинний. Але упевненість, упевнено – упевнений
6	Пари прикметників, що відрізняються наголосом і значенням	Незліченний (у великій кількості) – незлічений (непорахований); нескінченний (безкінечний) – нескінчений (недороблений)

Подовження приголосних

№ з/п	Подовження приголосних відбувається	Приклади
1	У всіх відмінках іменників середнього роду та деяких іменників чоловічого й жіночого роду, що закінчуються на -я	рілля, судді, століття. Але кутя, попада, свиня
2	У родовому відмінку множини іменників середнього роду II відміни перед закінченням -ів	суддів, почуттів
3	У похідних словах	життя – життєвий, гілля – гіллястий
4	В орудному відмінку однини іменників жіночого роду III відміни перед -ю	подорожжю, ніччю
5	У прислівниках	зрання, спросоння, навмання, попідтинню, попідвіконню, востаннє
6	У деяких сталих словах та похідних від них	лє, бовван, ссавець, овва, лляний, ввічливий, Ганна, Ілля, Іванна
№ з/п	Подовження приголосних не відбувається	Приклади
1	У родовому відмінку множини з нульовим закінченням	сторіч, рішень, статей
2	У разі збігу приголосних	молодістю, безсмертя
3	Після приголосних б, п, в, м, ф, р, щ	любов'ю, нехворощю, прияр'я
4	В іменниках IV відміни	мавпеня, чаєня

Неподвоєні та подвоєні приголосні в іншомовних словах

№ з/п	Випадки подвоєння / неподвоєння	Приклади	Винятки
1	У загальних назвах іншомовних слів приголосні не подвоюють	масаж, група, алея	аннали, алло, донна, мадонна, вілла, ванна, галли, бритти, мірра, манна, імміграція, білль, мотто, булла, мулла, мокко, бонна, брутто, нетто, гамма, дурра, канна, панна, пенні, панно, тонна; гамма, каппа (грецькі літери)
2	У родовому відмінку множини цих слів подвоєння зберігають	вілл, тонн	—
3	У власних назвах та похідних словах від них, іменах, прізвищах відбувається подвоєння	Голландія, марокканський, Одиссей, Геннадій, Аполлон, Кассандра	—
4	У разі збігу префікса та кореня відбувається подвоєння	ірреальний, ірраціональний, сюрреалізм, арккосинус, інновація, іммобілізація, апперцепція, іррадіація, контрреволюція	анотація, конотація

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

А Подвоєння приголосних відбувається в разі збігу приголосних на межі частин складноскорочених слів.

Б Подвоєння приголосних не відбувається в прикметниках, утворених від іменників за допомогою суфіксів **-ан-, -ян-, -ин-, -ін-**.

В Подвоєння приголосних відбувається в разі збігу приголосних на межі двох суфіксів.

Г Подвоєння приголосних не відбувається в прикметниках на **-нн(ий)** старослов'янського походження.

Д Подвоєння не відбувається в дієприкметниках.

2. Неправильним є твердження

А Подвоєння приголосних не відбувається в прикметниках дієприкметникового походження.

Б Подвоєння приголосних відбувається в прикметникових наголошених суфіксах **-енн-**, **-анн-**, **-яnn-** зі значенням підсилення, збільшення ознаки.

В Подвоєння приголосних відбувається в прикметникових наголошених суфіксах **-енн-**, **-анн-**, **-яnn-** зі значенням можливості чи неможливості дії.

Г Подвоєння приголосних не відбувається в іменниках і прислівниках, утворених від прикметників на **-nn(ий)**.

Д Подвоєння приголосних відбувається в похідних словах від **бовван**, **ввічливий**, **ляний**, **овва**, **ссати**, **Ганна**.

3. Неправильним є твердження

А Подовження приголосних відбувається в іменниках середнього роду II відміни на **-я**.

Б Подовження приголосних відбувається в деяких іменниках чоловічого та жіночого роду I відміни на **-я**.

В Подовження приголосних відбувається в іменниках жіночого роду I відміни на **-ин(я)**.

Г Подовження приголосних не відбувається в словах **кутя**, **свиня**, **попада**.

Д Подовження приголосних не відбувається в іменниках IV відміни.

4. Неправильним є твердження

А Подовження приголосних відбувається в родовому відмінку множини іменників середнього роду II відміни перед нульовим закінченням.

Б Подовження приголосних відбувається в родовому відмінку множини іменників середнього роду II відміни перед закінченням **-ів**.

В Подовження приголосних відбувається в орудному відмінку іменників жіночого роду III відміни перед **-ю**.

Г Подовження не відбувається в разі збігу приголосних.

Д Подовження приголосних відбувається у формах теперішнього часу дієслова **лити** та похідних словах.

**5. У формі орудного відмінка відбувається подовження приго-
лосних в обох іменниках рядка**

- А** височінь, жовч
- Б** блакить, фальш
- В** мідь, скатерть
- Г** паморозь, тінь
- Д** Січ, матір

6. Орфографічну помилку допущено в рядку

- А** вразити мудрістю
- Б** милуватися блакитю
- В** виступати з гордістю
- Г** малювати гуашшю
- Д** пишатися медаллю

**7. У формі родового відмінка не відбувається подовження
приголосних в обох іменниках рядка**

- А** покоління, століття
- Б** стаття, почуття
- В** латаття, суддя
- Г** страждання, відкриття
- Д** коливання, відчуття

8. Допущено помилку в рядку

- А** правосуддя, рілля
- Б** надбання, стаття
- В** індічення, колосся
- Г** узлісся, обличчя
- Д** весілля, Ілля

9. Подвоєні літери треба писати в обох словах рядка

- А** довгожда(н/нн)є благослове(н/нн)я
- Б** шале(н/нн)є почу(т/тт)я
- В** екстре(н/нн)є щепле(н/нн)я
- Г** блаже(н/нн)є терпі(н/нн)я
- Д** кам'я(н/нн)є узви(ш/шш)я

10. Подвоєні літери треба писати в обох словах рядка

- А** злиде(н/нн)ий, орли(н/нн)ий
- Б** сувере(н/нн)ий, качи(н/нн)ий
- В** окая(н/нн)ий, греча(н/нн)ий
- Г** огне(н/нн)ий, лимо(н/нн)ий
- Д** непоміче(н/нн)ий, тума(н/нн)ий

11. Подвоєні літери треба писати в обох словах рядка

- А** здорове(н/нн)ий, освяче(н/нн)ий
- Б** пісе(н/нн)ий, народже(н/нн)ий
- В** студе(н/нн)ий, нездола(н/нн)ий
- Г** числе(н/нн)ий, скля(н/нн)ий
- Д** благослове(н/нн)ий, свяще(н/нн)ий

12. Подвоєні літери треба писати в обох словах рядка

- А** бездорі(ж/жж)я, жада(н/нн)ий
- Б** ста(т/тт)ей, довкі(л/лл)я
- В** спросо(н/нн)я, студе(н/нн)ий
- Г** полоне(н/нн)ий, страй(к/кк)ом
- Д** о(б/бб)ризкати, гости(н/нн)ість

13. Прочитайте речення На (1) широче(н/нн)ому лузі вдень можна було відчуту (2) довгожда(н/нн)у (3) бе(з/зз)вучну тишу, помилуватися (4) оста(н/нн)іми (5) промі(н/нн)ями (6) осі(н/нн)ього сонця, (7) роззолоче(н/нн)ими травами.

Подвоєння літер не відбувається в словах

- А** 1, 2
- Б** 3, 4
- В** 5, 7
- Г** 2, 7
- Д** 6, 3

14. Прочитайте речення На (1) узлі(с/сс)і (2) нескінче(н/нн)ою (3) спіра(л/лл)ю росли сосни біля (4) студе(н/нн)ої джерельної води, потім їх становилося все менше, тільки вздовж (5) узбі(ч/чч)я

**зустрічалися вони аж до (6) со(н/нн)ої (7) рі(л/лл)ї, що (8) бо(в/вв)аніла
недалеко від (9) обійс(т/тт)ь.**

Подвоєння літер не відбувається в словах

А 2, 5

Б 1, 3

В 4, 9

Г 6, 7

Д 8, 9

**15. Прочитайте речення Бабуся розповідала про (1) нескін-
че(н/нн)і (2) стражда(н/нн)я її предків протягом цілого (3) сто-
лі(т/тт)я, (4) довгожда(н/нн)і (5) пореформе(н/нн)і часи й того-
часні (6) протирі(ч/чч)я та (7) терпі(н/нн)я народу.**

Подвоєння літер не відбувається в словах

А 1, 2

Б 2, 3

В 4, 5

Г 6, 7

Д 1, 6

16. Подвоєння літер не відбувається в рядку

А розкішна ві(л/лл)а

Б сувора комі(с/сс)ія

В молода філі(п/пп)інка

Г і(м/мм)іграція з півдня

Д га(м/мм)а-випромінювання

17. Подвоєння літер не відбувається в рядку

А свята мадо(н/нн)а

Б чарівна ка(н/нн)а

В велика су(м/мм)а

Г твори Піка(с/сс)о

Д прекрасна Ні(ц/цц)а

18. Подвоєння літер не відбувається в рядку

А досвідчений му(л/лл)а

Б го(л/лл)андський сир

В маро(к/кк)анські апельсини

Г смачна пі(ц/цц)а

Д па(н/нн)о із шовку

19. Прочитайте речення *(1) Ко(р/рр)еспонденти показали, як на (2) тра(с/сс)і (3) коло(н/нн)а машин перевозила (4) то(н/нн)и вантажів, тому по (5) шо(с/сс)е рухатися було важко.*

Подвоєння приголосних відбувається в слові

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

20. Прочитайте речення *У залі була прекрасна (1) і(л/лл)юмінація, (2) а(к/кк)уратний декор стін із вишуканими (3) па(н/нн)о, (4) коло(н/нн)и в стилі (5) баро(к/кк)о.*

Подвоєння приголосних відбувається в слові

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

21. Прочитайте речення *За (1) те(р/рр)асою росли запашні (2) ка(н/нн)и і (3)ко(л/лл)екційні кущі, можна було бачити (4) ба(с/сс)ейн, споруду для (5) ва(н/нн) і (6) ма(с/сс)ажу, (7) га(л/лл)ерею кафе і ресторанів, (8) пі(ц/цц)ерію, (9) бю(в/вв)ет.*

Подвоєння приголосних відбувається в словах

А 1, 4

Б 2, 7

В 3, 9

Г 2, 5

Д 8, 6

4.8. Правопис складних слів

Правопис складних іменників

Способи написання	Типи складних іменників	Приклади
1	2	3
Разом	1. Утворені за допомогою сполучних голосних о, е	пароплав, лісостеп, пилосос, тепломір, електродвигун
	2. Із першою частиною абро-, авіа-, авто-, агро-, аеро-, аква-, алко-, арт-, архи-, архі-, астро-, аудіо-, біо-, бліц-, боди-; боді- (перед голосним); веб-, вело-, водо-, газо-, геліо-, гео-, гідро-, гіпер-, дендро-, екзо-, еко-, економ-, екстра-, електро-, етно-, євро-, зоо-, ізо-, інако-, іно-, іншо-, квазі-, кіно-, космо-, макро-, максі-, мета-, метео-, міді-, мікро-, мілі-, міні-, моно-, мото-, мульти-, нано-, нарко-, нео-, палео-, пан-, пара-, полі-, поп-, преміум-, прес-, псевдо-, радіо-, рентгено-, соціо-, стерео-, супер-, теле-, термо-, топ-, турбо-, ультра-, фіто-, флеш-, фолк-, фоно-, фото- тощо	телесюжет, фотокартка, кінозал, авіапошта, радіопередача, аудіокнига, фотомистецтво, кіберполіція, фонотека, метеоролог, економіка, етнос, зоопарк, вебінар, неологізм, фольклор, палеонтологія, екосистема, гідромасаж
	3. Перша частина – дієслово у формі наказового способу	горицвіт, ломикамінь, перекотиполе, пройдисвіт
	4. Перша частина – числівник (записаний словом)	третинник, двобій, семикутник, двадцятиріччя
	5. Перша частина пів-, напів-, полу- (з іменниками в називному відмінку)	напівжарт, напівтемрява, полумисок, півострів
Через дефіс	1. Іменники, утворені із двох основ без сполучного голосного	бізнес-проект, блок-система, буй-тур, дизель-мотор, допінг-контроль
	2. Прикладки – видові назви, що стоять перед родовим словом	Дніпро-ріка, Ведмідь-гора

1	2	3
	3. Назви посад, професій, військових і спеціальних звань	прем'єр-міністр, генерал-майор, адмірал-лейтенант, секретар-референт
	4. Прикладки після пояснюваного слова (з ознакою, подібною до прикметника)	дівчина-красуня, хлопець-богатир, дуб-велетень, лебідь-птах
Окремо	1. Власні й загальні назви із числівником пів (у значенні «половина») з іменниками в родовому відмінку	пів Харкова, пів Японії, пів гарбуза, пів кімнати
	2. Прикладки – видові назви, що стоять після пояснюваного слова	ріка Буг, місто Львів, гора Говерла

Правопис складних прикметників

Способи написання	Правила	Приклади
1	2	3
Разом	1. Утворені від складних іменників, що пишуть разом	лісостеповий (лісостеп), радіофізичний (радіофізика), чорноземний (чорнозем)
	2. Утворені від слів, між якими підрядний зв'язок (одне пояснює інше)	сільськогосподарський (сільське господарство), народнопоетичний (народна поезія)
	3. Першою частиною є числівник, написаний літерами. Але якщо числівник записано цифрами – через дефіс	двадцятиповерховий, стодвадцятип'ятирічний 125-річний, 5-денний, 20-поверховий
Через дефіс	1. Утворені від слів, між якими сурядний зв'язок (обидві ознаки є рівноправними)	державно-політичний, мовно-літературний
	2. У яких першу частину закінчують на -ико (-іко)	історико-культурний, механіко-математичний
	3. Із першою частиною військово-, воєнно- Але деякі слова пишуть разом, бо стали єдиним поняттям	військово-морський, воєнно-стратегічний, військовозобов'язаний, військовополонений

1	2	3
	4. Прикметники, що означають відтінки кольорів, поєднання кольорів або смакові відчуття. Але деякі кольори стали цілісними поняттями, їх пишуть разом	жовто-блакитний, густо-малиновий, молочно-білий, гіркувато-солоний, кисло-солодкий жовтогарячий, червоногарячий, золотогарячий
	5. Утворені від складних іменників, що пишуть через дефіс	генерал-губернаторський, північно-західний, блок-системний

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

- А Разом пишуть складне слово із частиною **веб-**.
- Б Разом пишуть складне слово із частиною **фольк-**.
- В Разом пишуть складне слово із частиною **макро-**.
- Г Разом пишуть складне слово із частиною **фітнес-**.
- Д Разом пишуть складне слово із частиною **ультра-**.

2. Неправильним є твердження

- А Разом пишуть складне слово із частиною **максі-**.
- Б Разом пишуть складне слово із частиною **бліц-**.
- В Разом пишуть складне слово із частиною **обер-**.
- Г Разом пишуть складне слово із частиною **фан-**.
- Д Разом пишуть складне слово із частиною **лейб-**.

3. Неправильним є твердження

- А Разом пишуть складне слово із частиною **міні-**.
- Б Разом пишуть складне слово із частиною **полі-**.
- В Разом пишуть складне слово із частиною **альфа-**.
- Г Разом пишуть складне слово із частиною **екстра-**.
- Д Разом пишуть складне слово із частиною **екс-**.

4. Неправильним є твердження

- А Разом пишуть складне слово із частиною **архі-**.
- Б Разом пишуть складне слово із частиною **мульти-**.

- В** Разом пишуть складне слово із частиною **чар-**.
- Г** Разом пишуть складне слово із частиною **супер-**.
- Д** Разом пишуть складне слово із частиною **нано-**.

5. Неправильним є твердження

- А** Разом пишуть складне слово з частиною **анти-**.
- Б** Разом пишуть складне слово з частиною **боді-**.
- В** Разом пишуть складне слово з частиною **інвест-**.
- Г** Разом пишуть складне слово з частиною **поп-**.
- Д** Разом пишуть складне слово з частиною **євро-**.

6. Разом треба писати всі слова в рядку

- А** мікро/процесор, дендро/парк
- Б** боди/білдинг, бізнес/план
- В** етно/гурт, дельта/електрони
- Г** економ/клас, компакт/диск
- Д** пара/олімпієць, сон/трава

7. Разом треба писати всі слова в рядку

- А** аудіо/альбом, звіробій/трава
- Б** гідро/споруда, піар/акція
- В** метео/залежність, термо/бігуді
- Г** міні/футбол, льон/довгунець
- Д** гіпер/маркет, рута/м'ята

8. Із дефісом треба писати всі слова в рядку

- А** арт/об'єкт, дуб/велетень
- Б** євро/зона, блок/система
- В** плац/парад, шеф/кухар
- Г** фіто/терапія, веб/сторінка
- Д** еко/продукти, міні/сукня

9. Із дефісом треба писати всі слова в рядку

- А** хліб/сіль, дівчина/красуня
- Б** перекоти/поле, пройди/світ
- В** інтернет/кафе, віце/президент
- Г** вагон/ресторан, мікро/хвильовка
- Д** гори/цвіт, гідро/механіка

10. Неправильним є твердження

А Разом пишуть прикметники, утворені від слів, між якими підрядний зв'язок.

Б Разом пишуть прикметники, утворені від слів, між якими сурядний зв'язок.

В Разом пишуть прикметники, до складу яких належать слова **мало-, багато-**.

Г Разом пишуть прикметники, до складу яких належать слова **старо-, давньо-**.

Д Разом пишуть прикметники, до складу яких належать слова **нижньо-, верхньо-**.

11. Неправильним є твердження

А Разом пишуть прикметники, утворені від залежних між собою слів.

Б Разом пишуть прикметники, першою частиною яких є числівник, записаний словом.

В Разом пишуть прикметники, першою частиною яких є числівник, записаний цифрою.

Г Із дефісом пишуть прикметники, утворені від незалежних між собою слів.

Д Із дефісом пишуть прикметники, що означають відтінки або поєднання кольорів.

12. Неправильним є твердження

А Із дефісом пишуть прикметники, що означають смакові відчуття.

Б Разом пишуть слова **жовто/гарячий, червоно/гарячий, золото/гарячий**.

В Із дефісом пишуться назви проміжних частин світу.

Г Із дефісом пишуть слова **військово/зобов'язаний, військово/полонений**.

Д Із дефісом пишуть слова з першою частиною **військово-, воєнно-**.

13. Правильним є твердження

- А** Окремо пишуть прикметники з першою частиною **радіо-, супер-**.
- Б** Окремо пишуть прикметники з першою частиною **віце-, екс-**.
- В** Окремо пишуть словосполучення, де прислівник є логічно наго-
лошеним і членом речення.
- Г** Окремо пишуть прикметники з першою частиною **екстра-, контр-**.
- Д** Окремо пишуть прикметники, першою частиною яких є числівник,
записаний цифрою.

14. Разом треба писати всі слова в рядку

- А** військово/спортивний, соціально/побутовий
- Б** воєнно/стратегічний, мовно/літературний
- В** військово/полонений, екстра/ординарний
- Г** жовто/гарячий, медико/хірургічний
- Д** червоно/гарячий, механіко/математичний

15. Разом треба писати всі слова в рядку

- А** вокально/інструментальний, злато/кудрий
- Б** судово/медичний, сніжно/білий
- В** садово/парковий, плодово/ягідний
- Г** радіо/фізичний, золото/гарячий
- Д** тьмяно/сірий, лимонно/кислий

16. Із дефісом треба писати всі слова в рядку

- А** кисло/солодкий, ячмінно/житній
- Б** жовто/бурий, низько/рослий
- В** густо/зелений, машино/будівний
- Г** кримсько/татарський, морозо/стійкий
- Д** турецько/український, теле/глядацький

17. Із дефісом треба писати всі слова в рядку

- А** яблучно/виноградний, смугло/лиций
- Б** військово/морський, народно/пісенний
- В** сіро/зелений, широко/листий
- Г** усесвітньо/історичний, кам'янець/подільський
- Д** зовнішньо/політичний, народно/господарчий

18. Прочитайте речення *Він працював спочатку водієм на (1) м'ясо/комбінаті, потім на (2) плодово/ягідній базі, а потім після закінчення (3) фізико/математичного факультету став (4) інженером/конструктором і довгий час працював на (5) вагоно/ремонтному заводі.*

Разом пишуть складні слова

А 1, 2

Б 3, 4

В 1, 5

Г 2, 4

Д 3, 5

19. Прочитайте речення *(1) Мікро/автобусом ми приїхали до (2) супер/маркету, де продавали (3) водо/стійкі шпалери від (4) світло/зеленого кольору до (5) темно/зеленого, а також зеленого кольору зі (6) сніжно/білими візерунками чи (7) тьмяно/сірими розводами.*

Разом пишуть складні слова

А 1, 2, 3

Б 4, 5, 6

В 1, 2, 7

Г 2, 3, 6

Д 3, 6, 7

20. Прочитайте речення *Іван Степанович закінчив (1) механіко/математичний факультет (2) Івано/франківського університету, працював (3) інженером/конструктором усе життя, а його молодший брат навчався у якомусь (4) західно/європейському університеті і став (5) судово/медичним лікарем.*

Разом пишуть складні слова

А 1, 2

Б 2, 3

В 3, 4

Г 4, 5

Д 3, 5

4.9. Правопис великої літери

Випадки вживання	Правила	Приклади
1	2	3
1. Пишуть із великої літери	Індивідуальні імена людей, по батькові, псевдоніми, клички тварин	Тарас Шевченко, Леся Українка, Сірко, Барбос
	Прізвища, ужиті в загальному значенні, але не стали загальними назвами	Він справжній Меценат (тобто добродій, благодійник)
	Утворені від власних назв прикметники (якщо мають значення «імені, пам'яті когось»)	Шевченківська премія, Франківські читання
	Назви божеств, міфологічних істот, релігійних свят і постів	Бог, Перун, Ісус Христос, Різдво, Великдень
	Назви дійових осіб у байках, казках, п'єсах	Лисиця, Вовк, Пан Коцький, Кайдашиха
	Назви найвищих державних установ і міжнародних організацій	Верховна Рада України, Організація Об'єднаних Націй
	Назви держав, автономних одиниць	Україна, Канада, Швейцарія, Республіка Польща
	Назви сторін світу, якщо позначають країни чи народи	Схід (як регіон), Захід (як культурна спільнота)
	Астрономічні, географічні назви, назви вулиць, площ, храмів тощо	Сонце, Земля, Чумацький Шлях, річка Дніпро, вулиця Шевченка, Майдан Незалежності, Софійський собор
	Назви найвищих державних посад	Президент України, Голова Верховної Ради
	Назви державних, громадських організацій, партій	Міністерство освіти і науки України, Партія зелених
	Назви навчальних закладів, театрів, музеїв, підприємств	Київський університет імені Тараса Шевченка, Національний музей історії України, театр «Березіль»
	Назви історичних подій, епох, свят	Хрещення Русі, Друга світова війна, День Незалежності України, Середньовіччя

1	2	3
2. Пишуть із великої літери та в лапках	Назви художніх і наукових творів, газет, журналів, історичних пам'яток	повість «Кайдашева сім'я», газета «Дзеркало тижня», журнал «Українська мова»
	Назви аеропортів, станцій, санаторіїв, готелів, кав'ярень	аеропорт «Бориспіль», станція «Львів», готель «Дніпро», кафе «Львівська кав'ярня»
	Назви літаків, автомобілів, сортів, торговельних марок	літак «Мрія», автомобіль «Таврія», сорт пшениці «Подільська»
	Назви орденів, нагород, відзнак	орден «За мужність», медаль «Золота зірка»
	Назви організацій, підприємств, творів, журналів тощо	фабрика «Рошен», фільм «Захар Беркут», газета «Освіта»
3. Пишуть без лапок	Складноскорочені назви	Дніпрогес, Київенерго, Укрзалізниця
	Назви телеграфних агентств	Українське інформаційне агентство, Пренса Латіна
	Назви шахт, машин, літаків із номерами або аббревіатурами	шахта 3-біс, літак Ту-334, автомобіль ВАЗ 2109
	Назви виробів, що стали загальними назвами	форд, мерседес, наган
	Назви рослин, квітів, плодів	антонівка, конвалія, айва

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

А Із великої літери пишуть тільки перше слово в назвах найвищих державних посад України.

Б Із великої літери пишуть тільки перше слово в назвах міжнародних посад.

В Із великої літери пишуть тільки перше слово в назвах найвищих державних установ.

Г Із великої літери пишуть тільки перше слово в назвах свят.

Д Із великої літери пишуть тільки перше слово в назвах знаменних подій.

2. Неправильним є твердження

А Із великої літери пишуть тільки перше слово в назвах установ місцевого значення.

Б Із великої літери пишуть тільки перше слово у власних назвах закладів освіти.

В Із великої літери пишуть тільки перше слово у власних назвах театрів.

Г Із великої літери пишуть тільки перше слово в назвах держав, автономних адміністративних одиниць, територій.

Д Із великої літери пишуть тільки перше слово в назвах підприємств.

3. Неправильним є твердження

А Із великої літери пишуть власні прикметники із суфіксами **-ов, -ев, -єв**, утворені від особових іменників.

Б Із великої літери пишуть прикметники із суфіксом **-ськ**, якщо вони мають значення «імені когось», «пам'яті когось».

В Із великої літери пишуть фразеологізми, наукові терміни.

Г Із великої літери пишуть назви релігійних понять, свят і постів.

Д Із великої літери та в лапках пишуть назви орденів, відзнак.

4. Власну назву треба брати в лапки в усіх рядках, ОКРІМ

А вірш Причинна

Б поема Давня казка

В Шевченків Кобзар

Г Південний вокзал

Д цукерки Білочка

5. Власну назву треба брати в лапки в усіх рядках, ОКРІМ

А печиво Буратіно

Б опера Борис Годунов

В фільм Титанік

Г станція Липовий Гай

Д товариство Просвіта

6. Із великої літери треба писати лише перше слово у власній назві

- А** (К/к)уликівський (У/у)звіз
- Б** (Ч/ч)умацький (Ш/ш)лях
- В** (Д/д)іва (М/м)арія
- Г** (С/с)вятий (Д/д)ух
- Д** (К/к)ривий (Р/р)іг

7. Із великої літери треба писати лише перше слово у власній назві

- А** (Р/р)іздвяні (С/с)вята
- Б** (З/з)апорозька (С/с)іч
- В** (К/к)абінет (М/м)іністрів (У/у)країни
- Г** (Б/б)іла (Ц/ц)ерква
- Д** (Р/р)еспубліка (П/п)ольща

8. Із великої літери треба писати прикметник у рядку, ОКРІМ

- А** (А/а)ндріїв автомобіль
- Б** (Ш/ш)евченків вірш
- В** (Д/д)ніпрові води
- Г** (Т/т)ичинин виступ
- Д** (Л/л)есин стиль

9. Із великої літери треба писати прикметник у рядку

- А** (Р/р)ентгенівські промені
- Б** (А/а)хіллесова п'ята
- В** (Н/н)обелівська премія
- Г** (Е/е)зопова мова
- Д** (А/а)вгієві стайні

10. Орфографічну помилку допущено в рядку

- А** Дамоклів меч
- Б** Шевченкова поезія
- В** Франкова проза
- Г** Малишкові читання
- Д** Сосюрини вірші

11. Орфографічну помилку допущено в рядку

- А** Шевченківська премія
- Б** Симоненкова поезія
- В** бальзаківський вік
- Г** Сізіфова праця
- Д** шевченківська епоха

12. Прочитайте речення (1) Національна опера України, (2) Київський Національний університет, (3) центральний бульвар міста (4) Києва мають ім'я Тараса Григоровича Шевченка – нашого (5) Кобзаря.

Помилку допущено в написанні власної назви, позначеної цифрою

- А** 1
- Б** 2
- В** 3
- Г** 4
- Д** 5

13. Прочитайте речення Тарас Григорович Шевченко народився в селі (1) Моринці на (2) Черкащині, потім переїхав до (3) Петербурга, де закінчив (4) Академію Мистецтв 1838 року, а 1847 року його затвердили на посаду викладача малювання (5) Київського університету.

Помилку допущено в написанні власної назви, позначеної цифрою

- А** 1
- Б** 2
- В** 3
- Г** 4
- Д** 5

14. Прочитайте речення 1847 року Т. Шевченка було заарештовано за участь у діяльності (1) Кирило-Мефодіївського товариства й заслано до (2) орської фортеці (3) Оренбурзького окремого корпусу: у період заслання (4) Шевченко як художник

увійшов до складу експедиції, що досліджувала (5) Аральського море.

Помилку допущено в написанні власної назви, позначеної цифрою.

- А 1
- Б 2
- В 3
- Г 4
- Д 5

15. Прочитайте речення *Спочатку Шевченка поховали на (1) смоленському цвинтарі в (2) Перербурзі, а згодом його прах перепоховали на (3) Чернечій (нині (4) Тарасова гора) неподалік (5) Канева.*

Помилку допущено в написанні власної назви, позначеної цифрою

- А 1
- Б 2
- В 3
- Г 4
- Д 5

4.10. Правопис прислівників

Способи написання	Групи прислівників	Приклади
1	2	3
Разом	1. Прислівники, утворені поєднанням прийменника з іншими частинами мови (іменником, прикметником, числівником, займенником, прислівником)	убік, узимку, уночі, восени, докупи, додому, дотепер, зранку, зрештою, спершу
	2. Утворені з кількох прийменників і будь-якої частини мови	навздогін, навкруги, завтовшки, знадвору, спідлоба, удосвіта
	3. Утворені з кількох основ (із прийменником чи без нього)	нашвидкуруч, мимохідь, мимохіть, горілиць, долілиць, натщесерце

1	2	3
	4. Утворені приєднанням часток аби-, ані-, де-, чи-, що-, як- до різних частин мови	абияк, абикуди, анітелень, анічирк, дедалі, деколи, чимало, щодалі, щодня, якнайбільше, якраз
Через дефіс	1. Із префіксом по- і суфіксами -е, -и, -ому, -ему, -єму	по-перше, по-друге, по-нашому, по-східному, по-козацьки, <i>а також</i> по-латині
	2. Із частками казна-, хтозна-, бозна-, будь-, небудь-, -таки, -от, -то	казна-коли, казна-де, бозна-як, будь-де, будь-що, хто-небудь, як-небудь, як-таки, отак-от, отожд-то
	3. Утворені повторенням однакових, синонімічних чи антонімічних слів	ледве-ледве, тихо-тихо, ось-ось, тишком-нишком, тяжко-важко, видимо-невидимо, не сьогодні-завтра
	4. Прислівники із двома дефісами (слова або основи розділені частками чи прийменниками)	де-не-де, як-не-як, хоч-не-хоч, будь-що-будь, всього-на-всього, якимось-не-якимось
Окремо	1. Прислівникові сполуки, де частини зберігають самостійне значення (можна вставити означення)	без відома, без жалю, без кінця, без мети, в ногу, до краю, до останку, на щастя, на жаль, на совість, як слід, як треба
	2. Сполуки прийменника із прикметником чоловічого роду або по + збірний числівник	у цілому, в основному, у головному; по двоє, по десятеро
	3. Сполуки іменників у різних відмінках (іноді із прийменником)	кінець кінцем, сама самотою, сам собою, честь честю
	4. Прислівникові сполуки із двох іменників, розділених прийменником	раз у раз, з боку на бік, з ранку до вечора, час від часу, день у день, рік у рік, сам на сам, один в один, із дня на день, із роду в рід, із кінця в кінець, від ранку до вечора, із краю в край

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

А Після **г, к, х** у кінці прислівників пишуть **-и**.

Б Після букв, що позначають м'які або пом'якшені приголосні, пишуть **-и**.

В У прислівниках, утворених від прикметників і дієприкметників, у кінці переважно пишуть **-о**.

Г У кінці прислівників іноді пишуть **-е**.

Д У словах **безвісти, восени, почасти** наприкінці пишуть **-и**.

2. Неправильним є твердження

А Із дефісом пишуть прислівники, утворені із префіксом **по-** і суфіксами **-е, -є, -и, -ому, -ему, -єму**.

Б Із дефісом пишуть прислівники, утворені за допомогою часток **бозна-, казна-, хтозна-**.

В Із дефісом пишуть прислівники, утворені за допомогою часток **будь-, небудь, -таки, -то**.

Г Із дефісом пишуть прислівники, утворені за допомогою часток **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-**.

Д Із дефісом пишуть прислівники, утворені повторенням однакових синонімічних або антонімічних слів.

3. Неправильним є твердження

А Разом пишуть прислівники, утворені за допомогою часток **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-**.

Б Разом пишуть прислівники, які утворені з декількох основ.

В Разом пишуть прислівники, утворені за допомогою прийменника **по** і збірного числівника.

Г Окремо пишуть прислівники, утворені за допомогою прийменника і прикметника чоловічого роду.

Д Окремо пишуть прислівники, утворені за допомогою двох іменників і прийменника(ів).

4. Літеру *і* треба писати на місці всіх пропусків у рядку

А утрич..., напівдороз...

Б укуп..., по-вовч...

- В** поноч..., по-ведмеж...
- Г** навік..., навесн...
- Д** безвіст..., опівноч...

5. Літеру *и* треба писати на місці всіх пропусків у рядку

- А** навітк..., до реч...
- Б** інкол..., заоч...
- В** навкруг..., заввишк...
- Г** мовчк..., сьогодні...
- Д** трох..., зовн...

6. Разом треба писати всі прислівники в рядку

- А** на/виворіт, у/головному
- Б** чим/далі, на/щастя
- В** без/перестанно, на/добраніч
- Г** з/висока, на/швидку/руч
- Д** у/цілому, без/угаву

7. Разом треба писати всі прислівники в рядку

- А** на/четверо, без/упину
- Б** на/впростець, до/ладу
- В** спокон/віку, до/побачення
- Г** у/переміш, усе/одно
- Д** спід/лоба, з/на/двору

8. Із дефісом треба писати всі прислівники в рядку

- А** по/друге, часто/густо
- Б** по/східному, сама/самотою
- В** по/козацьки, сам/собою
- Г** по/латині, кінець/кінцем
- Д** по/нашому, час/від/часу

9. Із дефісом треба писати всі прислівники в рядку

- А** тишком/нишком, аби/як
- Б** коли/не/коли, де/далі
- В** без/кінця/краю, що/ранку

Г будь/що/будь, з/давніх/давен
Д тет/а/тет, чи/мало

10. Окремо треба писати всі прислівники в рядку

А на/вшпиньки, на/впроти
Б на/вхрест, з/вечора
В до/щенту, по/китайськи
Г в/основному, до/завтра
Д на/виворіт, попід/тинню

11. Окремо треба писати всі прислівники в рядку

А на/завжди, перед/усім
Б поза/вчора, усе/одно
В по/дитячому, будь/ласка
Г до/вподоби, до/речі
Д в/ногу, як/найбільше

12. Виділена сполука не є прислівником і її треба писати окремо

А З/верху гори можна побачити море.
Б З/верху падали сніжинки.
В І ось по/близу зашелестіли кущі.
Г Оба/біч зеленіє озимина.
Д На/зустріч дівчині йшов знайомий.

13. Виділена сполука не є прислівником і її треба писати окремо

А Дорога право/руч губилася в траві.
Б До/пізна йшов дощ.
В Ми підійшли до/дому бабусі.
Г Дорога до/дому завжди приємна.
Д У/горі синіло небо.

14. Прочитайте речення (1) Усе/одно (2) що/вечора ми (3) в/двох (4) на/вшпиньки виходили (5) з/дому й (6) на/впростець (7) як/найшвидше бігли до друзів, що мешкали (8) по/близу вокзалу.

Окремо пишуть сполуки

А 1, 5

Б 2, 3

В 4, 5

Г 6, 7

Д 1, 8

15. Прочитайте текст (1) *Поза/вчора в лісі була* (2) *сила/силенна* *грибів, я* (3) *на/швидкуруч збирав їх, а потім* (4) *горі/лиць лежав* *на траві, у якій* (5) *часто/густо росла суниця. Мені* (6) *до/вподоб* *були такі прогулянки. Я б міг* (7) *до/завтра залишатися в лісі.*

Окремо пишуть прислівники

А 1, 2

Б 3, 4

В 6, 7

Г 5, 6

Д 2, 7

4.11. Правопис службових слів

Правопис прийменників

Способи написання	Пояснення / особливості	Приклади
Разом	Утворені сполученням одного або двох (іноді – трьох) прийменників із будь-якою частиною мови; утворені із двох простих прийменників	внаслідок (унаслідок), впродовж (упродовж), замість, навколо, напередодні, наприкінці, щодо, задля, заради, навпроти, окрім, поза, поміж, понад, поперед, посеред, проміж
Через дефіс	Складаються із прийменника з (із) та іншого простого прийменника	з-за (із-за), з-над, з-перед, з-під (із-під), з-поза, з-поміж, з-понад, з-попід, з-посеред, з-проміж
Окремо	Прийменникові сполуки, тобто кілька слів, що разом виконують функцію прийменника	у (в) разі, під кінець, під час, що ж до

Правопис сполучників

Способи написання	Приклади сполучників	Пояснення / особливості	Приклади в реченнях
Разом	адже, аніж, втім, зате, мовби, начеб, начебто, немов, немовби, немовбито, неначе, неначебто, ніби, нібито, ніж, отже, отожд, притім, притому, причому, проте, себто, тобто, цебто, щоб, якби, якщо, абощо тощо	Пишуть разом, якщо становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками або прийменниками і вони виконують функцію службових слів (сполучників)	Якби ти знав, як я чекав тебе! Хоч не застав Івана дома, зате пройшовся.
Окремо	або ж, адже ж, але ж, а як же, бо ж, коли б, коли б то, отже ж, хоча б, хоч би, дарма що, для того щоб, замість того щоб, з тим щоб, з того часу як, після того як, при цьому, та й, так що, тим часом як, тому що	Окремо пишуть: 1) сполучники із частками б, би, ж, же ; 2) складні сполучники, утворені словосполученнями зі значенням причини, умови, мети тощо	Дарма що надворі дощ, ми підемо гуляти. Для того щоб досягти успіху, треба працювати.
Через дефіс	отожд-то, тим-то, тільки-но, тому-то	Пишуть через дефіс, якщо мають у складі підсилювальну частку -то або -но	Тому-то він і мовчав. Тільки-но вийшов – почався дощ.
Слід розрізняти!	щоб – що б, якби – як би, зате – за те, якщо – як що	Сполучники пишуть разом, якщо є службовими словами, а однозвучні сполучення – членами речення і до них можна поставити запитання	Щоб зекономити час, користуйтеся сервісом. (сполучник) Слідчі шукали, за що б зачепитися. (займенник + частка)

Правопис часток

Способи написання	Приклади часток / слів	Пояснення / особливості	Приклади в реченнях
Окремо	же, ж, би, б із самостійними частинами мови: сказав же , хотіла ж , написав би , зупинила б	Частки же, ж, би, б пишуть окремо з дієсловами, іменниками, прикметниками, прислівниками тощо	Я ж тобі казав! Хотіла б допомогти.
Разом	У складі сполучників і часток: авжеж, начеб, нібито, неначе, якби, щоб	Якщо частка входить до складу сполучника або іншої частки, то слово пишуть разом	Авжеж , я прийду! Начебто все зрозуміло.
Через дефіс	хтозна-, казна-, будь-, -небудь, -бо, -но, -то, -от, -таки: хтозна-коли, казна-де, будь-хто, хто-небудь, сядь-бо, дай-но, отак-то, отак-от, все-таки	Пишуть через дефіс, коли частку приєднано до займенників, прислівників, дієслів тощо	Хтозна-куди він пішов. Дай-но мені книгу. Усе-таки це сталося.
Разом (із префіксальними частками)	аби-, де-, -сь, ані-, ні-, чим-, як-, що-: абияк, дехто, щось, анітень, ніхто, чимдалі, якнайгірше, щонайкраще	Пишуть разом, коли частки утворюють нове слово (займенник, прислівник, підсилювальне чи заперечне значення)	Дехто не прийшов. Якнайкраще підготуйся.
Окремо (якщо їх розділено іншими словами)	аби з ким, де в кого, ані до кого, ні у які	Якщо частку відокремлено від слова іншим словом, то її пишуть окремо	Де в кого це бачили? Ані до кого не звертався.

Правопис частки *не*

Способи написання	Правила	Приклади
Разом	1. Якщо слово без не не вживають	нероба, ненависть, негода, невдаха, неначе, невдовзі
	2. Якщо слово можна замінити синонімом без не	недруг (ворог), нещирий (фальшивий), небагато (мало), невеселий (сумний), непотрібний (зайвий)
	3. У складі префікса недо- (недостатність дії або якості)	недооцінка, недописати, недолік, недочутний, недовчений
	4. Із дієприкметниками, якщо вони є означеннями й не мають пояснювальних слів	незірвані яблука, незакінчена робота, непереможна сила, невимовна краса
Окремо	1. Із дієсловами та дієприслівниками	не сказати, не посміхається, не думаю, не зробивши, не читаючи
	2. Якщо є протиставлення або заперечення (з а , але тощо)	Не доля вирішує, а людина творить свою долю. Це був не написаний, а надрукований текст.
	3. Якщо не стосується присудка (є часткою заперечення)	Узимку тут не холодно. Вона не сердита, просто замислена.
	4. Якщо прикметник із не має пояснювальні слова	Зовсім не готова відповідь, далеко не просте питання, ще не зрозуміла тема
	5. Із прислівниками дуже, зовсім, цілком, випадково	не дуже цікава історія, не зовсім правильна відповідь
	6. Із дієприкметниками, якщо вони є присудками або мають пояснювальні слова	Робота не закінчена. Не написаний автором твір. Не прочитана до кінця книга.

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

А Частки **аби-, ані-, де-, чи-, чим-, що-, як-** пишуть разом у складі будь-якої частини мови.

Б Частки **-би, -б, -же, -ж, -то, -що** пишуть разом у складі сполучників або інших часток.

В Частку **-ся (-сь)** пишуть разом у зворотних дієсловах і в складі займенників і прислівників.

Г Частки **-бо, -но, -то, -от, -таки** пишуть разом у складі будь-якої частини мови.

Д Частки **аж, ж, саме, ще, хоч**, що надають словам смислових або емоційних відтінків, пишуть окремо

2. Неправильним є твердження

А Частку **не** пишуть разом, якщо слово без **не** не вживають.

Б Частку **не** пишуть разом, якщо слово з **не** можна замінити синонімом без **не**.

В Частку **не** пишуть разом, якщо вона належить до префікса **недо-**.

Г Частку **не** пишуть окремо в словах **не здужати (хворіти), не славити (ганьбити)**.

Д Частку **не** пишуть разом у словах **непокоїтися (хвилюватися), недоїдати (жити впроголодь)**.

3. Неправильним є твердження

А Частку **не** пишуть окремо, якщо в реченні є протиставлення або заперечення.

Б Частку **не** пишуть окремо, якщо вона не стосується присудка.

В Частку **не** пишуть окремо, якщо прикметник із **не** має при собі залежних слів.

Г Частку **не** пишуть разом із дієприкметником, якщо дієприкметник має залежні слова.

Д Частку **не** пишуть окремо із числівниками та займенниками.

4. Частку не треба писати разом із наступним словом у рядку

А ужити не/гайних заходів; не/вишитий, а витканий

Б не/треба чекати, зник не/сподівано

В річка не/глибока, не/доплетений тин

Г давно не/здужає, трапилося не/порозуміння

Д розгулялася не/года, не/можна заздрити

5. Частку не треба писати разом із наступним словом у рядку

А не/обсаджений берег, досі не/збудований дім

Б не/з'ясовані питання, ще не/підкорені вершини

В не/спростовані факти, не/розчищені стежки

Г не/политі квіти, скарби не/знайдені

Д не/прибрана кімната, питання не/вивчене

6. Частку не треба писати окремо з наступним словом у рядку

А не/заважай працювати, зовсім не/готова відповідь

Б писав не/думаючи, не/щира людина

В не/подалік музею, не/купити квітів

Г не/можна повернути, у мене не/має вибору

Д не/зупиняючись, не/дооцінювання можливостей

7. Частку не треба писати окремо з кожним словом у рядку

А не/вимовна радість, сидить не/рухомо

Б не/досипати ночей, розгулялася не/погода

В яблука не/зірвані, не/зірвані мною яблука

Г не/сміливо зазирнути, ще не/оголошені результати

Д не/доженеш конем, не/порушене питання

8. Правильно написано всі прийменники в рядку

А відповідно до, за-для

Б у продовж, з-під

В з-посеред, підчас

Г з-перед, наприкінці

Д попри, із за

9. Правильно написано всі прийменники в рядку

- А** на зустріч мені
- Б** на перекір батькові
- В** у супереч твердженню
- Г** над усе, з-поза
- Д** заради, не зважаючи на

10. Виділене слово є сполучником і його треба писати разом у реченні

- А** Як/би у мене було більше часу, я б виконав завдання.
- Б** Як/би мені хотілося поїхати до моря.
- В** Стався до людей так, як/би ти хотів, щоб ставилися до тебе.
- Г** Потрібно купити цю річ, як/би дорого вона не коштувала.
- Д** Як/би старанно ти не вчився, усе одно не переможеш на олімпіаді.

11. Виділене слово є сполучником і його треба писати окремо в реченні

- А** **Що/б** не сталося, не втрачай віри в себе!
- Б** Дружнє підтримування є необхідним, **що/б** відчувати себе впевнено.
- В** Необхідно робити щеплення, **що/б** запобігти хворобі.
- Г** Потрібно зранку робити гімнастику, **що/б** бути здоровим.
- Д** Я ретельно вивчав англійську, **що/б** вступити до омріяного закладу освіти.

12. Із дефісом треба писати всі частки в рядку

- А** будь/як, що/року
- Б** бозна/скільки, ані/хто
- В** де/котрий, що/небудь
- Г** будь/чого, аби/що
- Д** колись/то, скажи/но

13. І дефісом треба писати всі частки в рядку

- А** навряд/чи, тут/таки
- Б** отож/бо, де/коли

- В** зумів/таки, казна/де
Г хтозна/як, таки/прийшов
Д хіба/що, таки/так

14. Прочитайте речення (1) *Про те* (2) *не зважаючи на* (3) *не сильний вітер*, ми (4) *не поїдемо на яхті*, що б (5) *неризикувати*.

Правильно написано слово, позначене цифрою

- А** 1
Б 2
В 3
Г 4
Д 5

15. Прочитайте речення (1) *Узв'язку із ситуацією* (2) *наврядчи* ми поїдемо до Ялти, (3) *хібащо* (4) *дехто з одногрупників*, а (5) *хотілосяб*.

Правильно написано слово, позначене цифрою

- А** 1
Б 2
В 3
Г 4
Д 5

16. Прочитайте речення (1) *Якби там* (2) *не було*, а (3) *кому-сь* (4) *все таки доведеться* (5) *чи мало попрацювати*.

Правильно написано слово, позначене цифрою

- А** 1
Б 2
В 3
Г 4
Д 5

Розділ 5

Морфологія

Морфологія – це розділ науки про мову, у якому вивчають частини мови.

Частини мови – це класи слів, які характеризують такими спільними ознаками: загальним значенням, морфологічними ознаками (граматичним значенням), синтаксичною роллю.

5.1. Іменник

Аспекти	Характеристики / поділ	Приклади
1	2	3
Загальне значення	Самостійна частина мови, що означає предмет, особу, явище та відповідає на питання хто? що?	книга, журнал, веселка, сніг, людство
За значенням	Назви істот (людей, тварин)	студент, викладач, батько, собака, заєць
	Назви неістот (предметів, явищ)	університет, будинок, дерево, небо
За узагальненням назв	Загальні назви предметів певного виду	держава, гора, країна
	Власні назви окремих предметів, виділяючи їх із ряду подібних	Харків, Дніпро, Карпати
За лексичним значенням	Конкретні назви означають реально існуючі предмети, які можна сприйняти органами чуття	поле, дерево, людина
	Абстрактні назви означають поняття, якості, властивості, дії	сила, добро, любов, духовність
	Збірні назви означають сукупність однакових предметів як єдине ціле	студентство, малеча, городина
Грамматичні категорії	Рід – чоловічий, жіночий, середній, спільний	хлопець (ч. р.), дівчина (ж. р.), море (с. р.), невдаха (спільний рід)

1	2	3
	Число – однина / множина Відмінки: називний (хто? що?), родовий (кого? чого?), давальний (кому? чому?), знахідний (кого? що?), орудний (ким? чим?), місцевий (на кому? на чому?), кличний (уживають для звертання). Відміни: I відміна – ч. р, ж. р, спільний рід – закінчення -а, -я; II відміна – ч. р. із нульовим закінченням або -о; середній рід із закінченням -о, -е; III відміна – ж. р. нульове закінчення; також слово мати; IV відміна – с. р., закінчення -а (-я); у відмінках виникають суфікси -ат-, -ят-, -ен-	студент (однина) – студенти (множина) Н. в. Н. в. книга Р. в. книги Д. в. книзі З. в. книгу О. в. книгою М. в. на книзі Кл. в. – книго I відміна – сестра, група, Микола, рева; II відміна – стіл, Дмитро, батько, край, поле, вікно, серце; III відміна – ніч, подорож, любов, радість, міць, мати; IV відміна – ім'я, слонення, теля, курча, поросля
Початкова форма	Називний відмінок однини	річка, поле, радість
Синтаксична роль	Підмет, додаток, означення, присудок	Студенти взяли участь у конференції.

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

А Абстрактні іменники називають поняття, образи, якості та властивості, які не сприймають конкретно органами чуття.

Б Збірні іменники називають сукупність однакових чи подібних предметів, що сприймають як єдине ціле.

В Початковою формою для іменника є форма називного відмінка однини.

Г Фемінітиви – це назви осіб за професією чи родом діяльності чоловічої статі.

Д У реченнях іменник найчастіше виконує функцію підмета або додатка.

2. Неправильним є твердження

А Іменники, що мають лише форму однини, – це назви речовин, почуттів, власні назви, збірні поняття.

Б Іменники, що мають лише форму множини, – це назви парних, сукупних предметів, речовин, почуттів, ігор, свят, власні назви.

В Збірні іменники мають форму однини та множини.

Г У незмінюваних іменниках іншомовного походження назви неістот є іменниками середнього роду.

Д У незмінюваних складноскорочених словах рід визначають за головним словом.

3. Неправильним є твердження

А В українській мові іменники мають сім відмінків.

Б До I відміни належать слова чоловічого, жіночого та спільного роду із закінченням **-а (-я)**.

В Іменники чоловічого роду з нульовим закінченням або із закінченням **-о** належать до II відміни.

Г Іменники середнього роду із закінченням **-о, -е, -а (-я)** належать до III відміни.

Д До IV відміни належать іменники середнього роду із закінченням **-а (-я)**, що в процесі відмінювання набувають суфіксів **-ат- (-ят-), -ен**.

4. Неправильним є твердження

А До твердої групи належать іменники з основою на твердий шиплячий приголосний.

Б До м'якої групи належать іменники з основою на м'який приголосний.

В До мішаної групи належать іменники з основою на шиплячий приголосний.

Г Іменники II відміни на **-р** можуть належати до твердої, і до м'якої, і до мішаної груп.

Д У родовому відмінку множини деякі іменники мають паралельні форми.

5. Неправильним твердження

А Множинні іменники не належать до відмін.

Б Фемінітиви не належать до відмін.

В Іменники прикметникового походження не належать до відмін.

Г Незмінювані іменники іншомовного походження не належать до відмін.

Д Жіночі прізвища, що закінчуються на приголосний та **-о**, не належать до відмін.

6. Виділене слово не є іменником у рядку

А На *набережній* ремонтували паркан.

Б У *вчительській* було повно народу.

В Потрібно було негайно допомогти *хворому*.

Г *Черговий* стояв на посту.

Д На вулиці я почув *веселий* спів.

7. Виділене слово не є іменником у рядку

А Мати співала *колискову*.

Б *Подорожній* махнув рукою.

В Ми говорили про *майбутнє*.

Г *Полонений* увесь час мовчав.

Д *Сестрина* кімната була прибраною.

8. Виділене слово в прислів'ях і приказках не є іменником

А *Ситий* голодному не товариш.

Б Поможє, як *мертвому* кадило.

В Піймав *куцого* за хвіст.

Г Під *лежачий* камінь вода не тече.

Д На чуже рота не роззявай.

9. Прочитайте речення *Лінгвістика, або мовознавство, сприяє розумінню закономірностей людського мислення.*

Іменник *мовознавство* є

А підметом

Б присудком

В додатком

- Г прикладкою
- Д обставиною

10. Прочитайте речення *Старе Монастирище – козацьке село.*

Іменник село є

- А підметом
- Б присудком
- В додатком
- Г прикладкою
- Д обставиною

11. У рядку всі слова чоловічого роду

- А маестро, шимпанзе
- Б аташе, авокадо
- В торнадо, бістро
- Г какаду, купе
- Д поні, манго

12. У рядку всі слова чоловічого роду

- А нежить, путь
- Б бутель, подорож
- В тюль, повінь
- Г біль, латинь
- Д кір, степ

13. У рядку всі слова жіночого роду

- А леді, меню
- Б мадам, таксі
- В фрау, бюро
- Г пані, колібрі
- Д цеце, кольрабі

14. У рядку всі слова жіночого роду

- А педаль, авеню
- Б бандероль, портье
- В боржомі, папараці

Г спіраль, рефері
Д деталь, рококо

15. У рядку всі слова середнього роду

А турне, пенсне
Б дівча, какаду
В філе, поні
Г пальто, кюре
Д теля, фламінго

16. У рядку всі слова середнього роду

А пюре, путасу
Б панно, кенгуру
В каное, алібі
Г барбекю, гризлі
Д кафе, месье

17. У рядку всі слова спільного роду

А нахаба, неотеса
Б листоноша, собака
В базіка, мозоль
Г невдаха, ступінь
Д нездара, ретуш

18. У рядку всі слова спільного роду

А знайда, хлоп'я
Б нерівня, сирота
В нечепура, крутихвістка
Г молодчага, лікар
Д шульга, доцент

19. До одного роду належать усі іменники в рядку

А вуаль, гілузь, гуаш
Б лазур, розкіш, ячмінь
В шинель, заполоч, рагу
Г конференсьє, мозоль, фланель
Д манжета, івасі, важіль

20. До одного роду належать усі іменники в рядку

- А** фальш, Баку, ООН
- Б** нехворощ, Сочі, ЄС
- В** суміш, ярмарок, СБУ
- Г** жако, кутюр'є, коала
- Д** накуп, журі, КНР

21. Усі іменники рядка мають лише форму однини

- А** дзеркало, колосся
- Б** космос, програма
- В** комашня, мушля
- Г** мудрість, мережа
- Д** музика, студентство

22. Усі іменники рядка мають лише форму множини

- А** вершки, ворота
- Б** хрестини, шеренги
- В** вечорниці, ватаги
- Г** куранти, лушпиння
- Д** нутрощі, краплі

23. Під час творення форм кличного відмінка однини іменники І відміни твердої групи мають закінчення

- А** -о
- Б** -е
- В** -є
- Г** -у
- Д** -ю

24. Під час творення форм кличного відмінка однини іменники І відміни пестливої форми мають закінчення

- А** -о
- Б** -е
- В** -є
- Г** -у
- Д** -ю

25. Під час творення форм кличного відмінка однини іменники II відміни твердої групи із суфіксами -ик, -ок, -к(о) мають закінчення

- А -о**
- Б -е**
- В -є**
- Г -у**
- Д -ю**

26. Під час творення форм кличного відмінка однини іменники II відміни твердої групи мають закінчення

- А -о**
- Б -е**
- В -є**
- Г -у**
- Д -ю**

27. Неправильно утворено форму кличного відмінка в рядку

- А Джеку**
- Б батько**
- В козаچه**
- Г Андрію**
- Д Маріє**

28. Неправильно утворено форму кличного відмінка в рядку

- А добровольче**
- Б вовче**
- В голубе**
- Г Соломіє**
- Д Віталію**

29. Неправильно утворено форму кличного відмінка в рядку

- А Людвігу**
- Б учителю**
- В народе**
- Г Сергіє**
- Д Олексю**

30. Неправильно утворено форму кличного відмінка в рядку

- А** Насте
- Б** Валерію
- В** мудрецю
- Г** синко
- Д** Богдане

31. Неправильно утворено форму кличного відмінка в рядку

- А** Галино Петрівно
- Б** Вікторіє Дмитрівно
- В** Тетяно Анатоліївно
- Г** друже Петро
- Д** пане генерале

32. Закінчення -у (-ю) у формі родового відмінка однини мають іменники в рядку

- А** Кривий Ріг, малюнок
- Б** Луцьк, звіробій
- В** Трускавець, оркестр
- Г** Зелений Гай, університет
- Д** Бердянськ, живопис

33. Закінчення -у (-ю) у формі родового відмінка однини мають іменники в рядку

- А** сюжет, жовтень
- Б** Давидів Брід, гектар
- В** інтерес, явір
- Г** футбол, вовк
- Д** Холодний Яр, конфлікт

34. Закінчення -а (-я) у формі родового відмінка однини мають іменники в рядку

- А** Львів, Пирятин
- Б** клен, абзац

- В** відмінок, яр
- Г** Залізний Порт, факультет
- Д** спосіб, хокей

35. Закінчення -а (-я) у формі родового відмінка однини мають іменники в рядку

- А** учень, атом
- Б** бобер, аналіз
- В** театр, дизель
- Г** карниз, сюжет
- Д** ранет, майданчик

36. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку

- А** Ігорьович
- Б** Валерійович
- В** Геннадійович
- Г** Григорійович
- Д** Пилипович

37. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку

- А** Адамівна
- Б** Андріївна
- В** Віталієвна
- Г** Григорівна
- Д** Хомівна

38. Помилку в утворенні імені по батькові допущено в рядку

- А** Миколівна
- Б** Ілліч
- В** Савич
- Г** Лукинична
- Д** Яківна

5.2. Прикметник

Критерії	Характеристики / поділ	Приклади
1. Загальне значення	Називає ознаку або належність предмета (який? чий?)	гарний день, мамина порада
2. Граматичні ознаки	Рід (чол., жін., сер.)	зелений ліс, зелена трава, зелене поле
	Число (однина, множина)	синій плащ – сині плащі
	Відмінок (залежить від іменника)	добра дівчина, сміливому хлопцю, бурхливого моря
3. Розряд за значенням	Якісні називають ознаку, що можна виявляти більшою чи меншою мірою	гарний, сильний, теплий, добрий
	Відносні вказують на матеріал, місце, час, призначення, належність	дерев'яний (із дерева), міський (із міста), осінній (восени), шкільний (для школи)
	Присвійні вказують на належність комусь (особі чи істоті)	мамин, бабусин, ведмежий, лисиччин
4. Ступені порівняння (тільки якісні прикметники)	Початкова форма прикметника (Н. в. одн. чол. р.)	гарний, швидкий
	Вищий ступінь (проста форма)	гарніший, міцніший, кращий
	Вищий ступінь (складена форма) більш / менш + прикметник	більш гарний, менш сильний
	Найвищий ступінь (проста форма)	найгарніший, найсильніший
	Найвищий ступінь (складена форма) що, як + проста форма найвищого ступеня	щонайгарніший якнайсильніший
	Найвищий ступінь (складена форма) найбільш / найменш + прикметник	найбільш гарний, найменш удалий

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

- А** Прикметник має ознаки роду, числа, відмінка, які узгоджують із родом, числом і відмінком іменника.
- Б** У реченні прикметник найчастіше є присудком.
- В** Початкова форма прикметника – чоловічий рід називного відмінка однини.
- Г** Прикметники мають два ступені порівняння.
- Д** Кожний ступінь порівняння має просту і складену форму.

2. Неправильним є твердження

- А** Якісні прикметники передають ознаку предмета, яка може виявлятися більшою чи меншою мірою.
- Б** Прикметники із суфіксом **-ськ** належать до якісних.
- В** Відносні прикметники передають ознаку предмета опосередковано стосовно іншого предмета, дії чи обставини.
- Г** Присвійні прикметники передають належність предмета певній людині чи тварині та відповідають на питання **чий?**
- Д** Прикметники мають властивість переходити з одного розряду до іншого.

3. Прикметниками є виділені слова в поданих прислів'ях

- А** Один *мудрий* сто *немудрих* навчить
- Б** *Добрий* доброго навчає, а *злий* на зле наставляє.
- В** *Лінивого* і ноги не носять.
- Г** Дай, Боже, *старим* очі, а *молодим* розум.
- Д** *Лихий* чоловік у громаді що вовк в отарі.

4. Прикметником є виділене слово в поданих прислів'ях

- А** *Хворому* і мед не смачний.
- Б** *Здоровому* все на здоров'я йде.
- В** *Ледачий* двічі робить, а *скупий* двічі платить.
- Г** Хто на чуже зазіхається, свого позбувається.
- Д** За *дурною* головою і ногам нема спокою.

5. Прикметником є виділене слово в поданих прислів'ях

А Не питай у хворого про здоров'я.

Б Хто не знає *минулого*, той не вартий *майбутнього*.

В Два *недужих* сіли й казан борщу з'їли.

Г *Старі* правду кажуть: два *хитромудрого* не переважають.

Д У *тихому* болоті чорти водяться.

6. Прикметником є виділене слово в поданих прислів'ях

А В *умілого* й долото рибу ловить.

Б Учи *лінивого* не молотом, а голодом.

В У *чужих* руках завше більший шматок.

Г Далеко *куцому* до зайця.

Д *Горбатого* могила виправить.

7. Прикметником є виділене слово в поданих прислів'ях

А *Дешева* риба – *погана* юшка.

Б За *битого* двох *небитих* дають.

В І будень, і неділя – усе *лінивому* безділля.

Г Не *святі* горшки ліплять.

Д Робить, як *мокре* горить.

8. Форми ступенів порівняння можна утворити від усіх прикметників рядка

А низький, товстий, суворий

Б смачний, чесний, хворий

В дзвінкий, цікавий, лисий

Г бадьорий, щирий, прекрасний

Д рідний, приємний, білосніжний

9. Форми ступенів порівняння можна утворити від усіх прикметників рядка

А злий, жвавий, український

Б бідний, вагомий, кришталевий

В дешевий, тонкий, вузький

Г ретельний, холодний, малиновий

Д огидний, тривалий, гнідий

10. Форми ступенів порівняння можна утворити від усіх прикметників рядка

- А** активний, зручний, лимонний
- Б** щасливий, тривожний, порожній
- В** вагомий, предобрий, торішній
- Г** лагідний, кмітливий, мертвий
- Д** свіжий, цікавий, величний

11. Правильно утворено форми ступенів порівняння прикметників у рядку

- А** легший, бадьоріший, самий короткий
- Б** вужчий, найтовший, більш рішучіший
- В** сміливіший, презліший, приємніший
- Г** смачніший, дужчий, найвагоміший
- Д** вразливіший, якнайкращий, більш миліший

12. Правильно утворено форми ступенів порівняння прикметників у рядку

- А** ретельніший, більш суворий, менш доречніший
- Б** дешевший, найвизначніший, самий глибокий
- В** гучніший, самий бідний, менш вигідніший
- Г** огидніший, найефективніший, більш кароокий
- Д** менш яскравий, найщасливіший, найбільш упевнений

13. Правильно утворено форми ступенів порівняння прикметників у рядку

- А** сильніший, найкоротший, більш миліший
- Б** дорожчий, теплолюбніший, цікавіший
- В** тепліший, легший, найменш серйозніший
- Г** найдовший, найбільш глибокий, якнайпотрібніший
- Д** якнайменший, найбільш смачніший, пречесніший

14. Літеру о треба писати на місці пропуску в слові

- А** кварц...вий
- Б** полудн...вий
- В** алич...вий

Г ситц...вий

Д замш...вий

15. Літеру є треба писати на місці пропуску в слові

А мовленн...вий

Б вишн...вий

В казк...вий

Г матч...вий

Д дощ...вий

16. Літеру е треба писати на місці пропуску в слові

А насінн...вий

Б помаранч...вий

В борщ...вий

Г чутт...вий

Д циліндр...вий

17. За допомогою суфікса -ов- утворюють прикметники від усіх іменників варіанта

А велюр, корінець, овоч

Б мигдаль, реєстр, галузь

В адреналін, груша, пісок

Г махер, береза, банан

Д перловка, тунець, папір

18. За допомогою суфікса -ев- (-єв-) утворюють прикметники від усіх іменників варіанта

А магній, ялиця, полин

Б промінь, щупальця, двір

В водень, нафталін, чебрець

Г спориш, куля, рубін

Д черешня, нікель, місяць

19. За допомогою суфікса -ичн- утворюють прикметники від усіх іменників рядка

А фізика, математика, хімія

Б лінгвістика, історія, біологія

В медицина, соціологія, педагогіка
Г генетика, географія, психологія
Д риторика, класика, дипломатія

20. Літеру *и* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А драмат...чний, енергет...чний, електр...чний
Б синтакс...чний, астроном...чний, океан...чний
В пневмат...чний, геометр...чний, публ...чний
Г песиміст...чний, зоолог...чний, академ...чний
Д електр...чний, морфолог...чний, період...чний

21. Літеру *і* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

А косм...чний, фонет...чний, афорист...чний
Б цин...чний, лекс...чний, піктограф...чний
В діалог...чний, демократ...чний, мінімаліст...чний
Г лакон...чний, орфоеп...чний, гідравл...чний
Д троп...чний, фольклорист...чний, монарх...чний

5.3. Займенник

Критерії	Характеристики / поділ	Приклади
1	2	3
1. Загальне значення	Займенник – це частина мови, яка вказує на предмети, ознаки, кількість, але не називає їх	я, ти, він, мій, цей, хтось, декілька, ніщо
2. Особливості вживання	Займенники не мають власного лексичного значення, а вказують на іменники, прикметники, числівники	Я люблю цю книгу. У мене є така книжка. На змагання прибуло декілька спортсменів, але стільки не очікували.
3. Морфологічні ознаки	Змінюють за родами, числами, відмінками	він, вона, воно; я – ми, свій – свої; він – його – йому – із ним – у ньому
4. Синтаксична роль	У реченні бувають підметом, додатком, означенням, обставиною	Він прийшов рано. (він – підмет) Директор викликав його для розмови. (його – додаток)

1	2	3
		Цей будинок стоїть на березі річки. (цей – означення) Треба знайти гармонію в собі. (в собі – обставина)
5. Розряди за значенням	1) <i>особові</i> вказують на осіб, які беруть участь у мовленні	я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони
	2) <i>зворотний</i> указує на особу, на яку спрямовано дію	себе
	3) <i>присвійні</i> вказують на належність предмета комусь	мій, твій, наш, ваш, його, її, їхній
	4) <i>вказівні</i> вказують на предмет, ознаку, кількість	цей, той, такий, стільки, оцей, отой
	5) <i>означальні</i> узагальнено вказують на предмети чи ознаки	сам, самий, увесь, весь, кожен, інший, будь-який
	6) <i>питальні</i> використовують, щоб поставити запитання	хто, що, який, чий, котрий, скільки
	7) <i>відносні</i> приєднують підрядні частини у складних реченнях	хто, що, який, чий, котрий, скільки
	8) <i>неозначені</i> позначають невизначені особи, предмети, ознаки, кількість	хтось, щось, дехто, якийсь, чийсь, скількись
	9) <i>заперечні</i> заперечують наявність предмета, ознаки, кількості	ніхто, ніщо, ніякий, нічий, ніскільки
6. Правопис займенників	<i>Разом</i> пишуть: неозначені із частками аби-, де-, -сь ; заперечні із часткою ні (коли вживають без прийменника)	абихто, дехто, хтось, ніхто, нічий
	<i>Окремо</i> пишуть: коли між частками стоїть прийменник; якщо частка стоїть перед займенником.	ні до кого, аби з ким, не я
	<i>Через дефіс</i> пишуть: із частками будь-, -небудь, -то, -сь, -бо, -но, -от	хто-небудь, щось-то, який-бо

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

- А** Займенники вказують на предмети, ознаки або кількість, але не називають їх.
- Б** Усі займенники змінюють за відмінками.
- В** Усі займенники мають ознаки роду й числа.
- Г** У реченні займенники є тими самими членами речення, що й іменники, із якими їх співвідносять.
- Д** Займенники мають дев'ять розрядів за значенням.

2. Неправильним є твердження

- А** Питальні займенники містять питання про предмет, ознаку, кількість.
- Б** Відносні займенники приєднують підрядну частину складнопідрядного речення до головного.
- В** Заперечні займенники утворюють від відносних за допомогою частки **не**.
- Г** Є лише один зворотний займенник.
- Д** Неозначені займенники утворюють від відносних за допомогою часток.

3. Прочитайте речення *Література – це ключ до розуміння людського буття, із (1) його радощами та труднощами; вона переносить (2) нас у далекі часи, знайомить з (3) іншими культурами та відкриває душі (4) тих, (5) про кого ми читаємо* (цифра в дужках позначає наступне слово).

Займенниками є всі слова, позначені цифрами, ОКРІМ

- А** 1
- Б** 2
- В** 3
- Г** 4
- Д** 5

4. Прочитайте речення *Не злітаючи додоу (1) жодного разу, (2) вони (3) нишком обібрали сусідні гнізда, поки (4) всі (5) інші граки літали десь далеко* (цифра в дужках позначає наступне слово).

Займенниками є всі слова, позначені цифрами, ОКРІМ

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

5. Прочитайте речення *Той, (1) хто байдужий до музики, (3) навряд чи зможе відчутити переживання, (4) які має в (5) собі справжній витвір музичного мистецтва* (цифра в дужках позначає наступне слово).

Займенниками є всі слова, позначені цифрами, ОКРІМ

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

6. Прочитайте речення *У час, (1) коли музичний модернізм заповонив душі багатьох, саме (2) наша пісня має стати джерелом духовної сили для (3) тих, (4) хто вміє чути красу (5) свого рідного слова і відчувати спів солов'я* (цифра в дужках позначає наступне слово).

Займенниками є всі слова, позначені цифрами, ОКРІМ

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

7. Прочитайте речення *Збившись із дороги, (1) він не знав, коли дійде до (2) її села, до (3) тієї хати, (4) де влітку соняшники кладуть (5) свої голови на старий плетений тин* (цифра в дужках позначає наступне слово).

Займенниками є всі слова, позначені цифрами, ОКРІМ

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

8. З'ясуйте, скільки займенників у поданому уривку

Вона прийшла непрохана й неждана,

І я її зустріти не зумів.

Вона до мене впливла з туману

Моїх юнацьких несміливих снів

(В. Симоненко).

А 4

Б 5

В 6

Г 7

Д 8

9. З'ясуйте, скільки займенників у поданому уривку

Не шкодуй добра мені, людині,

Щастя не жалій моїм літам –

Все одно ті скарби по краплині

Я тобі закохано віддам

(В. Симоненко).

А 5

Б 6

В 7

Г 3

Д 4

10. З'ясуйте, скільки займенників у поданому уривку
*Ви, байстрюки катів осатанілих,
Не забувайте, виродки, ніде:
Народе мій! В його гарячих жилах
Козацька кров пульсує і гуде!*

(В. Симоненко).

- А 1
- Б 2
- В 3
- Г 4
- Д 5

11. З'ясуйте, скільки займенників у поданому уривку
*Буває, часом сліпну від краси.
Спинюсь, не тямлю, що воно за диво, –
Оці степи, це небо, ці ліси,
Усе так гарно, чисто, незрадливо,
Усе як є – дорога, явори,
Усе моє, все зветься – Україна*

(Л. Костенко).

- А 7
- Б 11
- В 10
- Г 12
- Д 8

12. З'ясуйте, скільки займенників у поданому уривку
*Тож веселімось, людоньки, на людях,
Хай меле млин свою одвічну дерть.
Застряло серце, мов осколок в грудях,
Нічого, все це вилікує смерть*

(Л. Костенко).

- А 2
- Б 3
- В 6
- Г 4
- Д 5

13. З'ясуйте, скільки займенників у поданому уривку
Все повторялось: і краса, й потворність.
Усе було: асфальти й спориші.
Поезія – це завжди неповторність,
Якийсь безсмертний дотик до душі

(Л. Костенко).

А 5

Б 6

В 2

Г 3

Д 4

14. Позначте рядок, у якому вжито присвійні займенники

А хто, що, скільки

Б той, цей, такий

В її, їхній, наш

Г ніхто, ніщо, ніскільки

Д дехто, абиякий, скільки-небудь

15. Позначте рядок, у якому вжито відносні займенники

А який, чий, котрий

Б який? чий? котрий?

В ніякий, нічий, нікотрий

Г весь, всякий, кожний

Д дехто, казна-чий, котрийсь

16. Прочитайте речення *Є в нас пам'ять, і кров, і молитва своя, і тризуб як символ безсмертної нації.*

Слово *своя*

А підмет

Б присудок

В означення

Г додаток

Д не є членом речення

17. Прочитайте речення *Мій старенький дідусь завжди розповідав захопливі історії про своє дитинство на Полтавщині.*

Слово *мій* є

- А означенням
- Б обставиною
- В додатком
- Г підметом
- Д присудком

18. Прочитайте речення *Лети, моя пісне ніжна, до того, хто чекає.*

Слово *моя*

- А підмет
- Б присудок
- В означення
- Г додаток
- Д не є членом речення

19. Прочитайте речення *Не забувай мене, навіть коли будеш далеко.*

Слово *мене* є

- А підметом
- Б присудком
- В обставиною
- Г означенням
- Д додатком

20. Прочитайте речення *Ніхто не залишився байдужим до цієї історії.*

Слово *ніхто*

- А не є членом речення
- Б обставина
- В означення
- Г додаток
- Д підмет

21. Разом треба писати всі займенники в рядку

- А** аби/котрий, що/сь, ні/чий
- Б** де/кому, аби/який, хтозна/кому
- В** казна/що, аби/що, будь/що
- Г** будь/хто, ні/хто, бозна/що
- Д** де/що, чий/небудь, ані/чия

22. Із дефісом треба писати всі займенники в рядку

- А** ні/від/кого, будь/який, хтозна/кого
- Б** ні/скільки, аби/хто, казна/чий
- В** бозна/кого, казна/кому, що/небудь
- Г** аби/що, скільки/небудь, який/сь
- Д** ні/про/що, чий/небудь, ані/скільки

23. Усі займенникові форми в рядку записано правильно

- А** дещо, аби що, будь на чому
- Б** де в чому, бозна якого, аніскільки
- В** ані який, де з ким, абищо
- Г** ні про що, що-небудь, будь із ким
- Д** ніякою, хтозна-на-чому, якийсь

24. Усі займенникові форми в рядку записано правильно

- А** ні перед чим, ніщо, будь-із-ким
- Б** деякий, ні перед чим, бозна кому
- В** чий-небудь, дещо, ні для кого
- Г** у декого, ні котрий, абищо
- Д** будь-на-чому, казна-що, деким

25. Помилковою є форма займенника у варіанті

- А** на тому боці ріки
- Б** на тім боці паркану
- В** нова шапка на йому
- Г** приїхали заради цього
- Д** провести час із ним

5.4. Числівник

Критерії	Характеристики / поділ	Приклади
1	2	3
1. Загальне значення	Числівник – це самостійна частина мови, що називає кількість предметів або їхній порядок під час лічби	три, сім, десятий, перший, двадцять шість, дві тисячі тридцять четвертий, декілька
2. Морфологічні ознаки	Числівники змінюють за відмінками, іноді за родами та числами	один, одна, одне; перший, перша, перше; один – одного – одному – одним – на одному; один – одні; перший – перші
3. Синтаксична роль	У реченні найчастіше є підметом	<i>П'ятеро прийшли рано.</i> (п'ятеро – підмет)
4. Розряди за значенням	1) кількісні означають кількість предметів, відповідають на питання <i>скільки?</i>	один, два, три, десять, сто, п'ятьох, обидва
	власне кількісні	три, сім, один, два, три, чотири, сто
	збірні означають сукупність осіб або предметів як одне ціле	двоє, троє, п'ятеро
	дробові означають частину цілого	одна друга, три чверті
	неозначено-кількісні означають невизначену кількість	кілька, багато, мало, декілька
	2) порядкові означають порядок предметів під час лічби, відповідають на питання <i>котрий? котра? котре? котрі?</i>	перший, другий, двадцять перший
5. Відмінювання кількісних числівників	Числівник один відмінюють як прикметник (має рід і число)	один – одного – одному – одним – в одному; одна – одну – одній; одні – одних – одним – одними – на одних
	Числівники два, три, чотири мають відмінки (не мають роду, крім «дві» для жін. р.)	два – двох – двом – двома – на двох; три – трьох – трьом – трьома – на трьох; чотири – чотирьох – чотирьом – чотирма – на чотирьох; два – дві

1	2	3
	Числівники п'ять – двадцять, тридцять мають два варіанти відмінювання	п'ять – п'яти (п'ятьох); п'яти (п'ятьом); п'ятьма (п'ятьома); на п'яти (на п'ятьох)
	Числівники сорок, дев'яносто, сто в усіх відмінках, крім Н. в. і З. в., мають закінчення -а	сорок – сорока сто – ста дев'яносто – дев'яноста
	У числівниках п'ятдесят – вісімдесят змінюють лише другу частину	шістдесят – шістдесяти – шістдесятьма
	У числівниках двісті – дев'ятсот змінюють обидві частини	триста – трьохсот – трьомстам
	Числівники тисяча, мільйон, мільярд відмінюють як іменники I відміни (<i>тисяча</i>) та II відміни (<i>мільйон, мільярд</i>)	тисяча – тисячі – тисячею; мільйон – мільйона – мільйоном
6. Відмінювання порядкових числівників	Відмінюють як прикметники	перший – першого – першому – першим
	У складених порядкових числівниках змінюють лише останнє слово	двадцять перший – двадцять першого
7. Особливості вживання	3 іменниками числівники узгоджують у відмінку та роді	три дні, чотири роки, двадцять осіб, п'ять книжок

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

- А** Слова *мало, багато* в сполученні з іменниками є числівниками.
- Б** Слова *мало, багато* в сполученні з дієсловами є числівниками.
- В** Слово *чверть* є іменником.
- Г** Слово *сотня* є іменником.
- Д** Слово *парний* є прикметником.

2. Неправильним є твердження

- А** *багато* – збірний числівник
- Б** *обидва* – збірний числівник
- В** *кілька* – неозначено-кількісний числівник

Г півтора – дробовий числівник

Д тисяча – власне кількісний числівник

3. Неправильним є твердження

А одна друга – дробовий числівник

Б семеро – власне кількісний числівник

В тридцять перший – порядковий числівник

Г кільканадцять – неозначено-кількісний числівник

Д троє – збірний числівник

4. Неправильним є твердження

А сотий – порядковий числівник

Б одна четверта – дробовий числівник

В шістнадцять – власне кількісний числівник

Г шестеро – неозначено-кількісний числівник

Д двадцять третій – порядковий числівник

5. Неправильним є твердження

А За значенням і граматичними ознаками кількісні числівники розподіляють на власне кількісні, дробові, збірні, неозначено-кількісні.

Б За значенням і граматичними ознаками числівники розподіляють на кількісні та порядкові.

В За будовою числівники розподіляють на прості та складні.

Г За будовою числівники розподіляють на прості, складні та складені.

Д Складні числівники складають з одного слова і мають декілька основ.

6. Неправильним є твердження

А Збірні числівники узгоджують з іменниками чоловічого та спільного роду, які позначають осіб чоловічої статі.

Б Збірні числівники не узгоджують з іменниками IV відміни.

В Збірні числівники узгоджують з іменниками, що мають лише форму множини.

Г Збірні числівники узгоджують з іменниками, що означають парні поняття.

Д Збірні числівники узгоджують з особовими займенниками.

7. Неправильним є твердження

А З іменниками чоловічого роду – назвами неістот – збірні числівники не узгоджують.

Б Іменники при дробових числівниках завжди вживають у родовому відмінку однини.

В Усі числівники, без винятку, роду не мають.

Г У знахідному відмінку числівники мають форму називного відмінка, якщо узгоджуваний іменник означає неістоту.

Д У знахідному відмінку числівники мають форму родового відмінка, якщо узгоджуваний іменник – істота.

8. Неправильним є твердження

А Із числівниками **2, 3, 4** іменники вживають у називному відмінку множини.

Б Іменники, що мають суфікс **-ин-**, який у множині зникає, при числівниках **2, 3, 4** стоять у формі називного відмінка.

В У складних числівниках на позначення десятків від **50** до **80** відмінюють тільки другу частину.

Г У складених числівниках відмінюють усі складові частини.

Д У дробових числівниках чисельник відмінюють як відповідний кількісний числівник, а знаменник – як порядковий числівник.

9. Неправильним є твердження

А Порядкові числівники узгоджують у роді, числі і відмінку з узгоджуваним іменником.

Б Числівники, які мають закінчення **-ий**, відмінюють, як прикметники твердої групи.

В У складених порядкових числівниках відмінюють усі слова.

Г Числівники **40, 90, 100** в усіх відмінках, крім називного і знахідного, мають закінчення **-а**.

Д Числівники **півтора, півтори, півтораста** не відмінюють.

10. Неправильним є твердження

А Запитуючи про час, слід казати **Скільки годин?**

Б Прийменники **на, по** вказують на час до половини години.

В Прийменники **на, до** вказують, що є половина години.

Г Прийменники **до, за** вказують, що перейшло вже за половину години.

Д Прийменник **на** вживаємо, якщо треба приблизно назвати період між двома годинами.

11. Числівником є виділене слово в реченні

- А На галявині росли *поодинокі* дерева.
- Б Учень отримав за контрольну роботу *двійку*.
- В Гуртожиток – це *п'ятиповерховий* будинок у центрі міста.
- Г *Трійця* охоронців стояла біля стадіону.
- Д Сонце світило у всі *чотири* вікна.

12. Числівником є виділене слово в реченні

- А Від *першої* і до останньої хвилини людина контактує з іншими людьми.
- Б *Сімдесятирічна* жінка прийшла до магазину.
- В Ми пробігли *стометрову* дистанцію.
- Г Ми отримали завдання виписати *двоскладові* слова.
- Д *Двохсотп'ятдесятиквартирний* будинок був побудований на початку року.

13. Числівником є виділене слово в реченні

- А *Триярусний* торт я отримала в подарунок від колег.
- Б *Двадцятитрьохденну* відпустку я проведу в Індії.
- В На *десятому* кілометрі побудовано стоянку для авто.
- Г *Вісімдесятишестирічний* актор блискуче зіграв роль.
- Д *Стодоларових* банкнот не було в пункті обміну валюти.

14. Числівником є виділене слово в реченні

- А *Дванадцятиповерховий* будинок споруджено біля парку.
- Б Із *восьмої* ранку по телевізору йшла трансляція матчу.
- В *Шестиквартирний* будинок був у моєї тітки у Вільшанах.
- Г У *триденний* строк потрібно скласти іспити.
- Д Усі побачили *шестиеlementний* пристрій.

15. Числівником є виділене слово в реченні

- А *Вісімнадцятипроцентний* уміст сірки свідчив про небезпеку.
- Б Ми відзначали *стодвадцятип'ятиріччя* університету.
- В *Двадцятидвохрічний* чоловік був за кермом автомобіля.
- Г Ми дивилися *трьохактний* спектакль.
- Д На *півтора* метра потрібно відійти від краю платформи.

16. Числівником є виділене слово в реченні

- А** Тридцятиріччя буду святкувати пізніше.
- Б** Семисоткілограмовий багаж прибув з Кореї.
- В** Дванадцятого березня в мого батька день народження.
- Г** Чотирирічна дитина грала на вулиці.
- Д** У школі запровадили п'ятиденку.

17. Нездатність розв'язати легку проблему означає

- А** Наговорити сім мішків гречаної вовни.
- Б** Десята спиця в колесі.
- В** Десята вода на киселі.
- Г** Заблукати в трьох соснах.
- Д** Сидіти в чотирьох стінах.

18. Дуже гарно знати означає

- А** П'яте колесо до воза.
- Б** Шосте чуття.
- В** Сім п'ятниць на тиждень.
- Г** Знати, як свої п'ять пальців.
- Д** Убити двох зайців.

19. Позитивні та негативні наслідки чогось одночасно означає

- А** Два чоботи пара.
- Б** На два фронти.
- В** Палиця на два кінці.
- Г** Убити двох зайців.
- Д** Сидіти на двох стільцях.

20. Щось унікальне, вражаюче означає

- А** На всі чотири вітри.
- Б** Скорчитися в три погібелі.
- В** На сьомому небі.
- Г** Восьме чудо світу.
- Д** Не могли зв'язати два слова.

21. *Настирливо щось робити* означає

- А** В один голос.
- Б** В одну мить.
- В** На один лад.
- Г** На одній ноті.
- Д** В одну душу.

22. *Безвідповідальне ставлення до чого-небудь* означає

- А** Сім раз відміряй, один раз відріж.
- Б** Семеро одного не чекають.
- В** Працювати до сьомого поту.
- Г** У семи няньок дитя без ока.
- Д** Звести до нуля.

23. *Правильною є відмінкова форма числівника*

- А** трьохста п'ятдесяти трьох
- Б** трьохсот п'ятидесяти трьох
- В** трьомстам п'ятдесяти трьом
- Г** трьомастома п'ятдесятьома трьома
- Д** трьохстах шестидесяти трьох

24. *Правильною є відмінкова форма числівника*

- А** чотириста шістдесятьох п'яти
- Б** чотирьохсот шестидесяти п'яти
- В** чотирьомстам шестидесяти п'ятьом
- Г** чотирьомастами шістдесятьома п'ятьма
- Д** на чотирьохстах шістдесяти п'яти

25. *Правильною є відмінкова форма числівника*

- А** двумстам тридцяти
- Б** двохста шести
- В** стома десятьма
- Г** дев'яносто трьох
- Д** шістдесяти семи

26. Помилку допущено у відмінюванні числівника

- А** на восьмисот дев'яноста вісьмох
- Б** вісьмомастами сорока шістьма
- В** шестистам сімдесяти чотирьом
- Г** чотирьомстам двадцяти двом
- Д** на трьохстах шістдесяти восьми

27. Помилку допущено у відмінюванні числівника

- А** дев'ятиста вісімдесяти шістьох
- Б** сьомастами сорока семи
- В** трьомстам дев'яноста шести
- Г** двомстам сімдесятьом вісьмом
- Д** п'ятистам сімдесяти чотирьом

28. Неправильно узгоджено числівник з іменником у словосполученні

- А** двадцять два банани
- Б** тридцять чотири помідори
- В** півтора кілограма
- Г** три художники
- Д** три з половиною рока

29. Неправильно узгоджено числівник з іменником у словосполученні

- А** два харків'янина
- Б** три львів'янина
- В** два громадянина
- Г** три студента
- Д** два селянина

30. Неправильно узгоджено числівник з іменником у словосполученні

- А** п'ятеро студенток
- Б** троє ворогів
- В** семеро козенят
- Г** шестеро вікон
- Д** четверо брюк

31. Граматичну норму на позначення часу порушено в рядку

- А** чверть до четвертої
- Б** без п'ятнадцяти четверта
- В** п'ятнадцять хвилин до четвертої
- Г** за п'ятнадцять четверта
- Д** п'ятнадцять година сорок п'ять хвилин

32. Граматичну норму на позначення часу порушено в рядку

- А** за двадцять шоста
- Б** двадцять до шостої
- В** двадцять шостої
- Г** двадцять на шосту
- Д** двадцять по шостій

33. Граматичну норму на позначення часу порушено в рядку

- А** пів на дванадцяті
- Б** рівно шістнадцять
- В** чверть на третю
- Г** за двадцять восьма
- Д** десять по четвертій

5.5. Дієслово. Дієприкметник. Дієприслівник

Дієслово

Ознаки / Критерії	Характеристики	Приклади
1	2	3
Самостійна частина мови	Означає дію, стан або процес, пов'язаний із предметом	читати, писати, бігти, спати
Початкова форма	Неозначена форма (інфінітив) на -ти, -ть	читати, писати, нести
Морфологічні ознаки	Вид, спосіб, час, особа, рід, число	—
Види	<i>Доконаний</i> (означає завершену дію) і <i>недоконаний</i> (тривалу або повторювану дію)	зробити – докон. в; робити – недокон. в.

1	2	3
Способи	<i>Дійсний</i> (реальна дія), <i>умовний</i> (можлива дія), <i>наказовий</i> (спонування до дії)	читає – дійс. сп; читав би – умов. сп; читай – наказ. сп.
Форми часу	<i>Минулий, теперішній,</i> <i>майбутній</i>	писав, пише, буде писати (писатиме)
Особи (для теперішнього і майбутнього часу)	1-ша – дія від себе; 2-га – до співрозмовника; 3-тя – про когось	я пишу, ти пишеш, він пише
Числа	Однина, множина	читаю – читаємо; пишеш – пишете
Роди (у минулому часі, умовному способі)	Чоловічий, жіночий, середній	писав, писала; сиділо; читав би, читала б
Дієвідміни	I дієвідміна (у 3-й особі множини закінчення -уть, -ють), II дієвідміна (у 3-й особі множини закінчення -ать, -ять)	читаю – читаєш – читаємо – читають – I; стою – стоїть – стоїмо – стоять – II
Перехідність	<i>Перехідні</i> (потребують додатка в знахідному відмінку) і <i>неперехідні</i>	читати (що?) книгу – перех.; спати – неперех.
Зворотність	<i>Зворотні</i> дієслова мають частку -ся (-сь)	умиватися, боятися
Синтаксична роль у реченні	Найчастіше – присудок, рідше – означення, обставина, підмет (у формі інфінітива)	Діти співають. (це присудок); Писати – моє хобі. (це підмет); У мене є дар лікувати. (це означення); Ми поїдемо на море відпочивати. (це обставина)

Дієприкметник

Ознаки / Критерії	Характеристики	Приклади
1	2	3
Особлива форма дієслова	Означає ознаку предмета за дією	написаний лист, пошитий костюм
Походження	Утворюють від дієслова	замріяти → замріяний, писати → писаний

1	2	3
Морфологічні ознаки	Має рід, число, відмінок (як прикметник); вид, стан, час (як дієслово)	–
Види	<i>Доконаний</i> (завершена дія) або <i>недоконаний</i> (незавершена дія)	вишитий – докон. в.; шитий – недокон. в.
Стани	<i>Активний</i> указує, що предмет сам виконує дію; <i>пасивний</i> – предмет знає дії	лежачий камінь; усміхнений хлопець; написаний лист
Активні дієприкметники	Утворюють від основи дієслова теперішнього або минулого часу (суфікси -уч, -юч, -ач, -яч, -л)	палаючий, правлячий, почорнілий
Пасивні дієприкметники	Утворюють від основи дієслова доконаного виду (суфікси -н-, -т-, -ен, -ен-)	зроблений, написаний, збитий, подвоєний
Форми часу	<i>Теперішній</i> (ознака, що триває) або <i>минулий</i> (ознака після дії)	нев'янучий – теп. ч.; зів'ялий – мин. ч.
Зміна за родами, числами, відмінками	Як у прикметників	зів'ялий – зів'яла – зів'яле – зів'ялі
Синтаксична роль	Найчастіше – означення, рідше – присудок (у складеній формі)	Учень, захоплений читанням, не чув дзвінка. Завдання було виконаним без помилок.
Дієприкметниковий зворот	Дієприкметник із залежними словами; є поширеним означенням	Картина, намальована художником, прикрашала залу.

Дієприслівник

Характеристики	Пояснення / поділ	Приклади
1	2	3
Незмінна форма дієслова	Означає додаткову дію, супровідну до основної	читаючи, навчаючись, написавши
Граматичні ознаки	1. Вид (<i>доконаний /</i> <i>недоконаний</i>) 2. <i>Перехідність /</i> <i>неперехідність</i> (успадковує від дієслова)	читаючи (недоконаний), прочитавши (доконаний); малюючи картину (перехідне), сміючись (неперехідне)

1	2	3
Способи творення (творення дієприслівників)	Від дієслів за допомогою суфіксів: -учи, -ючи, -ачи, -ячи – від дієслів недоконаного виду; -вши, -ши – від дієслів доконаного виду	робити → роблячи; писати → пишучи; зробити → зробивши; прочитати → прочитавши
Синтаксична роль	Здебільшого – обставина способу дії	<i>Усміхаючись</i> , хлопець відповідав товаришу. (обставина способу дії)
Особливості вживання	У реченні пов'язано із присудком, а не підметом; потребує узгодження суб'єкта дії (того, хто виконує обидві дії)	<i>Прийшовши</i> додому, я відразу ліг спати. <i>Прийшовши</i> додому, потрібно по вечеряти – неправильно

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

- А** Дієслово називає дію або стан предмета.
- Б** У реченні дієслово найчастіше є присудком.
- В** Інфінітив має число, рід.
- Г** Особові дієслова мають особу, число, рід, час, спосіб.
- Д** Безособові дієслова не змінюють.

2. Неправильним є твердження

- А** Число й особу мають дієслова в теперішньому та майбутньому часі.
- Б** Рід визначають у дієсловах у минулому часі.
- В** Дієслова можуть бути доконаного та недоконаного виду.
- Г** Дієслова можуть бути дійсного, умовного та наказового способу.
- Д** Особливими формами дієслова є інфінітив і безособові форми.

3. Неправильним є твердження

- А** Дієслова доконаного виду відповідають на питання **що зробити?**
- Б** Дієслова недоконаного виду відповідають на питання **що робити?**
- В** Дієслова теперішнього часу мають доконаний і недоконаний вид.
- Г** Дієприкметник є особливою формою дієслова.
- Д** Дієприслівник є особливою формою дієслова.

4. Неправильним є твердження

А Дієслова умовного способу відповідають на питання **що зробив би? що робив би?**

Б Дієслова наказового способу відповідають на питання **що роби? що зроби?**

В Дієслова умовного способу змінюють за числами та особами.

Г Дієслова наказового способу змінюють за числами й особами.

Д Дійсний спосіб дієслів передає дійсну, реальну дію.

5. Неправильним є твердження

А Дієприкметники можуть бути dokonаного й недоконаного виду.

Б Дієприкметники можуть стояти в теперішньому та минулому часі.

В Дієприкметник із залежними словами називають дієприкметниковим зворотом.

Г Активні дієприкметники теперішнього часу мають суфікси **-н-, -ен-, -т-.**

Д Активні дієприкметники минулого часу мають суфікс **-л-.**

6. Неправильним є твердження

А Безособові форми дієслів утворюють від пасивних дієприкметників.

Б Безособові форми дієслів можуть бути dokonаного й недоконаного виду.

В Безособові форми дієслів змінюють.

Г Безособові форми дієслів у реченні є присудками, при яких не може бути підметів.

Д Безособові форми дієслів уживають тоді, коли є потреба наголосити на результаті дії.

7. Неправильним є твердження

А Дієприслівники можуть бути dokonаного й недоконаного виду.

Б Дієприслівник є незмінюваною формою.

В У реченні дієприслівник є присудком.

Г Дієприслівники I дієвідміни мають суфікси **-учи, -ючи.**

Д Дієприслівники II дієвідміни мають суфікси **-ачи, -ячи.**

8. Прочитайте уривок із поезії (цифра в дужках позначає наступне слово).

*Чарівний (1) линує (2) спів із саду,
То голосистий соловей
(3) Бує сонцю й ранку дуже (4) радий,
(5) Співав він соло для людей.*

(Тетяна Горобець).

Дієсловами є слова, позначені цифрами

А 1, 2

Б 2, 3

В 3, 4

Г 4, 5

Д 1, 5

9. Прочитайте уривок із поезії

Ніч.

Тихо.

Шелест листя.

Шепіт вітру.

Твої слова розпеченим залізом

І стогін спогадів у верховітті

І крик душі в палаючому хмизі...

(Ірина Моргун).

Укажіть на кількість дієслів у цьому уривку

А немає

Б 1

В 2

Г 3

Д 4

10. Прочитайте речення (1) Утомлені щоденними турботами, (2) відпочивають мешканці, (3) відновлюють енергію, а (4) прокинувшись, (5) займуться хатніми справами, (6) зводитимуть оселі, (7) створюватимуть різноманітні речі, (8) доглядатимуть ґрунт (цифра в дужках позначає наступне слово).

Дієсловами є

А 1, 2

Б 3, 4

- В** 5, 6
- Г** 4, 7
- Д** 1, 8

11. Прочитайте речення *Ми нерідко (1) блукали (2) засніженими стежками, (3) шарудячи опалим листям у (4) вицвілих ровах, і, (5) утомлені, (6) поверталися додому, (7) згадуючи ввечері свої ранкові (8) мандрівки* (цифра в дужках позначає наступне слово).

Дієсловами є

- А** 1, 2
- Б** 3, 4
- В** 5, 6
- Г** 1, 6
- Д** 7, 8

12. Прочитайте уривок із поезії

*Сонечко встало, прокинулось ясне,
Грає вогнем, променіє
І по степу розлива своє світлонько красне, –
Степ від його червоніє.*

(Леся Українка).

Укажіть кількість дієслів у поданому уривку

- А** 5
- Б** 7
- В** 6
- Г** 4
- Д** 3

13. Прочитайте уривок із поезії

*Ой високо сонце в яснім небі стало,
Гаряче проміння та й порозсипало,
По хвилях блакитних пливе човен прудко.
От і берег видко! Прибули ми хутко.*

(Леся Українка).

Укажіть кількість дієслів у поданому уривку

- А** 5
- Б** 4

- В 3**
- Г 6**
- Д 7**

14. Прочитайте поезію

*І жах, і кров, і смерть, і відчай,
І клекіт хижої орди,
Маленький сірий чоловічок
Накоїв чорної біди.
Це звір огидної породи,
Лох-Несс холодної Неви.
Куди ж ви дивитесь, народи?!
Сьогодні ми, а завтра – ви.*

(Ліна Костенко).

Укажіть кількість дієслів у поданому вірші

- А 1**
- Б 2**
- В 3**
- Г 4**
- Д 5**

15. Прочитайте поезію

*Це ж треба мати сатанинський намір,
Чаїть в собі невиліковний сказ,
Щоб тяжко так знущатися над нами,
Та ще й у всьому звинувачувати нас!*

(Ліна Костенко).

Укажіть кількість дієслів у поданому вірші

- А 2**
- Б 3**
- В 4**
- Г 5**
- Д 6**

16. Інфінітив є в реченні

А Теплий літній дощ повільно падає і ніжно змочує суху землю на полі.

Б Часом легше мовчати, ніж сказати одне зайве слово.

В Стародавній ліс здавався тихим і таємничим.

Г Гірське село зачаровувало з першого погляду.

Д Тихі сонячні ранки, прохолодні вечори з ароматом трав запам'яталася назавжди.

17. Інфінітив є в реченні

А Після зливи на подвір'ї стало тихо, тільки десь у кущах чулися дзвінки краплі, що спадали з листя.

Б Над річкою здіймалася срібна імла, заколисуючи все довкола.

В Сонце вже хилилося до обрію, а в повітрі відчувалося приємне тепло.

Г Ми заховалися під старою вербою, що шуміла над стежкою.

Д Він був радий, що вдалося завершити роботу вчасно і ще встигнути на автобус.

18. Інфінітива немає в реченні

А Над долиною, на крутому схилі, височіли високі вітряки.

Б Коли все навколо затихло, залишалося тільки чекати та сподіватися на краще.

В Можна мовчати й чути більше, ніж у тисячі голосних фраз.

Г Мені б доторкнутись до твого обличчя.

Д Побігти б хоч на мить до річки мого дитинства.

19. Прочитайте речення *Відчувати красу музики – великий дар.*

Слово *відчувати* є

А підметом

Б означенням

В обставиною

Г присудком

Д додатком

20. Прочитайте речення *Передати за допомогою фарб настрій – завдання художника.*

Слово *передати* є

А підметом

Б присудком

- В** додатком
- Г** означенням
- Д** обставиною

21. Прочитайте речення *Моя мета – вступити до вищого медичного закладу.*

Слово *вступити* є

- А** обставиною
- Б** додатком
- В** означенням
- Г** підметом
- Д** присудком

22. Прочитайте речення *Редактор наказав закінчити роботу.*

Слово *закінчити* є

- А** підметом
- Б** присудком
- В** означенням
- Г** обставиною
- Д** додатком

23. Прочитайте речення *Мені порадили поїхати до Іспанії.*

Слово *поїхати* є

- А** додатком
- Б** означенням
- В** обставиною
- Г** підметом
- Д** присудком

24. Прочитайте речення *Мій брат дістав завдання – написати реферат.*

Слово *написати* є

- А** додатком
- Б** означенням
- В** обставиною
- Г** підметом
- Д** присудком

25. Прочитайте речення *Прийшов час вирушити в подорож.*

Слово *вирушити* є

А підметом

Б присудком

В додатком

Г означенням

Д обставиною

26. Усі дієслова доконаного виду подано в рядку

А принесу, зсипати, скасувати

Б відволікти, знайти, очікувати

В намалювати, зібратися, дзвеніти

Г приготую, сердитися, спостерігати

Д зробиш, сипати, освіжити

27. Усі дієслова недоконаного виду подано в рядку

А бігти, закрутити, вимітати

Б здригнутися, з'ясувати, різати

В чарувати, співати, оповідала

Г крутити, зварити, вести

Д відпочити, додумався, лити

28. Неправильно утворено форму 1-ї особи однини дієслова

А бачити – бачу

Б різати – ріжу

В питати – питаю

Г їздити – їзджу

Д мовчати – мовчу

29. Неправильно утворено форму 2-ї особи однини дієслова

А хворіти – хворієш

Б біліти – білієш

В лити – ллєш

Г колоти – колиш

Д копати – копаєш

30. Неправильно утворено 3-ї особи однини дієслова

- А** сказати – скаже
- Б** уміти – уміє
- В** аргументувати – аргументує
- Г** помітити – поміте
- Д** відволікати – відволіче

31. Літеру е (є) треба писати на місці пропуску в усіх дієсловах рядка

- А** відпочин...мо, готу...мо, сто...мо
- Б** зна...мо, сп...мо, скасу...мо
- В** розмовля...мо, знайд...мо, закрут...мо
- Г** мар...мо, бо...мося, відповіда...мо
- Д** купу...мо, витира...мо, хоч...мо

32. Закінчення -уть, -ють мають усі дієслова в рядку

- А** хоч...ть, сто...ть, майстру...ть
- Б** кол...ть, лет...ть, жен...ть
- В** пиш...ть, купу...ть, году...ть
- Г** співа...ть, вед...ть, біж...ть
- Д** чита...ть, нес...ть, спл...ть

33. Закінчення -ать, -ять мають усі дієслова в рядку

- А** гуд...ть, мовч...ть, сто...ть
- Б** регоч...ть, стеж...ть, пиш...ть
- В** раді...ть, розкида...ть, сад...ть
- Г** бач...ть, робл...ть, крич...ть
- Д** перепрошу...ть, рознос...ть, дару...ть

34. Неправильно утворено форму наказового способу дієслова в рядку

- А** сядьмо, несімо, хай танцює
- Б** стань, ходи, хай несуть
- В** станьте, ходіть, ходімо
- Г** пишімо, згадаймо, повідомте
- Д** хай грає, даємо, продамо

35. Неправильно утворено форму наказового способу дієслова в рядку

- А** малюй
- Б** малюємо
- В** малюймо
- Г** малюйте
- Д** хай малює

36. Неправильно утворено форму наказового дієслова в рядку

- А** заграй
- Б** заграємо
- В** заграймо
- Г** заграйте
- Д** хай заграє

37. Неправильно утворено форму наказового дієслова в рядку

- А** благословіть
- Б** дивуймося
- В** згадайте
- Г** підводимо
- Д** розрадьмо

38. Усі дієслова одного способу подано в рядку

- А** скажи, шукаймо, відріжте
- Б** доведи, сказав би, неси
- В** скажіть, хай шукають, люблю
- Г** перекладаю, емігрую, несла б
- Д** повідомлю, попрошу, наснився б

39. Дієприкметник є в усіх реченнях, ОКРІМ

- А** Гілки, обтяжені снігом, повільно хиталися під вітром.
- Б** Сад був оповитий пахощами квітів, що щойно розквітли після дощу.
- В** Її голос залишався лагідним, із ніжними нотками туги.
- Г** Луг, залитий сонячним світлом і обсипаний польовими квітами, простягався аж до лісу.
- Д** Засаджений яблунями сад розцвів навесні.

40. Дієприкметника немає в реченні

А Дівчина, спантеличена раптовою появою незнайомця, стояла мовчки.

Б Вечір був теплий і спокійний, із легким серпанком над полем.

В Місто, оточене кам'яними мурами, справляло враження фортеці.

Г Відремонтований місцевими майстрами будинок став справжньою окрасою вулиці.

Д Сторінки щоденника залишилися недописаними, змащеними краплями сліз.

41. Дієприслівник є в усіх реченнях, ОКРІМ

А Усміхнувшись лагідно, дитина простягла матері маленьку жовту квітку.

Б Прийшовши, він одразу сів за стіл і почав дивитися новини.

В Олексій, почувши дзвінок у двері, попрямував у передпокій.

Г Нам слід було поспішати, бо стемніло раніше, ніж ми очікували.

Д На дерев'яному мосту стояв маяк, освітлюючи темні води.

42. Дієприслівника немає в реченні

А Вітер, граючись радісно, осипав сніговим пилом усе навколо.

Б Спливаючи на поверхню, риби грайливо створювали блискучі переливи на воді.

В Прочитавши кілька рядків, вона глибоко вдихнула, заплющила очі.

Г Ідучи стежкою в гірському лісі, дівчина забула про всі турботи.

Д У повітрі, наповненому свіжістю хвойного лісу, лунали далекі крики птахів.

43. Дієприкметником не є виділене слово в словосполученні

А *в'янучий* кущ

Б *пожовкле* листя

В *прочитаний* роман

Г *запашна* весна

Д *з'ясовані* питання

44. Дієприкметником не є виділене слово в словосполученні

А *знайдена* річ

Б *написаний* твір

В *засмагли* діти

- Г *заметена* хата
- Д *невинна* людина

45. Дієприкметником не є виділене слово в словосполученні

- А *замріяний* гай
- Б *засніжена* дорога
- В *зажурена* дівчина
- Г *криваве* сонце
- Д *пожухлі* квіти

46. Дієприслівником не є виділене слово в словосполученні

- А *прибігши* додому
- Б *сяючи* вогнями
- В *купаючись* у морі
- Г *опрацьована* вправа
- Д *згинаючи* гілля

47. Не потребує редагування словосполучення у варіанті

- А палаюче багаття
- Б конкуруючі організації
- В лежачі відпочивальники
- Г плакучі верби
- Д спадаюче волосся

48. Не потребує редагування словосполучення у варіанті

- А ходяча енциклопедія
- Б малюючий хлопець
- В бушуюче море
- Г чаруюча пора
- Д захоплююче оповідання

49. Дієприкметник не є присудком у реченні

- А Дарованому коневі в зуби не заглядають.
- Б Дурням закон не писаний.
- В Де багато господинь, там хата не метена.
- Г Це ще вилами по воді писано.
- Д Не хвали кашу, коли просо не просіяне.

50. Дієприкметник є присудком у реченні

- А Казаному кінця немає.
- Б Київ не одразу збудований.
- В Лякана ворона куща боїться.
- Г Під лежачий камінь вода не тече.
- Д Сказаного і сокирою не вирубаєш.

51. Дієприкметник є присудком у реченні

- А Зароблена копійка краща за крадений карбованець.
- Б Намазаний віз скрипить, а мазаний сам біжить.
- В Лежачого хліба ніде нема.
- Г Ні плуга, ні рала – зате виспаний доволі.
- Д Печені голуби не летять до губи.

52. Помилковою є форма дієприслівника в словосполученні

- А прибігши додому
- Б приготуючи завдання
- В дивлячись уперед
- Г готуючись до екзамену
- Д читаючи книгу

53. Помилковою є форма дієприслівника в рядку

- А фотографуючи пейзажі
- Б прочитаючи журнал
- В перепливши ріку
- Г знаючи історію
- Д спостерігаючи за зорями

54. Граматичну помилку допущено в реченні

- А Подорожуючи із класом, велено було дотримуватися дисципліни.
- Б Попереду маячило село, виступаючи з вечірньої мли.
- В Пишаючись своєю промовою, лектор продовжував далі.
- Г Я був враженим, почувши про ваші плани.
- Д Сьогодні сонце пекло, висушуючи росу на травах.

55. Граматичної помилки немає в реченні

- А Повторюючи матеріал, потрібно бути зібраним.
- Б Готуючись до екзамену, треба все повторити.

- В** Вибираючи шлях у житті, мені допомогли мамині поради.
- Г** Дерева зеленіли, кидаючи тінь на дорогу, будинки.
- Д** Тренуючись на стадіоні, потрібно пам'ятати про час.

5.6. Прислівник

Характеристики	Пояснення / поділ	Приклади
Незмінна частина мови	Означає ознаку дії, ознаку іншої ознаки або предмета, і відповідає на питання як? де? коли? куди? наскільки?	весело, удома, вчора, гарно, угору, дуже
Морфологічні ознаки	Не змінюють за родами, числами, відмінками, особами	—
Граматичні категорії	Ступінь порівняння (для якісних прислівників)	швидко – швидше; часто – частіше
Розряди за значенням	1. <i>Способу дії</i> – як? 2. <i>Міри і ступеня</i> – наскільки? 3. <i>Місця</i> – де? куди? 4. <i>Часу</i> – коли? 5. <i>Причини</i> – чому? 6. <i>Мети</i> – навіщо?	1) швидко, голосно; 2) дуже, занадто; 3) тут, угорі, звідти; 4) зараз; 5) учора; 6) потім; 7) зумисне, спророння, згарячу; 8) наперекір, навмисно
Синтаксична роль	Здебільшого – обставина (способу дії, місця, часу, міри, причини, мети), рідше – означення	Говорив <i>спокійно</i> . (обставина способу дії); Прокинувся <i>рано</i> . (обставина часу); Рухався <i>на південь</i> . (обставина місця); Прийшли <i>поговорити</i> . (обставина мети); Розмова <i>наодинці</i> . (означення)
Особливості вживання	Залежать від дієслова, прикметника або іншого прислівника	Працює старанно, дуже повільно

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

- А** Прислівник називає ознаку дії, стану або іншої ознаки.
- Б** Прислівники змінюють за родами, числами і відмінками.
- В** Прислівники не мають закінчень.
- Г** У реченні прислівники найчастіше виконують функцію обставин.
- Д** У реченні прислівники можуть бути присудками.

2. Неправильним є твердження

- А** Прислівники способу дії відповідають на питання **як? яким способом?**
- Б** Прислівники місця відповідають на питання **де? куди? звідки?**
- В** Прислівники часу відповідають на питання **коли? доки? відколи?**
- Г** Прислівники причини відповідають на питання **навіщо? з якою метою?**
- Д** Прислівники міри і ступеня відповідають на питання **скільки? наскільки? якою мірою? як багато?**

3. Неправильним є твердження

- А** Прислівники мають форми вищого і найвищого ступенів порівняння.
- Б** Форми ступенів порівняння можна утворити від основ якісних прикметників.
- В** Форми ступенів порівняння можна утворити від основ відносних прикметників.
- Г** Просту форму вищого ступеня порівняння утворюють за допомогою суфіксів **-ш-, -іш-**.
- Д** Просту форму найвищого ступеня порівняння утворюють за допомогою префікса **най-**.

4. Неправильним є твердження

- А** Із дефісом пишуть прислівники, що утворили від прикметників, займенників і числівників за допомогою префікса **по-** і суфіксів **-ому, -єму**.
- Б** Із дефісом пишуть прислівники, що утворили від прикметників, займенників і числівників за допомогою префікса **по-** і суфіксів **-е, -и**.

В Після **г, к, х** у кінці прислівників пишуть **и**.

Г Після букв, що позначають м'які або пом'якшені (напівм'які) приголосні, пишуть **і**.

Д Через дефіс пишуть прислівники з **по** і збірним числівником.

5. Неправильним є твердження

А Із дефісом пишуть прислівники, утворені за допомогою часток **бозна-, казна-, хтозна-**.

Б Із дефісом пишуть прислівники, утворені за допомогою часток **будь-, -небудь**.

В Із дефісом пишуть прислівники, утворені за допомогою часток **-то, -таки**.

Г Із дефісом пишуть прислівники, утворені за допомогою часток **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-**.

Д У прислівниках, утворених від прикметників і дієприкметників, у кінці пишуть **-о, -е**.

6. Прислівник є в кожному реченні, ОКРІМ

А Ми рушили все далі від душного міста.

Б Що червоніє за лісом?

В Дорога додому здіймалася вгору.

Г Уранці пішов лапатий сніг.

Д Сьогодні я не хочу нічого чути поганого.

7. Прислівник є в кожному реченні, ОКРІМ

А Сонце було високо в небі.

Б Човен плив прудко по блакитних хвилях.

В Колись тут було село.

Г Та невже нащадки забудуть про це?

Д Виросли там глуха кропива і колючий будяк.

8. Прислівник є в кожному реченні, ОКРІМ

А Уже сонечко сідає за гору.

Б Дорога там широка і довга.

В Пишно цвітуть багряні троянди.

Г Не можу написати тобі листа.

Д Глухо й смутно в лісі.

9. У реченні виділене слово (слова) не є прислівником

- А** Я це зробив *заради* дружби.
- Б** Тиха вода *завжди* глибока.
- В** *Близько* лікоть, та не вкусиш.
- Г** Велике дерево *поволі* росте.
- Д** *Високо* літає, та *низько* сідає.

10. У реченні виділене слово (слова) не є прислівником

- А** *Попереду* дороги стояла лісникова хата.
- Б** У чужих руках *завше* більший шматок.
- В** Гуртом і батька *добре* бити.
- Г** *Далеко* куцому до зайця.
- Д** Де *коротко*, там і рветься.

11. Виділене слово (слова) є прислівником у всіх реченнях,

ОКРІМ

- А** Зробив *наспіх*, як *насміх*.
- Б** Коли *густо*, а коли й *пусто*.
- В** *Неподалік* міста розташувався великий табір.
- Г** *Менше* говори – *більше* почуєш.
- Д** *Назад* тільки раки лазять.

12. Прислівник виконує роль присудка в реченні

- А** Десь бринів знайомий мотив.
- Б** Я прокинувся пізно.
- В** Хвилі котилися все швидше й швидше.
- Г** Було нам добре від цієї звістки.
- Д** Дівчина дивилася спідлоба на друзів.

13. Прислівник виконує роль присудка в реченні

- А** Часом блимне блискавка й прогримить грім.
- Б** Допізна ми сиділи біля багаття.
- В** Вона глибоко сприймала все духовне.
- Г** Сумно й глухо.
- Д** Дві сюжетні лінії розгортаються паралельно.

14. Прислівник виконує роль присудка в реченні

- А** На серці радісно.
- Б** Вона працювала завзято.
- В** Тихо лунає пісня.
- Г** Скрізь були непролазні хащі.
- Д** Самотньо горить одинока зірка.

15. Прислівник виконує роль означення в реченні

- А** Чи були ви коли-небудь в тих містах?
- Б** Багато людей зверхньо ставляться до інших.
- В** Ремонтували будинок навпроти.
- Г** Вибір професій значно впливає на життя.
- Д** Інколи зі мною трапляються щасливі випадки.

16. Прислівник виконує роль означення в реченні

- А** Дорога навпростець була мені знайомою.
- Б** Удень було дуже жарко.
- В** Я приїхав завчасно.
- Г** Дорога розповзалася вшир.
- Д** Удосвіта ми відправилися в ліс.

17. Прислівник (прислівники) виконують роль означення в реченні

- А** У кав'ярні ми пили каву по-варшавському.
- Б** Вона чимало вилила сліз.
- В** Сьогодні спочіло рано.
- Г** Надворі сильно підморозило.
- Д** Серце розривалося навпіл.

18. Помилку в утворенні ступенів порівняння прислівника допущено в рядку

- А** гучно – гучніше
- Б** гучно – найгучніше
- В** гучно – більш гучніше
- Г** гучно – якнайгучніше
- Д** гучно – щонайгучніше

19. Помилку в утворенні ступенів порівняння прислівника допущено в рядку

- А** зручно – як найзручніше
- Б** зручно – більш зручно
- В** зручно – найбільш зручно
- Г** зручно – зручніше
- Д** зручно – найзручніше

20. Помилку в утворенні ступенів порівняння прислівника допущено в рядку

- А** дорого – дорожче
- Б** дорого – дороще
- В** дорого – більш дорого
- Г** дорого – менш дорого
- Д** дорого – найбільш дорого

21. Правильно утворено форми ступенів порівняння прислівника в рядку

- А** низько – нище
- Б** гаряче – більш гарячіше
- В** довго – більш найдовше
- Г** часто – якнайчастіше
- Д** близько – близькіше

22. Літеру *і* треба писати на місці пропусків у рядку

- А** двіч..., по-вовч..., вноч...
- Б** до реч..., настільк..., восен...
- В** трич..., докуп..., вповн...
- Г** трох..., вкуп..., дедал...
- Д** взаперт..., відтод..., заоч...

23. Літеру *и* треба писати на місці пропусків у рядку

- А** безвіст..., вранц..., завбільшк...
- Б** нагор..., зарад..., назавжд...
- В** непереливк..., нарешт..., уранц...
- Г** по-ведмеж..., навік..., інкол...
- Д** анітрох..., по-українськ..., укуп...

24. Разом треба писати всі прислівники в рядку

- А** в/обріз, в/нічию, на/виворіт
- Б** о/півдні, з/рештою, на/диво
- В** на/віки, з/середини, горі/лиць
- Г** на/поготові, до/щенту, з/розгону
- Д** на/спіх, за/здаlegідь, у/стократ

25. Разом треба писати всі прислівники в рядку

- А** у/перед, в/зимку, не/спроста
- Б** на/яву, не/щодавно, без/краю
- В** на/останку, поза/торік, на/прощання
- Г** с/позаранку, у/нічию, на/сторожі
- Д** що/дня, на/глухо, над/силу

26. Разом треба писати всі прислівники в рядку

- А** у/брід, не/нароком, у/досвіта
- Б** на/зовні, зі/споду, до/пори
- В** с/першу, попід/тинню, за/кордоном
- Г** що/далі, на/половину, до/вподоби
- Д** у/поперек, не/гаразд, по/двоє

27. Із дефісом треба писати всі прислівники в рядку

- А** по/перше, тихо/тихо, раз/у/раз
- Б** по/лисячи, де/сь/інколи, час/від/часу
- В** по/китайськи, рано/пораненьку, ось/ось
- Г** по/латині, тяжко/важко, день/у/день
- Д** по/твоєму, видно/невидно, кінець/кінцем

28. Із дефісом треба писати всі прислівники в рядку

- А** один/в/один, не/сьогодні/завтра, в/ряди/годи
- Б** рік/у/рік, більш/менш, отак/от
- В** сама/самотою, тишком/нишком
- Г** віч/на/віч, давним/давно, хтозна/коли
- Д** сам/собою, з/давніх/давен, казна/як

29. Із дефісом треба писати всі прислівники в рядку

- А** де/не/де, ледве/ледве, один/одинцем
- Б** як/не/як, честь/честю, геть/чисто

- В** всього/на/всього, як/то, будь/де
Г будь/що/будь, як/таки, з/дня/на день
Д хоч/не/хоч, давним/давно, від/ранку/до/вечора

30. Окремо треба писати всі прислівники в рядку

- А** без/відома, в/ногу, під/час
Б до/побачення, на/совість, ні/нащо
В без/кінця, в/міру, не/абияк
Г під/боком, без/жалю, з/ранку
Д без/сумніву, до/ладу, на/повал

31. Окремо треба писати всі прислівники в рядку

- А** до/речі, по/сусідству, с/краю
Б по/черзі, як/слід, на/прочуд
В по/суті, на/світанку, під/кінець
Г на/видноті, на/потім, на/решті
Д на/славу, за/рахунок, по/одинці

32. Окремо треба писати всі прислівники в рядку

- А** по/чому, не/дарма, перед/усім
Б с/пересердя, на/перебій, над/вечір
В на/ліво, з/відусіль, в/наслідок
Г до/пуття, з/переляку, на/жаль
Д на/сміх, без/мети, без/перестанку

33. Виділена сполука не є прислівником і її треба писати окремо в реченні

- А** *На/передодні* я отримав звістку.
Б *На/дворі* почався сильний дощ.
В *З/ненацька* я почув шелест.
Г *На/горі* росло багато сосон.
Д *У/друге* ми зустрічаємося тут.

34. Виділена сполука не є прислівником і її треба писати окремо в реченні

- А** *У/літку* ми відпочивали в Криму.
Б *За/світла* ми відправилися в похід.
В *По/переду* стояв новий будинок.

Г У/день народження приїхало багато гостей.

Д З/боку стояла стара скриня.

35. Виділена сполука не є прислівником і її треба писати окремо в реченні

А До/дому Михайла було недалеко.

Б За/пізно ти почав працювати.

В До/нині я не виїжджав з міста.

Г По/заду вже був ставок.

Д Ми працювали в/купі.

5.7. Прийменник

Характеристики	Пояснення / поділ	Приклади
Службова частина мови	Передає залежність слів у реченні та зв'язок між словами	на столі, біля будинку, через рік
Роль у реченні	Слугує для зв'язку іменника, займенника, числівника або інфінітива з іншими словами	Пішов до школи, стоїть перед будинком
За походженням	<i>Непохідні</i> – первісні, не утворені від інших слів. <i>Похідні</i> – утворені від інших частин мови (іменників, прислівників тощо) або непохідних прийменників	в, до, з, над, під, при; протягом, завдяки, у зв'язку з, у супереч, понад, із-за, задля
За будовою	<i>Прості</i> – одне слово. <i>Складні</i> – із кількох частин і пишуть їх разом, окремо чи через дефіс. <i>Складені</i> – пишуть окремо	в, на, при, під; через, понад, попри, з-під, з-за, у зв'язку з; відповідно до, згідно з
За значенням	<i>Місця</i> – позначають місце. <i>Часу</i> – позначають час. <i>Причини</i> – позначають причину. <i>Мети</i> – позначають мету. <i>Об'єктні</i> – указують на об'єкт дії	біля, на, під; до, після, протягом; через, від, з огляду на; для, задля; про, щодо
Синтаксична функція	Разом із залежним словом утворює прийменниково-відмінкову форму, є засобом передавання відмінкових значень	біля річки, після уроків, завдяки праці

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

- А** За походженням розрізняють прийменники непохідні й похідні.
- Б** Непохідні прийменники є первинними та не походять від інших частин мови.
- В** Похідні прийменники утворюють поєднанням іменника і дієслова.
- Г** Похідні прийменники утворюють поєднанням двох чи декількох непохідних прийменників.
- Д** Похідні прийменники утворюють переходом слів інших частин мови в прийменники.

2. Неправильним є твердження

- А** За будовою прийменники бувають прості, складні та складені.
- Б** Складні прийменники пишуть завжди разом.
- В** Складені прийменники пишуть окремо.
- Г** Деякі складні прийменники пишуть із дефісом.
- Д** Похідні прийменники утворюють поєднанням іменників і прислівників із непохідними прийменниками.

3. Неправильним є твердження

- А** Прийменник **без** уживають з іменником у родовому відмінку
- Б** Прийменник **біля** уживають з іменником у родовому відмінку.
- В** Прийменник **усупереч** уживають з іменником у родовому відмінку.
- Г** Прийменник **серед** уживають з іменником у родовому відмінку.
- Д** Прийменник **проти** вживають з іменником у родовому відмінку.

4. Неправильним є твердження

- А** Прийменник **над** уживають з іменниками в знахідному й орудному відмінках.
- Б** Прийменник **перед** уживають з іменниками в знахідному й орудному відмінках.
- В** Прийменник **з-під** уживають з іменниками в знахідному й орудному відмінках.
- Г** Прийменник **під** уживають з іменниками в знахідному й орудному відмінках.
- Д** Прийменник **поза** вживають з іменниками в знахідному й орудному відмінках.

5. Неправильним є твердження

А Прийменник **навздогін** уживають з іменниками в давальному відмінку.

Б Прийменник **назустріч** уживають з іменниками в давальному відмінку.

В Прийменник **у(в)** уживають з іменниками в давальному відмінку.

Г Прийменник **наперекір** уживають з іменниками в давальному відмінку.

Д Прийменник **напереріз** уживають з іменниками в давальному відмінку.

6. Неправильним є твердження

А Прийменник **на** вживають з іменником у знахідному і місцевому відмінках.

Б Прийменник **об** уживають з іменником у знахідному і місцевому відмінках.

В Прийменник **о** вживають з іменником у знахідному і місцевому відмінках.

Г Прийменник **між** уживають з іменником у знахідному і місцевому відмінках.

Д Прийменник **по** вживають з іменником у знахідному і місцевому відмінках.

7. Прийменник є в кожному реченні, ОКРІМ

А Апетит з їдою прибуває.

Б Вище себе не підскочиш.

В У ліс дрова не возять.

Г Баба з воза – кобилі легше.

Д Байдуже ракові, у якому його горщику зварять.

8. Прийменник є в кожному реченні, ОКРІМ

А Бачить кіт сало, та сили мало.

Б Гарні гості, та не в пору.

В Диму без вогню не буває.

Г Голка в стіжок упала – пиши пропала.

Д Є в глечики молоко, та голова не влізе.

9. Прийменник є в кожному реченні, ОКРІМ

- А** Заблукався між трьох дубів.
- Б** За все береться, та не все вдається.
- В** Кінь на чотирьох, та й то спотикається.
- Г** Куди не кинь – виходить клин.
- Д** Лови рибу не на сковороді, а у воді.

10. Прийменник є в кожному реченні, ОКРІМ

- А** На голові блищить, а в голові свистить.
- Б** Одна ластівка не робить весни.
- В** Після бійки кулаками не махають.
- Г** На двох стільцях не всидиш.
- Д** Рада б душа в рай, так гріхи не пускають.

11. Прийменник *близько* вжито в реченні

- А** Близько шостої ранку почався дощ.
- Б** Я розумів, що вороги були зовсім близько.
- В** На клумбі біля троянд дуже близько росли ромашки.
- Г** Близько розташована школа, а за нею стадіон.
- Д** Цей заклад розміщено близько.

12. Прийменник *поруч* ужито в реченні

- А** На столі лежали книжки, а поруч стояла ваза із квітами.
- Б** Поруч росла здоровенна акація.
- В** Увесь час ми йшли поруч і трималися за руки.
- Г** Поруч зі школою розташована дитяча бібліотека.
- Д** Мій друг завжди був поруч.

13. Прийменник *неподалік* ужито в реченні

- А** Неподалік стояла лісникова хата.
- Б** Михайло був неподалік.
- В** Неподалік наш задумливий сад.
- Г** Неподалік лунає знайомий мотив.
- Д** Неподалік саду пробивався струмочок джерельної води.

14. Прийменник *навколо* вжито в реченні

- А** Навколо хлюпало море.
- Б** Навколо цвіла липа буйно й розкішно.
- В** Навколо тину – виноградні лози.
- Г** Рідні землі навколо.
- Д** Навколо все покрито снігом.

15. Прийменник *уздовж* ужито в реченні

- А** Ділянку цю я перевірів уздовж і поперек.
- Б** Матеріал потрібно було відрізати уздовж.
- В** Уздовж клумби росли маки.
- Г** Уздовж було вишито квіти.
- Д** Уздовж стояли стиглі абрикоси.

16. Прийменник *поверх* ужито в реченні

- А** Одягни светр поверх.
- Б** Поверх конверта приклеїв марку.
- В** Поверх лежали газети.
- Г** Поверх були загорнуті квіти.
- Д** Поверх був родючий ґрунт.

17. Виділене слово не є прийменником

- А** (з)боку хмара затягує все небо аж до виднокраю.
- Б** Я (з)боку подивилася на своє село.
- В** (з)боку була непролазна гущина заростей.
- Г** Хлопець стояв (з)боку і спостерігав за чужинцями.
- Д** (з)боку лісу ще можна було зібрати трохи грибів.

18. Правильно написано прийменник у реченні

- А** У зв'язку з похолоданням плани змінюють.
- Б** За ради друзів поїду раніше.
- В** З попід гори виднівся дим від багаття.
- Г** По-над лісом пливла чорна хмара.
- Д** Не залежно від наказу всі виходять на суботник.

19. Правильно написано прийменник у реченні

- А** Відповідно до постанови всі роботи припинено.
- Б** Із за туману виднівся силует незнайомця.
- В** По за всяким сумнівом ми приїдемо до вас.
- Г** З за хмари виглянуло сонце.
- Д** Хотів поговорити що до статті.

20. Правильно написано прийменник

- А** у продовж
- Б** за для
- В** під-кінець
- Г** на зустріч
- Д** попри

21. Правильно написано прийменник

- А** по-між
- Б** на прикінці
- В** по перед
- Г** у слід
- Д** з-поза

22. Правильно написано прийменник

- А** о крім
- Б** із за
- В** на перекір
- Г** заради
- Д** на переріз

23. Неправильно вжито прийменник

- А** поїдемо по двоє
- Б** наказ по університету
- В** сходіть по хліб
- Г** надіслати по адресі
- Д** розпис по дереву

24. Неправильно вжито прийменник

А інженер за спеціальністю

Б за власним бажанням

В іти за харчами

Г за згодою сторін

Д вправа за зразком

25. Неправильно вжито прийменник

А на захист свідка

Б на думку керівництва

В надіслано на адресу

Г розмовляти на іспанській мові

Д на запит потерпілого

5.8. Сполучник

Характеристики	Пояснення / поділ	Приклади
1	2	3
Службова частина мови	З'єднує однорідні члени речення або частини складного речення	і день, і ніч. Якщо прийдеш, поговоримо.
Синтаксична функція	Не є членом речення, передає зв'язок між словами чи реченнями	Сонце світить, а вітер дме.
За значенням (смисловими відношеннями)	<i>сурядності</i> – з'єднують рівноправні слова або частини речення; <i>підрядності</i> – з'єднують головну і підрядну частини	–
Види сполучників сурядності	<i>Єднальні</i> – поєднують (і, й, та (у знач. і), також). <i>Протиставні</i> – передають протиставлення (а, але, проте, однак, зате). <i>Розділові</i> – передають чергування або вибір (чи, або, то – то, не то – не то)	день і ніч; Хотів, але не зміг. Чи піти, чи залишитись.

1	2	3
Види сполучників підрядності	<i>З'ясувальні (що, щоб, мов, ніби).</i> <i>Причинові (бо, тому що, через те що).</i> <i>Мети (щоб, для того щоб).</i> <i>Часові (коли, як тільки, поки).</i> <i>Умовні (якщо, коли б).</i> <i>Допустові (хоч, хоча, хай).</i> <i>Порівняльні (мов, немов, наче, ніби)</i>	Він відчув, що настав час. Плачу, бо болить. Зроби, щоб було краще. Коли прийдеш, подзвони. Я зробив би, якщо ти попросиш. Вона мовчала, хоч знала правду. Час зупинився, мов вітер затих.
Уживання в реченні	Використовують для зв'язку частин складного речення або однорідних членів	Вітер шумить, і дерева гнуться.

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

- А** Сполучник слугує для поєднання однорідних членів речення.
- Б** Сполучник слугує для поєднання слів у словосполученні й реченні.
- В** Сполучник слугує для поєднання частин складного речення.
- Г** За значенням сполучники розподіляють на сурядні й підрядні.
- Д** За будовою сполучники розподіляють на прості, складні та складені.

2. Неправильним є твердження

- А** До сурядних єднальних сполучників належить *і(й)*.
- Б** До сурядних протиставних сполучників належить *проте*.
- В** До сурядних розділових сполучників належить *однак*.
- Г** До сурядних розділових сполучників належить *або*.
- Д** До сурядних єднальних сполучників належать *ні...ні*.

3. Неправильним є твердження

- А** До сурядних єднальних сполучників належить *та(і)*.
- Б** До сурядних розділових сполучників належить *чи*.
- В** До сурядних протиставних сполучників належить *але*.

- Г До сурядних єднальних сполучників належать **ані...ані**.
Д До сурядних розділових сполучників належить **зате**.

4. Неправильним є твердження

- А До сурядних розділових сполучників належать **або...або**.
Б До сурядних розділових сполучників належать **хоч...хоч**.
В До сурядних розділових сполучників належить **та(але)**.
Г До сурядних протиставних сполучників належить **а**.
Д До сурядних єднальних сполучників належать **і...і**.

5. Неправильним є твердження

- А Складним є сполучник **щоб**.
Б Складним є сполучник **якби**.
В Простим є сполучник **коли**.
Г Простим є сполучник **та**.
Д Складним є сполучник **тому що**.

6. Неправильним є твердження

- А Складним є сполучник **так що**.
Б Складним є сполучник **зате**.
В Складним є сполучник **дарма що**.
Г Складним є сполучник **притому**.
Д Складним є сполучник **немовби**.

7. Неправильним є твердження

- А **Зате** – одиничний сполучник.
Б **Однак** – одиничний сполучник.
В **Не то...не то** – парний сполучник.
Г **Хоч...але** – парний сполучник.
Д **Не тільки...а й** – парний сполучник.

8. Виділене слово є сполучником у реченні

- А Пішла до бібліотеки, **щоб** узяти книгу.
Б **Поки** вщухне дощ, ми дістанемось міста.
В Зі студентами, **що** не склали сесію, викладачі працювали додатково.
Г У гущині заростей, **де** гілля схилилося до землі, ми побачили білі гриби.

Д Коли я споглядаю зоряне небо, завжди пригадую наш відпочинок у Криму.

9. Виділене слово є сполучником у реченні

- А** До крамниці, *котра* була розташована поряд, завезли товар.
- Б** Вийшли дуже рано, *бо* вдень стояла спека.
- В** Я підійшов до людини, *яка* стояла біля причалу.
- Г** Приємно бути там, *де* живе любов і щастя.
- Д** Звідти, *звідки* роздавався галас, вибігла стривожена дівчина.

10. Виділене слово є сполучником у реченні

- А** Конспект, *що* лежав на столі, зник.
- Б** *Доки* вийде сонце, ми встигнемо все зробити.
- В** Не можна допустити, *щоб* ця мрія не здійснилася.
- Г** Народ, *котрий* виборює мир, великий.
- Д** До місця, *де* ми домовлялися зустрітися, я приїхав о шостій.

11. Виділене сполучення треба писати окремо в реченні

- А** Як(би) все одно, то лазили б у вікно, а шукають двері.
- Б** Як(би) хліб та одежа, їв би козак лежа.
- В** Як(би) Іван знав зась, то і хата не згоріла б.
- Г** Не думай, як(би) взять, а думай, як(би) віддять.
- Д** Як(би) міг, у ложці води втопився б.

12. Виділене сполучення треба писати окремо в реченні

- А** Як(що) будеш лінуватися, то нічого не досягнеш.
- Б** Як(би) не тее та не отой, то й життя було б інше.
- В** Що(б) не робив – роби добре.
- Г** Голова не на те, що(б) тільки кашкет носить!
- Д** Як(би) знав, де впадеш, то соломки б постелив.

13. Виділене сполучення треба писати окремо в реченні

- А** Не говори пишно, що(б) тобі на зле не вийшло.
- Б** Як(би) там не було, ніколи не треба занепадати духом.
- В** Турбуйся про здоров'я, що(б) не знати хвороб.
- Г** Не роби іншим, що(б) не хотіли тобі.
- Д** Як(що) не знаєш, як робити, то спитай.

14. Виділене сполучення треба писати окремо в реченні

- А Будь чемним для того, *що(б)* тебе поважали.
Б Учися мудрості для того, *що(б)* уникнути помилок.
В Шукай друга такого, *що(б)* було з ким порадитися.
Г *Що(б)* не трапилося – будь людиною.
Д На те й голова, *що(б)* у ній розум був.

15. Виділене сполучення треба писати окремо

- А Єх, *як(би)* та *як(би)* в роті вирости гриби.
Б *Як(що)* назвався грибом – лізь у кіш.
В *Як(би)* в моєму серці були дверці, то всі люди його бачили б.
Г Учися *що(б)* знати, а працуй, *що(б)* мати.
Д *Що(б)* там не кричало, біжи й не оглядайся.

5.9. Частка

Характеристики	Пояснення / поділ	Приклади
1	2	3
Службова частина мови	Надає словам або реченням додаткових смислових і емоційних відтінків чи утворює форми слів	Хай прийде, тільки б не спізнився. так зробив
Синтаксична роль	Не є членом речення, але впливає на зміст або форму інших слів чи всього вислову	Він так прийшов.
За значенням (смислові групи)	1. Формотворчі – беруть участь в утворенні граматичних форм слів. 2. Словотворчі – утворюють нові слова. 3. Модальні (смислові) – надають емоційного або смислового відтінку	–
Формотворчі частки	Утворюють форми способу, часу, наказу, умовності нехай, хай, би (б), же (ж)	хай іде, зробив би
Словотворчі частки	Утворюють нові слова з новими відтінками значення будь-, -сь, -небудь, казна-, хтозна-	будь-хто, десь, хтось, казна-де

1	2	3
Модальні (сміслові) частки	Передають уточнення, обмеження, підсилення, заперечення, ствердження, сумнів тощо	–
Підсилювальні	надають більшої виразності, підкреслюють слово аж, навіть, ще, таки	навіть він знав; ще б пак
Обмежувальні / видільні	обмежують або уточнюють значення слова лише, тільки, хіба, хоч, саме	тільки він; саме тут
Стверджувальні	передають згоду, підтвердження так, авжеж, еге, ага	Так, я це зробив.
Заперечні	передають заперечення, незгоду ні, ані, не, дарма що	Ні, я цього робити не буду.
Питальні	використовують у питальних реченнях хіба, чи, невже, що, невже ж	Невже він це зробив?
Спонукальні	виявляють волю, наказ, побажання хай, нехай, бодай, аби	нехай спить; хай проживуть; аби знав
Особливості вживання	Не плутати із прислівниками, сполучниками, вигуками – частки не виконують граматичного зв'язку, лише додають відтінки	не → частка (не знаю), ні → сполучник (ні сміху, ні сліз)

Тестові завдання

1. Неправильним є твердження

А Частка є службовою частиною мови, що слугує для того, щоб надати реченню відтінків значення, а також для створення певних граматичних форм.

Б Частки розподіляють на формотворчі, словотворчі, модальні.

В Словотворчі частки слугують для надання додаткових відтінків у значенні.

Г Словотворчі частки слугують для створення нових слів.

Д Словотворчі частки стали префіксами, суфіксами в словах.

2. Неправильним є твердження

А *приблизно, майже, мало* – словотворчі частки

Б *як, що за, що то за* – модальні частки

В *би, б* – формотворчі частки

Г *от, це, то* – модальні частки

Д *хай, нехай* – формотворчі частки

3. Неправильним є твердження

А *чи, хіба, невже* – питальні модальні частки

Б *навіть, тільки, хоч* – видільні модальні частки

В *мовляв, наче, наврод чи* – власне модальні частки

Г *еге, так, аякже* – підсилювальні модальні частки

Д *годі, бодай, ну* – спонукальні модальні частки

4. Частки немає в реченні

А Я сказав би тобі щось, та хай тобі скаже хтось.

Б Нехай буде, як скажуть люди.

В За грубе слово не сердься, а за ласкаве не здавайся.

Г Одна голівешка в печі гасне, а дві в полі горять.

Д Два третього не чекають, а четвертого не питають.

5. Частки немає в реченні

А Одна голова добре, дві ліпше, але хай одна розважить і по-важить.

Б Біда, коли один в бороні, а десять у стороні.

В Чи сьак, чи так, але не буде з риби рак.

Г Не було щастя, так нещастя допомогло.

Д Із дурнем каші не звариш.

6. Частки немає в реченні

А Один син – не син, два сини – пів сина, три сини – ото тільки й син.

Б У дітей високі пороги, а у родичів бодай ще вищі були.

В Золото добувають із землі, а знання – із книги.

Г Рідня тільки до чорного дня.

Д Щастю не вір, а біди не лякайся!

7. Частки немає в реченні

А Не той козак, що виліз на паркан, а той, що з бою не втікає.

Б Учення в щасті прикрашає, а в нещасті утішає.

- В** Хвали день увечері, а життя перед смертю.
Г Перемагай труднощі розумом, а небезпеку – досвідом.
Д Як піде горе зрання, то аж до смеркання.

8. Правила правопису частки порушено в реченні

- А** Вона довго мовчала, аж поки не зібралася з думками й не відповіла.
Б Що ж до подорожі, то вона виявилася набагато цікавішою, ніж ми могли уявити.
В Він теж чув цю розмову, але вирішив не втручатися.
Г Он-де за лісом, над самим обрієм, зійшло багряне сонце.
Д Ми встигали на потяг, тож більше не треба було хвилюватися.

9. Правила правопису частки порушено в реченні

- А** Що ж, доведеться починати все спочатку.
Б Він теж мав свою думку, проте промовчав.
В Що то за диво розквітло в саду – невідомий кущ.
Г Придивись бо, як сріблиться роса на світанковій траві.
Д Щоб не втратити жодної миті, ми почали готуватися ще звечора.

10. Правила правопису частки не порушено в реченні

- А** Що б уникнути суперечки, дівчина просто кивнула і пішла геть.
Б Ти не дивуйся того, що не сам стоїш на цій дорозі.
В Ніхто не думав, що роботи в полі будуть тривати аж до самої ночі.
Г Він те ж хотів допомогти, проте запізнився буквально на кілька хвилин.
Д Щож до планів на майбутнє, то вони зміняться після цієї розмови.

5.10. Вигук

Характеристики	Пояснення / поділ	Приклади
1	2	3
Особлива незмінна частина мови	Передає емоції, реакції або спонукання до дії, але не входить до граматичної структури речення	Ох! Ех! Ой! Ура!

1	2	3
Синтаксична роль	Не є членом речення; передає емоційне ставлення мовця, реакцію, спонування	Ой, як боляче! Ох, який краєвид!
За значенням / функціями	Емоційні – передають почуття радості, суму, здивування, страх, біль. Спонукальні – закликають до дії або уваги. Звукові / імітаційні – передають звуки природи, дії або предметів	Ой! Яка несподівана краса! Гей! Не підходь близько! Тук-тук! Хтось стукав у вікно.
Емоційні	Виражають почуття мовця: здивування, страх, біль, радість, захоплення	Ой! Ух! Ох! Ура!
Спонукальні	Використовують для заклику або привертання уваги	Гей! Ей! Стій! Цить!
Імітаційні / звукові	Передають реальні звуки: природні, механічні, людські, тваринні	Дзень-дзелень! Няв! Гав! Тук-тук!
Правопис	Вигук пишуть із великої літери на початку речення, закінчують зазвичай знаком оклику (!) або комою, залежно від інтонації	Ох! Який краєвид! «Ой!» – вигукнув він.
Особливості вживання	Не поєднують з іншими словами граматично. Часто повторюють для підсилення емоції. Не плутати із частками та прислівниками – вигук не змінює граматичної структури речення	Ах-ах! Ой-ой! Гей-ой! Ой (вигук) ≠ ой (частка в сполученні «ой як» – емоційно-підсилювальна)

Тестові завдання

1. Правильним є твердження

- А** Вигук – самостійна частина мови.
- Б** Вигук – службова частина мови.
- В** Вигук – особлива незмінна частина мови.

Г Вигук слугує для творення певних граматичних форм.

Д За допомогою вигуків утворюють нові слова.

2. Неправильним є твердження

А За походженням вигуки розподіляють на похідні й непохідні.

Б За значенням вигуки розподіляють на емоційні, волевиявлення, мовного етикету.

В Звуконаслідувальні слова зараховують до вигуків.

Г Вигуки обов'язково відокремлюють комами.

Д Вигуки можуть відокремлювати комами, а можуть не відокремлювати.

3. Неправильним є твердження

А Привіт! Бувайте! – вигуки, що мають значення мовного етикету.

Б Ку-ку! Ш-ш-ш – звуконаслідувальні слова.

В Боже мій! Еге! – емоційні вигуки.

Г Перепрошую! Будь ласка! – вигуки, що мають значення мовного етикету.

Д Дзень-дзень – емоційні вигуки.

4. Немає вигуку в реченні

А Ой, поговори зі мною, мій любий брате.

Б Літо красне, гей, тепле, спекотне.

В Ура! Ми нарешті завершили проєкт.

Г Ех, шкода, що літо так швидко минуло.

Д Далі, далі від душного міста їхав потяг.

5. Немає вигуку в реченні

А Ага, тепер я зрозумів, що ти мала на увазі.

Б Прощай, Марусю, прощай, рідна сестро.

В Ого, який величезний торт ми спекли.

Г Тпру! Зупинися, коню, не біжи так швидко.

Д А тим часом ми поспішали на вокзал.

5.11. Загальна морфологія

1. Правильним є твердження

А Морфологія вивчає звуки мовлення.

Б Морфологія вивчає норми звуковимови.

- В** Морфологія вивчає слова як частини мови.
- Г** Морфологія вивчає правопис слів.
- Д** Морфологія вивчає розставлення розділових знаків.

2. Правильним є твердження

- А** В українській мові 6 частин мови.
- Б** В українській мові 7 частин мови.
- В** В українській мові 8 частин мови.
- Г** В українській мові 9 частин мови.
- Д** В українській мові 10 частин мови.

3. Неправильним є твердження

- А** В українській мові 6 самостійних частин мови.
- Б** Самостійні частини мови мають лексичне значення.
- В** Самостійні частини мови мають граматичне значення.
- Г** Самостійні частини мови виконують синтаксичну роль.
- Д** В українській мові 4 службові частини мови.

4. Неправильним є твердження

- А** Іменник – самостійна частина мови.
- Б** Прикметник – самостійна частина мови.
- В** Дієслово – самостійна частина мови.
- Г** Числівник – самостійна частина мови.
- Д** Прийменник – самостійна частина мови.

5. Неправильним є твердження

- А** Займенник – самостійна частина мови.
- Б** Прислівник – самостійна частина мови.
- В** Вигук – службова частина мови.
- Г** Сполучник – службова частина мови.
- Д** Частка – службова частина мови.

6. Не має ні лексичного, ні граматичного значення

- А** дієприкметник
- Б** дієприслівник
- В** прислівник
- Г** займенник
- Д** прийменник

7. Прочитайте речення *(1) Зацікавленість (2) власною професією (3) має (4) для (5) нас надзвичайне значення.* (цифра в дужках позначає наступне слово)

З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з позначених цифрою

А прийменник

Б займенник

В іменник

Г прикметник

Д дієслово

8. Прочитайте речення *(1) Довкола (2) нашого будинку (3) стояло (4) семеро (5) військових.* (цифра в дужках позначає наступне слово)

З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з позначених цифрою

А займенник

Б іменник

В прийменник

Г числівник

Д дієслово

9. Прочитайте речення *Він уважно розглядав (1) пошкоджену (2) старовинну картину, (3) що висіла (4) понад каміном (5) неподалік.* (цифра в дужках позначає наступне слово)

З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з позначених цифрою

А займенник

Б прийменник

В прикметник

Г дієприкметник

Д прислівник

10. Прочитайте речення *Подивись (1) же (2) на (3) мене, доню, і (4) заспівай нашу улюблену (5) пісню.* (цифра в дужках позначає наступне слово)

З'ясуйте, якою частиною мови є кожне з позначених цифрою

А займенник

Б іменник

В дієслово

Г частка

Д прийменник

Розділ 6

Синтаксис. Пунктуація

Синтаксис – розділ граматики, який вивчає способи поєднання слів у словосполученні та реченні, будову і типи цих синтаксичних одиниць.

Пунктуація – це розділ мовознавства, що вивчає правила вживання розділових знаків у писемному мовленні, із метою правильного передавання змісту, структури та інтонації речень.

6.1. Словосполучення

Типи словосполучень

Типи словосполучень	Частина мови, якою передано головне слово	Приклади
Іменникове	Іменник	цікава розповідь, перший сніг, похмуре небо
Прикметникове	Прикметник	готовий до старту, вірний товаришам, кращий за мене
Числівникове	Числівник	шість тижнів, вісім хвилин, семеро козенят, другий у черзі
Займенникове	Займенник	щось цікаве, дехто з присутніх
Дієслівне	Дієслово або його особливі форми (інфінітив, дієприкметник, дієприслівник)	захищати Батьківщину, дивлячись у вікно, зроблений фахівцем
Прислівникове	Прислівник	недалеко від села, працівникам складно, видно небокрай

№ з/п	Не належать до словосполучень	Пояснення / особливість	Приклади
1	2	3	4
1	Фразеологізми	Передають одне цілісне поняття, їх не членують на окремі смислові частини	г'ав ловити (бути неуважним); сидіти склавши руки (байдкувати); шию намилювати (лаяти)

1	2	3	4
2	Повнозначна частина мови зі службовою	Службове слово лише передає зв'язок, а не смислову залежність	на озері, у лісі, через хворобу, аж у Києві, хай вчить
3	Ступені порівняння прикметників	Передають одну граматичну форму ознаки	більш відомий, найбільш підготовлений, найбільш значущий
4	Дієслівні складені присудки	Частина граматичної форми присудка, а не окремі члени речення	почав говорити, мали згадати
5	Іменні складені присудки	Передають стан або ознаку підмета, а не відношення між словами	став веселим, буде студентом
6	Слова, з'єднані сурядним сполучником	Між словами немає підпорядкування (не ставлять запитання)	день і ніч, мед або цукор, сніг чи дощ
7	Поєднання підмета і присудка	Це граматична основа речення, а не словосполучення	Весна прийшла. Квіти розпускаються.

Тестові завдання

1. Усі наведені сполуки слів є словосполученнями

А досягаючи успіху, монолітний і дужий

Б жвава дискусія, вийшов переможцем

В народи Скандинавії, картина була оригінальною

Г залежно від обставин, невідступне бажання

Д прочитавши твори, ламати голову

2. Усі сполуки слів є словосполученнями в кожному рядку, ОКРІМ

А посаджена в пустелі, початок для майбутнього

Б пришла весна, начебто потеплішало

В громадська діяльність, глибоко розуміти

Г змахнувши крилами, ритмічно постукував

Д від найменшого подиху, ніколи не ховався

3. Лише словосполучення наведено в рядку

А непроглядна пітьма, коло вітрини, підносив до рота

Б через рік, чудодійна сила, зупинитися перед прірвою

В горобина ніч, замислитись над собою, мимохить заповонила
Г без'ядерна програма, звільнити з полону, багато доказів
Д заради гідності, умійте відмовлятися, щаслива нагода

4. Лише словосполучення наведено в рядку

А життя летить, підтримуючи знизу, влучне слово
Б парубок зухвалий, своє минуле, її думки
В хвилясте волосся, свідомо чи несвідомо, та весна
Г висловлюю припущення, протягом зими, у цьому світі
Д покладаючи сподівання, мої очі, завжди відроджується

5. Лише словосполучення наведено в рядку

А непомітно повиростали, без єдиної хмаринки, суворий клімат
Б багато думок, перед очима, шлях до серця
В нарешті з'їхались, безмежно довіряючи, між левадами та вербами
Г прикусити язика, життєвий досвід, зумів знайти
Д в одному місці, кругом ставка, далеко від берега

6. Простим за будовою є словосполучення

А дослідження у сфері освіти
Б організація освітнього процесу
В підготовка до іспиту
Г цифрові освітні технології
Д виконувати складне завдання

7. Простими за будовою є всі словосполучення, ОКРІМ

А буду виконувати дослідження
Б поблизу спортивного майданчика
В пройти крізь двері
Г оцінювання результатів експерименту
Д кидати слова на вітер

8. Складним за будовою є всі словосполучення, ОКРІМ

А створення безпечного освітнього середовища
Б аналіз результатів освітньої діяльності
В план реалізації наукового проєкту

- Г підготовка до написання статті
- Д виконання згідно із планом

9. Складними за будовою є всі словосполучення, ОКРІМ

- А виконати відповідно до наказу
- Б формування ключових компетентностей
- В підвищення якості освітнього процесу
- Г організація науково-дослідної роботи учнів
- Д упровадження інноваційних технологій

10. Усі словосполучення є іменними в рядку

- А глобальне потепління, сортувати сміття
- Б написати диплом, теоретичні методи
- В мобільний додаток, зберегти файл
- Г підручник з математики, студентська аудиторія
- Д проблема забруднення, захищати природу

11. Усі словосполучення є дієслівними в рядку

- А дотримуючись правил, завантажити програму
- Б чистота довкілля, берегти природу
- В використовувати інтернет, розвиток штучного інтелекту
- Г енергозбереження в будівлях, систематизувати інформацію
- Д оновити систему, комп'ютерна безпека

12. Усі словосполучення є прислівниковими в рядку

- А тихо в лабораторії, логічно обґрунтовано
- Б ефективно в застосуванні, голосно на уроці
- В точно за методикою, виконано швидко
- Г переконлива відповідь, написати есе
- Д голосно на вулиці, зроблено бездоганно

13. Потребує редагування словосполучення

- А увійти до складу
- Б на його користь
- В сказати в двох словах
- Г узяти участь
- Д припало до смаку

14. Потребує редагування словосполучення

- А** пам'ятник Лесі Українки
- Б** працювати за схемою
- В** наводити приклад
- Г** за світовими стандартами
- Д** залучати до роботи

15. Потребує редагування словосполучення

- А** навчатися рідною мовою
- Б** за наявності коштів
- В** прикласти сили
- Г** зраджувати друга
- Д** оволодівати знаннями

6.2. Головні члени речення

Підмет

Аспекти	Характеристики / пояснення	Приклади
1	2	3
Визначення	Підмет – це незалежний головний член речення, який називає предмет, про який щось стверджують або заперечують	–
Найчастіше передають	Іменником або займенником у називному відмінку (Н. в.)	Надходить вечір. Він вивчає українську мову.
Рідше передають	Іншою частиною мови, ужитою в значенні іменника	Он ідуть закохані та юні. Одне сьогодні краще двох завтра. Поранені потребували допомоги. Наречений хвилювався перед святом.
Неозначена форма дієслова	Іноді підмет може бути передано інфінітивом (неозначеною формою дієслова)	Мандрувати гірськими стежками – справжнє задоволення.
Складений підмет	Підмет передано словосполученням	–

1	2	3
1. Стійке словосполучення	Використовують як неподільну назву або опис	На тонкуватій шиї рухається <i>адамове яблуко</i> .
2. Власна назва	Географічні, історичні, культурні назви тощо	<i>Жовті Води</i> розташовано на заході Дніпропетровської області.
3. Кількісне сполучення	Кількісний числівник або іменник із кількісним значенням + іменник	Чотири літа пролетіло. Купка людей сідала в човен.
4. Два займенники	Сполучення двох займенників	Кожен із нас винен у цьому.
5. Іменник + іменник із прийменником <i>з</i> (О. в.)	Конструкція «іменник у Н. в. + іменник в О. в. із прийменником <i>з</i> »	Межи втікачами були й Остап із Соломією.
6. Іменники на позначення обсягу, міри, сукупності	Підмет позначає групу, кількість або сукупність об'єктів.	Табуни коней, череди скоту, отари овець оголошують своїм гуком вільне повітря степів.

Присудок

Аспекти	Характеристики / пояснення	Приклади
1	2	3
Визначення	Присудок – це головний член речення, який стверджує або заперечує щось у реченні, відповідає на питання: <i>що робить предмет? що з ним робиться? який він є? хто або що він є?</i>	–
Простий дієслівний присудок	Може бути передано будь-якою формою дієслова (дійсним, умовним, наказовим способом, інфінітивом) і прислівником	Зупиніть машину. Ластівки повернулися з вірію. Переможемо разом! Сумно на душі.
Примітка	Простим вважають також присудок, переданий кількома словами, якщо вони становлять одну дієслівну форму	Нехай збуваються ваші мрії. Я буду вступати до університету. Він не бачить далі свого носа.

1	2	3
Складений дієслівний присудок	Складається з допоміжного слова (дієслово, прикметник, дієприкметник, прислівник) і неозначеної форми дієслова	Дерева почали схиляти віти.
Допоміжне слово – дієслово	<i>Починати, намагатися, бажати</i>	Він почав працювати.
Допоміжне слово – прикметник	<i>Ладен, готовий, повинен</i>	Я готовий допомогти.
Допоміжне слово – дієприкметник	<i>Змушений, зобов'язаний</i>	Він змушений піти.
Допоміжне слово – прислівник	<i>Треба, необхідно, можна</i>	Треба працювати.
Відмінність від другорядних членів речення	Якщо дія в інфінітиві стосується іншої особи, ніж головне дієслово, то інфінітив – додаток або обставина, а не частина присудка	Секретарка просила нас зачекати. (<i>просила</i> – присудок, <i>зачекати</i> – додаток). Він біжить назад доповісти. (<i>біжить</i> – присудок, <i>доповісти</i> – обставина). Зірвалася думка дезертирувати. (<i>зірвалася</i> – присудок, <i>дезертирувати</i> – означення)
Складений іменний присудок	Складається з дієслова-зв'язки (<i>бути, стати, здаватися, вважатися</i>) та іменної частини (іменника, прикметника, числівника, займенника, дієприкметника)	Київ вважають серцем України. Була весна весела, щедра, мила. Іван у змаганні став першим. Життя здається нічим без мети. Ця подія здалася запланованою.

Тестові завдання

1. Виділене слово є підметом у реченні

А *Макет* Запорозької Січі відтворено, зважаючи на історичні джерела та консультації науковців.

Б *Охочі* приєднатися до волонтерського руху звернулися до координатора.

В Цінні *кущі* висадили на його вимогу, і догляд за ними здійснювали фахівці із Чехії.

Г Невимовно прекрасний *парк* в Умані було названо «Софіївкою».

Д Значущість ради полягала в тому, що на ній було обрано *гетьмана*.

2. Виділені слова є підметами в усіх реченнях, ОКРІМ

А Археологічні дані свідчать, що *поселення* на цьому острові існували в епоху енеоліту і бронзового віку.

Б Дослідники вважають, що в часи Володимира в столиці було споруджено не лише пишний *палац*, а й низку невідомих історикам будівель.

В До Нестора *ніхто* не описував події на Русі з такою точністю й художністю.

Г *Козаки* стали щитом України від нападників зі степів і зі східних кордонів.

Д Сьогоднішнє весняне повітря ніжне й м'яке, *воно* лагідно огортає все навколо.

3. Складений підмет вжито в реченні

А Старовинну частину Львова визнано надбанням усього людства й охороняють як світову культурну спадщину.

Б Чимало цікавих пам'яток розташовано на території старого міста.

В Міські укріплення – це земляні насипи, споруджені на дерев'яних основах.

Г Іноді одне-єдине слово здатне змінити перебіг подій.

Д Очі тішить тепле, ніжне, мов шовк, дихання весни, що наповнює простір.

4. Складені підмети вжито в усіх реченнях, ОКРІМ

А На території колишнього кар'єру росте всього кілька різновидів бузку, які зберегли до нашого часу.

Б Перед храмом стояли бронзова четвірка коней, статуї античних богів.

В Неподалік гори лежить Кам'яне поле, де похований Кобзар.

Г Ще зовсім недавно осінь пробігала дніпровими схилами, нагадуючи руду лисицю.

Д Тут гармонійно поєднано кожен з елементів.

5. Підмет, переданий інфінітивом у реченні

А Головне правило в науковій діяльності – бути чесним.

Б Єдине бажання студента – скласти успішно іспити.

В Наше найкраще рішення – працювати в команді.

Г Відомо, що читати книги – корисна звичка.

Д Мета дослідження – виявити ефективні методи навчання.

6. Фразеологізм є підметом у реченні

А Учень дістав на горіхи за запізнення на лекцію.

Б Жінка пустила слова на вітер, хоча обіцяла мовчати.

В Землероб працював до сьомого поту.

Г Ми звернулися до лікаря із залізними нервами, який зміг заспокоїти пацієнта.

Д Сірий кардинал вирішував усе за спиною керівництва.

7. Простий присудок ужито в реченні

А Замок був стратегічно важливим укріпленням у добу Середньовіччя.

Б Пташки почали співати ще до сходу сонця, вітаючи новий теплий ранок над річкою.

В Розкішні мальви розквітли біля хати, піднявшись майже до стріхи.

Г Сторінки старовинної книги були пожовклими від часу.

Д На початку вересня листя вже почало втрачати зелень.

8. Прості присудки вжито в усіх реченнях, ОКРІМ

А Платформа фіксує активність користувачів автоматично.

Б Кожний учасник програми складає підсумкове тестування.

В Педагоги зважають на потреби учнів з особливими освітніми потребами.

Г Команда розробників створила новий освітній застосунок.

Д Здобувачі вищої освіти мають дотримуватися принципів академічної доброчесності.

9. Складений іменний присудок ужито в реченні

А Хвилюючись, вітер ненадовго вщухав, та згодом із новою силою зривався над лісом.

Б Після дощу повітря було важким і насиченим краплями вологи.

В До пізньої весни на довгих стеблах розпускалися пуп'янки червоних, рожевих і пурпурових відтінків.

Г Жодні вигадані палаци не могли затьмарити красу сільської хатини, оточеної квітами.

Д Птахи, безстрашні й радісні, кружляли в сніжному танці, ловили сніжинки на крила.

10. Складені іменні присудки вжито в усіх реченнях, ОКРІМ

А Його мрія була надзвичайно важливою для всієї родини.

Б Вулиця в центрі міста залишалася переповненою туристами.

В Маємо зробити все для найкращого майбутнього.

Г Цей день став вирішальним у нашій боротьбі.

Д Дитинство – найсвітліша пора життя.

11. Іменну частину складеного присудка передано іменником у реченні

А День щодня стає на дві-три хвилини коротшим.

Б Усе холоднішими стають вечори та ночі.

В Рішення батьків було правильним і виваженим.

Г Маленький вогник біля містка, такий далекий і тремтливий, видається справжньою зіркою.

Д Панорама з вершини гори вражаюча й мальовнича.

12. Іменну частину складеного присудка передано прикметником у реченні

А Його погляд залишався зосередженим.

Б Стіни старої фортеці були зміцненими товстими мурами.

В Повітря після дощу насичене вологою.

Г Це місто залишається культурним центром регіону.

Д Букет тюльпанів напрочуд гарний.

13. Іменну частину складеного присудка передано дієприкметником у реченні

А Ці правила були сформованими під впливом християнських моральних засад і спрямованими на очищення внутрішнього світу людини.

Б Після тривалої й морозної зими весна почала прокидатися, огортаючи землю духмяністю вологої трави.

В Її виступ був щирим і лаконічним.

Г Ганна стала вчителькою історії після закінчення університету.

Д Доповідь науковця була надзвичайно цікавою.

14. Складений дієслівний присудок ужито в реченні

А Мультимедійні презентації були корисними для візуалізації складних тем.

Б Самостійна робота студентів стала важливою складовою освітнього процесу.

В Цей курс є частиною міжнародної програми із цифрової грамотності.

Г Молоді викладачі мусять освоїти новітні методики викладання.

Д Викладач з ІТ-спеціальності залишається головним координатором проекту.

15. Складені дієслівні присудки вжито в усіх реченнях, ОКРІМ

А Погода стала теплішати з кожним весняним днем.

Б Хотілося полинути за тим прозорим плином.

В І тоді стара хата ставала незвичайною.

Г Потім він знов почав косити.

Д Чоловік не міг розв'язати мішок.

6.3. Тире між підметом і присудком

Аспекти	Правила	Приклади
1	2	3
Тире ставлять	1. Якщо підмет і присудок передано іменником, інфінітивом або числівником	Веснянки – пісні молодості й краси. Сиротою жити – сльози лити. Двічі по два – чотири.

1	2	3
	2. Якщо один із головних членів речення – іменник, а другий – інфінітив або числівник	Чинити зло – забава для безумного. Висота Говерли – 2 061 м над рівнем моря.
	3. Якщо перед присудком є вказівні слова: це, то, ось, значить, оце	Література – це один зі шляхів пошуків істини.
	4. Якщо після підмета стоїть синтаксична конструкція, виділена комами, то перед присудком ставлять кому і тире	Роман «Маруся Чурай», за який Л. Костенко стала лауреатом Державної премії імені Тараса Шевченка, – одне з головних досягнень її життя.
Тире не ставлять	1. Якщо підмет передано особовим займенником	Ми гінці весни крилаті. Але тире є можливим для логічного виділення: Ти – кат людський, а я – народ.
	2. Якщо між підметом і присудком є <i>вставне слово, прислівник, сполучник, частка або другорядний член речення</i>	Життя, безумовно, добрий учитель. Природа надзвичайно мудрий і умілий художник. Смерека також дерево хвойне.
	3. Якщо перед присудком стоїть порівняльний сполучник (як, що, мов, ніби, немовби, наче, неначе)	Темної ночі й маленький вогник як сонце.
	4. Якщо порівняльні сполучники приєднують порівняння, а в реченні вже є присудок (уточнення)	Темної ночі й маленький вогник, як сонце, указує дорогу.
	5. Якщо перед присудком стоїть частка не (крім випадків, якщо присудок – <i>інфінітив</i>)	Слово не стріла, а глибше ранить. Ніч ночувати – не вік горювати.
	6. Якщо речення є фразеологізмом	Два чоботи пара.

Тестові завдання

1. Тире між підметом і присудком ставлять у реченні (розділові знаки пропущено)

А Поле як золоте море пшениці.

Б Це велетенське дерево з розлогими вітами найстаріше в лісі.

- В** Тиша навколо справжній дар для душі.
- Г** Погода звісно важливий чинник для походу.
- Д** Річка теж справжня окраса цього краю.

2. Тире між підметом і присудком ставлять у реченні (розділові знаки пропущено)

- А** Розумна людина не робот без душі.
- Б** Смітити в лісі шкодити природі.
- В** Низький туман очевидно результат різкого похолодання.
- Г** Ліс після дощу мов намальований аквареллю.
- Д** Вітер удень надто поривчастий.

3. Тире між підметом і присудком ставлять в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

- А** Спостерігати за птахами його хобі.
- Б** Запас води в озері шістсот тисяч кубометрів.
- В** Різнобарвна веселка міст між дощем і сонцем.
- Г** Природа влітку неймовірно мальовнича.
- Д** Обов'язок кожного берегти природу.

4. Тире між підметом і присудком ставлять в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

- А** Якісна освіта не лише оцінки в журналі.
- Б** Головна мета еколога зберегти біорізноманіття.
- В** Площа національного парку сто тисяч гектарів.
- Г** Стихийний вогонь творець і руйнівник водночас.
- Д** Жити в гармонії з природою наше прагнення.

5. Кому і тире ставлять перед присудком у реченні (розділові знаки пропущено)

- А** Рядки написані з любов'ю безсумнівно щирий дар серця.
- Б** Слова що сказані з болем є відгуком щирого співчуття.
- В** Краєвиди які відкриваються з вершини нагорода за важкий підйом.
- Г** Веселі голоси дітей що лунають з парку мов ознака теплого літнього дня.
- Д** Слова це ті ж зернини що впали в родючу землю.

6. Кому і тире ставлять перед присудком в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Сріблясті хмари що повільно пливли небом провісники осінньої прохолоди.

Б Хати розкидані на пагорбах типова картина українського села.

В Квітучі сади доглянуті руками садівника безперечно втілення краси і праці.

Г Листя які облітають із дерев картина прощання з осінню.

Д Старі дерева посаджені ще дідами мовчазні свідки минулого.

7. Правильно розставлено розділові знаки між підметом і присудком у рядку

А Лелека, до речі, – символ добробуту.

Б Кількість зірок, видимих неозброєним оком близько шести тисяч.

В Холодний мороз – неначе художник, що малює на вікнах.

Г Цей ліс – найзеленіший у нашій області.

Д Горобці зранку – найгучніші співаки в саду.

8. Правильно розставлено розділові знаки між підметом і присудком у кожному рядку, ОКРІМ

А Мудра книга – не просто обкладинка.

Б Поважати працю – цінувати людину.

В Долина в період цвітіння – незабутнє видовище.

Г Моє захоплення – фотографувати дикі пейзажі.

Д Правдивість – це передусім чесність перед людьми.

9. Неправильно розставлено розділові знаки між підметом і присудком у рядку

А Палац у Золочеві – одна із трьох подібних пам'яток у Європі та єдина в Україні.

Б Окраса української мови – її милозвучність, що створена чергуваннями, униканням збігу більше ніж двох приголосних.

В Талант актора – жити життям своїх персонажів.

Г Мрії, що живуть у серці дитини, – джерело натхнення для дорослого.

Д Небо – мов блакитна ковдра над степом.

10. Неправильно розставлено розділові знаки між підметом і присудком у кожному рядку, ОКРІМ

- А** Журавлі, що летіли високо в небі, провісники осінніх змін.
- Б** Сучасна школа – не просто будівля зі стінами.
- В** Передбачати кліматичні зміни – основне завдання метеорологів.
- Г** Вода, як бачимо, – надзвичайно чиста.
- Д** Вечір – ніби м'яке прощання сонця із землею.

11. Пунктуаційна помилка є в реченні

- А** Кількість опадів за добу – тридцять міліметрів.
- Б** Сонце – джерело життя на Землі.
- В** Розвивати мислення – будувати майбутнє.
- Г** Важкі, сірі хмари – є передвісниками дощу.
- Д** Перший сніг наче пух, розсипаний по землі.

12. Пунктуаційних помилок немає в реченні

- А** Пісні, які співали наші предки, – духовне надбання нації.
- Б** Глибока тиша, що найкраща музика природи.
- В** Вітер – знесилений довгою подорожжю.
- Г** Картини, створені молодими художниками – прикраса нової виставки.
- Д** Величні Карпати, без сумніву, – гордість української природи.

6.4. Другорядні члени речення

Додаток	Обставина	Означення
1	2	3
Означає стан або предмет, на який спрямована дія, відповідає на питання непрямих відмінків. Залежить від дієслова. Відповідає на питання непрямих відмінків (усіх, крім Н. в.)	Називає обставини дії, процесу, стану. Залежить від дієслова. Види обставин: 1. Способу дії (як? яким способом?): сердито зиркнув. 2. Місця (де? куди? звідки?): рухався на південь. 3. Часу (коли? поки? доки? із якого часу? до яких пір?): прокинувся рано-вранці.	Називає ознаку, відповідає на питання: який? чий? котрий? скільки? Залежить від іменника/займенника.

1	2	3
Прямий додаток залежить від перехідного дієслова, має форми З. в. Р. в. без прийменника. Читав роман (кого? що? – З. в.); Не пив би води (кого? чого? – Р. в.)	4. Причини (чому? через що? із якої причини?): Було нам жарко від труда. 5. Мети (навіщо? для чого? із якою метою?): сів відпочити.	Узгоджене – узгоджують з означуванням словом за родом, числом, відмінком. Означувальне слово – іменник/займенник. Іменник/займенник + прикметник/дієприкметник / дієприкметниковий зворот/ займенник/числівник. У вечірньому небі, третій будинок, розв'язане питання, своя домівка.
Непрямий додаток залежить від неперехідного дієслова, має форми всіх непрямих відмінків, крім З. в. та Р. в. без прийменника. Присягати товариству (кому? чому? – Д. в.) Спитаю про здоров'я.	6. Умови (за якої умови?): За такого ставлення до роботи результату не отримаєш. 7. Допусту (незважаючи на що?): Було, незважаючи на дощ, душно.	Неузгоджене означення передано: 1. Іменниками в непрямих відмінках. Компот (який?) із вишні, брат (чий?) Івана. 2. Присвійними займенниками його, її, їх. Її (чия?) книжка. 3. Інфінітивом. Дар (який?) лікувати. 4. Прислівником. Кава (яка?) по-турецьки. 5. Словосполученням. Дівчина (яка?) в красивій хустці.

Тестові завдання

1. Речення, у якому вжито додаток

- А Уранці над озером стояла тиша.
- Б Птахи повернулися додому пізно вночі.
- В Стежка вела додому.
- Г Вітер підхопив листя із ґрунту.
- Д Цей водоспад є справжнім дивом.

2. У всіх реченнях ужито додатки, ОКРІМ

- А Ранкова імла над болотом залишалася загадкою.
- Б Мислителі спостерігали за зоряним небом усю ніч.
- В Туристи фотографували водоспад із великої відстані.
- Г Багато в червні пахощів і барв.
- Д Духмяний аромат полин-трави паморочив голову.

3. Прямий додаток ужито в реченні

А Людство дякує природі за дари.

Б Весна дарує час, сповнений сподівань.

В Нічний шторм із потужним вітром загрожує старим дерев'яним кораблям.

Г Температурні коливання шкодять зерну.

Д Літо пахне стиглою полуницею, червоногарячим сонцем.

4. Непрямий додаток ужито в реченні

А Весняне сонячне проміння грається із хмарками в синьому небі.

Б Морський бриз несе берегові свіже солоне повітря.

В М'який дощ дає омріяну прохолоду.

Г Ніжний туман повільно опускається і дає корисну вологу.

Д Грім із далеких хмар видає потужні звукові хвилі.

5. Виділене слово є додатком у реченні

А Звичка *прикрашати* сільські хати є притаманною багатьом регіонам.

Б *Відновити* родючість ґрунту – основне завдання агрономів.

В Помірні морози допомагають лісу *відпочити*.

Г Ліс після посухи почав *відновлюватися* природним шляхом.

Д Натуралісти залишилися в заповіднику *вивчити* поведінку диких тварин у природному середовищі.

6. Речення, у якому вжито означення

А Річка після спаду води є чистою й прозорою.

Б Парк після реконструкції став доступним для екскурсій.

В Ось пісня закінчилася, заблукала в темряві ночі.

Г Тільки спеціалісти могли розібратися в сортах глини.

Д Грайливий вітер штовхає мене в плече.

7. У всіх реченнях ужито означення, ОКРІМ

А Заводи й установи розташовано на околицях.

Б Для утеплення хат внизу робили низькі та високі виступи.

В Я бачу кам'яні маси будинків і зелені скверики коло них.

Г У небі крутились білі мартини й чайки.

Д Тільки зверху синіло безхмарне літнє небо.

8. Узгоджене означення вжито в реченні

А Мотря в квітках та стрічках сьогодні була не схожою на себе.

Б Просторий панський дім виступав однією половиною в широкий двір.

В Мандрівка без компаса стала для туристів випробуванням.

Г Прогулянка берегом річки дала відчуття спокою.

Д Шум вітру серед дерев заспокоював і дарував натхнення.

9. Неузгоджене означення вжито в реченні

А Хата була старою, напівзруйнованою.

Б Є на Тернопільщині мальовничий і красивий куточок.

В У парку облаштували майданчик для дітей.

Г Разом із вологим туманом та прохолодними краплями відчув вранішній запах.

Д Прозорі бульбашки та срібні бризки покривали зелений луг.

10. Виділене слово є означенням у реченні

А Екологи почали *досліджувати* вплив кислотних дощів на лісові масиви.

Б Усе навкруги набувало здатності рости й *плодоносити*.

В Фотограф піднявся на вершину гори *зробити* знімок заходу сонця.

Г *Вивчати* міграцію птахів – важлива складова орнітологічних досліджень.

Д Болото під час весняної повені мало *затопити* сусідні поля.

11. Речення, у якому вжито обставину

А Дух захоплює сміливе розташування витонченої камерної споруди.

Б Цей період відзначено застосуванням нових будівельних і оздоблювальних матеріалів.

В Ці кольорові пахощі лоскотали мені ніздрі, паморочили голову.

Г Будівлю споруджено з порушенням законів творення форм канонів стилю.

Д Лише допитливим людям щастить почути розповіді про нерозгадані таємниці.

12. Обставину часу вжито в реченні

- А** Замок стояв на узгір'ї, і його здалека було видно.
- Б** Білки швидко перескакували з гілки на гілку.
- В** Він статечно чимчикує або з майстерні додому, або навпаки.
- Г** Я стрибнув з порога прямо в дощ.
- Д** Улітку сонце заходить пізно ввечері.

13. Обставину місця вжито в реченні

- А** Із правого боку від сіней був вхід до їдальні.
- Б** Зрештою, його не взяли за станом здоров'я.
- В** Під час зустрічей захоплено розповідав про дитинство та юність.
- Г** Так я брів навмання, поки не вирішив зупинитися.
- Д** Прохолода й тумани спадають уранці, як тільки зайде сонце.

14. Обставину умови вжито в реченні

- А** На подвір'ї, у квітнику й саду висівала, саджала квіти.
- Б** Із давніх-давен в Англії з незабудкою пов'язано цікаве свято.
- В** Під натиском хвиль пісок поволі осідав.
- Г** За ясної погоди видно далекі ліси.
- Д** Навіть попри холод, весняні квіти вже розцвіли.

15. Обставину причини вжито в реченні

- А** Через сильний вітер рибалки повернулися до берега.
- Б** Із куща ліщини долітає таке знайоме тьохкання солов'я.
- В** Улітку, у жнива, уся сім'я виходила на заробітки.
- Г** Щось відбувалося в нескінченності неба.
- Д** Учені організували експедицію для вивчення флори.

16. Обставину мети вжито в реченні

- А** На початку липня до літніх пахощів і барв доєднуються нові.
- Б** Квіти розквітли надзвичайно яскраво.
- В** Мандрівники зупинилися біля струмка поповнити запаси води.
- Г** У горах повітря є значно чистішим.
- Д** Карта дала змогу якоюсь мірою пояснити загадку.

17. Обставину допусту вжито в реченні

- А** Попри негоду туристи вирушили в похід.
- Б** На узліссі зранку співали солов'ї.
- В** Друзі зібралися в похід, щоб побачити водоспад.
- Г** Потік стікав униз плавно, мов срібна стрічка.
- Д** Значну частину валів споруджували раніше.

18. Обставину способу дії вжито в реченні

- А** Навесні дерева вкрилися молодим листям.
- Б** У разі дощу екскурсію скасують.
- В** Але частіше вона підкрадається непомітно, без галасу, без зайвої метушні.
- Г** Через спеку ми зупинилися відпочити в тіні.
- Д** Незважаючи на вітер, човен вийшов у плавання.

19. Виділене слово є обставиною в реченні

- А** *Створити* мережу заповідників – мета міжнародної екологічної ініціативи.
- Б** Обов'язок кожного громадянина – *охороняти* природні екосистеми.
- В** Нарешті виникла можливість *відвідати* екскурсію.
- Г** Школярі вирушили до лісу *дослідити* рослинний світ своєї місцевості.
- Д** Учитель порадив нам *прочитати* додаткову літературу.

20. У реченні *Бажання допомогти людям стало для нього головною метою* слово «допомогти» є

- А** присудком
- Б** підметом
- В** додатком
- Г** означенням
- Д** обставиною

6.5. Класифікація речень

Критерії поділу	Види речень	Характеристики / пояснення	Приклади
За метою висловлювання	Розповідні	Повіdomляють про події, факти	Настала весна.
	Питальні	Містять запитання	Коли настала весна?
	Спонукальні	Передають заклик, наказ, пораду	Зустрічаймо весну!
За інтонацією	Окличні	Вимовляють із почуттями, емоційно	Яка гарна весна!
	Неокличні	Вимовляють спокійно	Весна настала.
За наявністю другорядних членів речення	Непоширені	Не містять другорядних членів речення	Сонце світить.
	Поширені	Мають хоча б один другорядний член речення	Яскраве сонце світить над лісом.
За наявністю членів речення	Повні	Мають усі необхідні члени речення	Учні читають книжки.
	Неповні	Один чи більше членів речення пропущено, але зміст є зрозумілим	Учні читають, а вчитель – перевіряє.
За ускладненням	Неускладнені	Не мають однорідних, відокремлених, вставних членів речення	Діти грають на подвір'ї.
	Ускладнені	Є однорідні або відокремлені члени речення, звертання, вставні слова	Діти, веселі й щасливі, грають на подвір'ї.
За кількістю граматичних основ	Прості	Одна граматична основа	Зійшло сонце.
	Складні	Дві або більше граматичних основ	Зійшло сонце, і почався новий день.
За будовою простих речень	Двоскладні	Є підмет і присудок	Ластівки повернулися.
	Односкладні	Є лише один головний член речення	Світає. – дієслівне (безособове). Весна. – називне.

Тестові завдання

1. Простим є речення

А Інколи десь у глибині лісу клацне гілка або пронизливо скрикне сойка.

Б Пісня бабусі – то мов тепла ковдра, що огортає тишею і спокоєм.

В І м'ята, і чебрець пахнуть літом, їхній запах лікує не лише тіло, а й душу.

Г Весняний ліс прокидається, розквітає, наповнюється співом птахів.

Д Під дощем нахилились маки, зіщулився ліс, насторожено притихли трави.

2. Усі речення прості, ОКРІМ

А Надворі вже пахло весною: сніг зійшов, а повітря було м'яким і лагідним.

Б Разом із сонцем прокидалися і трави, і дерева, і пташки.

В Веселі пташки та яскраві метелики літали над квітучим і пахучим садом.

Г Легкий, прозорий, мов павутинка, туман повільно піднімався з долини.

Д Хотілося просто лягти в траву, розпливтись у хмарах і стати частиною теплого липневого неба.

3. Складним є речення

А Річка повільно огинає пагорби, віддзеркалює небо й ховається в очеретах.

Б І раптом на підвіконні сонце розсипало золоті краплі, ніби хтось розлив рідке світло.

В Ранковий туман ліг на поле м'якою ковдрою і зробив усе навколо ніжним та нерухомим.

Г Осінній вітер грається з пожовклим листям, підкидає його вгору та кружляє в повітрі.

Д На небі пливли хмари, клуби туману, пірчасті серпанки та змінювали форми, кольори, обриси.

4. Усі речення складні, ОКРІМ

А Останнє листя опадає з гілок, і вітер уже готує дерева до зимового сну.

Б Сіра мла затягла горизонт, і такими ж безбарвними стали поля й далі.

В У грудні сонце майже не з'являється, тож дні здаються довгими сутінками.

Г На узліссі палає червоний барвистий кущ, мерехтять краплини на його ягодах.

Д Журавель високо летить над болотом, знаходить у воді поживу і несе її пташеняткам.

5. Спонукальним є речення

А Як чудово виглядає лісова галявина навесні!

Б Поглянь на захід сонця над тихим озером!

В Яке неймовірне небо після дощу!

Г Чому листя змінює колір восени?

Д Весняні дощі забезпечують ґрунт вологою для нових рослин.

6. Усі речення є спонукальними, ОКРІМ

А Долучайся до прибирання узбережжя вже цієї суботи.

Б За можливості доглядай за квітником у шкільному дворі.

В Дивовижно спостерігати, як розквітають тюльпани!

Г Не спалюй суху траву – це небезпечно для довкілля!

Д Рано-вранці послухайте спів птахів.

7. Розповідним є речення

А Прочитай більше про рідкісні рослини своєї місцевості.

Б Чи можна спрогнозувати повінь заздалегідь?

В Посади дерево біля свого будинку навесні.

Г Соловей починає співати вночі, коли в лісі тихо.

Д Не зривайте квіти в заповіднику – збережіть красу!

8. Усі речення є розповідними, ОКРІМ

А Неймовірно красивим є це ранішнє світло в лісі!

Б Узимку тварини шукають їжу поблизу людських осель.

В Подбаймо про природу, зберігаючи чистоту довкілля, висаджуючи дерева.

Г Сонце щодня сходить усе раніше з настанням весни.

Д Багато дерев скидають листя, готуючись до зими.

9. Односкладним є речення

А У весняному лісі чути спів жайворонка.

Б Грім розкатисто лунає серед грозових хмар.

В На галявині граційно бігають молоді олені.

Г Річка неспішно тече між зеленими берегами.

Д Увечері небо забарвлюється в рожеві й золоті кольори.

10. Усі речення є односкладними, ОКРІМ

А Не спиться в таку погоду.

Б Сходить над лісистим горизонтом сонце.

В Не можна порушувати правил.

Г Працюємо до заходу сонця.

Д Сьогодні зранку задощило.

11. Двоскладним є речення

А Усе більше і більше темніє над лісом.

Б Якою добротою та материнською ласкою віє від тебе, рідна хато!

В Бережи джерела чистої води.

Г У долині розквітли яскраві первоцвіти.

Д Нестора часто називають літописцем.

12. Усі речення є двоскладними, ОКРІМ

А Весняний вітер шумить у кронах дерев.

Б Пташки зранку співають веселі мелодії.

В Сизий туман огортає поле густим молочним серпанком.

Г Дощ крапає на листя й землю, даруючи свіже повітря.

Д Усе частіше говорять про негоду.

13. Поширеним є речення

А Вечори стають теплими.

Б Осінь була тривожною і похмурою.

- В** Сонце із хмарами сперечалися.
- Г** Мандрівники зупинилися перепочити.
- Д** Микола взяв себе в руки й заговорив.

14. Усі речення є поширеними, ОКРІМ

- А** Директор тримав руку на пульсі.
- Б** Команда дала маху на фініші.
- В** Горобці прилетіли погрітися.
- Г** Будинок зведено.
- Д** Море з небом злилося.

15. Непоширеним є речення

- А** День із ніччю нарешті зустрілися.
- Б** Жити – значить боротися.
- В** Не все можна опанувати.
- Г** Жайворонок прилетів заспівати.
- Д** Багато дерев скидають листя.

16. Усі речення непоширені, ОКРІМ

- А** Погода показала зуби.
- Б** Весна з літом привіталися.
- В** Учора було весело.
- Г** Сонце насупилося і сховалося.
- Д** Край залишився незабутнім.

17. Повним є речення

- А** На вершині її – бронзовий кінь.
- Б** Під стіною просте ліжко.
- В** У куті – кахельна піч із комином.
- Г** Лінуватися – шансу не мати.
- Д** За ними – безмежний сніговий хребет.

18. Усі речення є повними, ОКРІМ

- А** У Львові на площі перед старовинним собором – скульптурна композиція з темного каменю.
- Б** За княжих часів у Києві було зведено храми, палаци й кам'яні укріплення.

В Останнім часом усе частіше можна побачити людей в українських сорочках.

Г Із хлібом і сіллю на вишитих рушниках зустрічали гостей у святкові дні.

Д Елементами сучасної вишивки можна прикрашати сукні, сорочки, аксесуари та предмети інтер'єру.

19. Неповним є речення

А Коротку репліку доводилося вигадувати щоразу наново.

Б У мурі пробили кілька входів, головним серед них став центральний прохід.

В Над ліжком, просто під стелею, висушені волошки й полин.

Г Образити людину та висловити критику – неоднакові речі.

Д Працівник і його простір – нерозривна єдність.

20. Усі речення є неповними, ОКРІМ

А Слово лікує добром, а мовчання – байдужістю.

Б На стіні – картина Реріха, а нижче його особисті записи.

В На видноті кожна помилка.

Г Переважна більшість музейних експонатів – оригінали.

Д Не одяг робить людину, а вчинки – образ.

6.6. Односкладні речення

Типи односкладних речень	Підтипи	Характеристики	Приклади
1	2	3	4
Дієслівні (головний член – присудок)	Означено-особові	Головний член передано дієсловом 1-ї або 2-ї особи; дія стосується конкретної особи (я, ти, ми, ви)	Люблю світанки. Ходімо в кіно сьогодні? Вивчаєш нову мову? Не майте гордоців у своєму серці.
	Неозначено-особові	Головний член передано дієсловом 3-ї особи множини (вони); дію виконує невизначена особа	Насилу відвели його в кімнату. Мені вчора розповіли цікаву новину. На збори прийдуть пізніше.

1	2	3	4
	Узагальнено-особові	Головний член передано особовим дієсловом; дія може стосуватися будь-кого. Часто трапляються в прислів'ях	Не брудни криниці, бо схочеш водиці. Бережи честь змолodu. На чужий коровай рота не роззявляй. Де багато галасу, там добра не шукають.
	Безособові	Дія або стан відбуваються, незалежно від будь-якої особи; присудок передано безособовою формою дієслова (-но, -то) або словом категорії стану	Зробилося легко, радісно. У кімнаті пахне кавою. На душі весело. Книгу прочитано. Дзеркало розбито.
Називні (головний член – підмет)	Непоширені	Складаються з одного слова – назви предмета чи явища в називному відмінку	Дорога. Ранок. Тиша.
	Поширені	Містять другорядні члени речення, що уточнюють або описують називне слово	Тиха й смутна весняна ніч.
		Односкладні речення є повними . Якщо немає присудка, але його можна домислити, речення вважають двоскладним неповним . Також двоскладними є речення із присудком у формі 3-ї особи	Навколо степ. – [лежить, простирався]. Відмовився від пропозиції.
Примітка			

Тестові завдання

1. Означено-особовим є речення

А Осінь у золотому вбранні.

Б Рано встанеш – більше зробиш.

В Дивишся на небо з усмішкою.

- Г На подвір'ї посаджено молоді дерева.
- Д Удень грали в шахи.

2. Усі речення є означено-особовими, ОКРІМ

- А Пишеш дуже гарно й охайно.
- Б Когось залишили черговим.
- В Над проектом працюємо цілий день.
- Г Малюю природу з натури.
- Д На інший бік вулиці переходимо з батьками.

3. Неозначено-особовим є речення

- А Коли кохаєш – про себе забуваєш.
- Б У класі прибрано й прикрашено.
- В Ранковий туман у лісі.
- Г Вивчаєш історію свого народу?
- Д Сьогодні багато говорили про зміни.

4. Усі речення є неозначено-особовими, ОКРІМ

- А Нас запросили на презентацію.
- Б Про нього часто згадують у новинах.
- В У місті відкрили новий театр.
- Г Проект підтримано спонсорами.
- Д Тебе викликали до директора.

5. Узагальнено-особовим є речення

- А Добра справа завжди повернеться.
- Б Такого ще не бачили!
- В Спілкуйся рідною мовою.
- Г Треба діяти рішуче.
- Д Спершу зроби – потім говори.

6. Усі речення є узагальнено-особовими, ОКРІМ

- А Гостре слово болить гірше меча.
- Б Учись змолоду – не будеш шукати в старості.
- В Хочеш миру – готуйся до війни.
- Г Не смійся із чужої біди.
- Д Не суди – й тебе не судитимуть.

7. Безособовим є речення

- А У лісі пахне хвоєю і вогкістю.
- Б Холодне повітря після дощу.
- В Нещодавно ясне небо несподівано потемніло від хмар.
- Г Знову їдемо на екскурсію.
- Д Маленька праця краща за велике безділля.

8. Усі речення є безособовими, ОКРІМ

- А Після дощу свіжішало і легше дихалося.
- Б Жовте пшоно в казані довго варилося на повільному вогні.
- В Морозить сильно, особливо вранці.
- Г У кімнаті стало затишно від теплого світла лампи.
- Д Тягне вітром із річки навіть у спекотну погоду.

9. Називним є речення

- А Безкраї поля під блакитним небом.
- Б Високі гори Карпат.
- В Над річкою місячна ніч.
- Г Біля старої садиби розквітлі сади.
- Д Над степом снігова завірюха.

10. Усі речення є називними, ОКРІМ

- А Гірське повітря з ароматом хвої.
- Б Вітер із холодним подихом.
- В На сонячному узгір'ї весняні квіти.
- Г Яскраве різнобарв'я квітів.
- Д Стиглі ґрона калини.

11. Речення *Хмари в небі перед грозою* є

- А односкладним означено-особовим
- Б односкладним неозначено-особовим
- В односкладним узагальнено-особовим
- Г односкладним безособовим
- Д двоскладним неповним

12. Речення *Після зустрічі стало тривожно на душі* є

- А односкладним означено-особовим
- Б односкладним неозначено-особовим

- В** односкладним узагальнено-особовим
- Г** односкладним безособовим
- Д** односкладним називним

13. Речення *Сріблясте листя верби є*

- А** односкладним означено-особовим
- Б** односкладним неозначено-особовим
- В** односкладним називним
- Г** односкладним безособовим
- Д** двоскладним неповним

14. Речення *Без праці не витягнеш і рибки з ополонки є*

- А** односкладним означено-особовим
- Б** односкладним неозначено-особовим
- В** односкладним узагальнено-особовим
- Г** односкладним безособовим
- Д** односкладним називним

15. Речення *На результати дослідження чекають уже місяць є*

- А** односкладним означено-особовим
- Б** односкладним неозначено-особовим
- В** односкладним узагальнено-особовим
- Г** односкладним безособовим
- Д** односкладним називним

6.7. Однорідні члени речення

Однорідними називають члени речення, які з'єднані сурядним зв'язком, належать до одного й того самого члена речення, відповідають на однакові питання, виконують однакову синтаксичну роль.

Аспект	Правила	Приклади
1	2	3
Кому ставлять	Якщо однорідні члени речення не з'єднано сполучниками	Характерними властивостями наукового стилю є точність, логічність, доказовість.

1	2	3
	Якщо однорідні члени речення з'єднано <i>протиставними</i> сполучниками (а, але, проте, зате, однак, та в значенні але)	Караюсь, мучусь, але не каюсь.
	Якщо однорідні члени речення з'єднано <i>повторюваними</i> сполучниками в пари, то кому ставлять між парами	Отак Чіпка ріс у голоді та в холоді, у злиднях та нестачах.
	Якщо <i>повторювані</i> сполучники з'єднують усі однорідні члени речення, то кому ставлять після кожного	А там і ліс, і поле, і сині гори за Дніпром.
	Якщо перед першим однорідним членом речення немає сполучника, а далі його повторюють кілька разів, то кому ставлять і після першого	У кожного з нас є вдома дружина, або діти, або мати, або наречена.
	Якщо однорідні члени речення з'єднано парними сполучниками (як...так; як не...то; якщо не...то; не тільки...але; не стільки...скільки; хоч...але), то кому ставлять перед другою частиною сполучника	Мужню силу хоч похилить горе, але не зломить, у підлість не поверне.
Кому не ставлять	Якщо сполучники і, й, та (у значенні і), або, чи вжито один раз	Весело кидалися у вічі серед степу квітучі огороди та садки.
	Якщо <i>повторювані</i> сполучники утворюють фразеологізм або тісну смислову єдність	І холод і голод; ні слуху ні духу. А потім і щастя і горе обірвалися так раптово.
	Між двома однаковими словами, якщо друге має заперечну частку не	Він усе дивиться не надивиться на мене.

Тестові завдання

1. Однорідними членами ускладнено речення

А Сонце сходило над лісом, птахи починали співати свої ранкові пісні.

Б Вітер грався з листям, і хмари повільно пливли по небу.

В Птахи весело співали в гаю, і вітер лагідно шелестів у кронах дерев.

Г М'який сніг і пронизливий мороз створили казкову, фантастичну картину навколо.

Д Вечір поступово наставав, і небо забарвлювалося в рожеві відтінки.

2. Однорідними підметами ускладнено речення

А Морозний холод сковує і міцно вкриває льодом поверхню спокійного озера вранці.

Б Пташки співали голосно, мелодійно і протягом усього ранку.

В Спокійне озеро і стрімка річка блищали під променями ранкового сонця.

Г Вони пройшли довгу, складну й небезпечну дорогу через ліс.

Д Учені досліджували вплив температури, вологості і світла на ріст рослин.

3. Однорідними присудками ускладнено речення

А Вітер був холодним, різким і пронизливим.

Б Письменник описав пригоди героя у горах, на морі та в пустелі.

В Ми побачили глибокий, широкий та бурхливий потік річки в горах.

Г Працювали старанно, швидко та якісно, щоб виконати завдання вчасно.

Д У музеї подано картини, скульптури, фотографії та інсталяції сучасних митців.

4. Однорідними додатками ускладнено речення

А Запавні квіти яскраво пахнуть і милують око кожного, хто проходить повз сад.

Б Під час екскурсії ми бачили замки, монастирі, музеї та старовинні мости.

В Текст має бути чітким, логічним і граматично правильним.

Г Діти бігали по саду весело, голосно та безтурботно.

Д Люди наполегливо працюють і дружньо спілкуються на великому міському ярмарку.

5. Однорідними означеннями ускладнено речення

А Бурхлива річка і тихий струмок шуміли в затишній долині.

Б Її голос був ніжним і мелодійним, і манера спілкування – ввічливою і доброзичливою.

В Це було цікаве, пізнавальне та надихаюче заняття для всіх учнів.

Г На конференції виступали експерти з економіки, права та соціології.

Д Машина рухалася повільно, обережно і плавно у складних дорожніх умовах.

6. Однорідними обставинами ускладнено речення

А Вони пройшли довгу, складну й небезпечну дорогу через ліс.

Б Дівчина читала книгу уважно, спокійно і зосереджено, сидячи в затишному кріслі.

В Погода була холодною і вологою, і вітер залишався сильним і пронизливим.

Г Пухнасті хмари повільно плывуть і затуляють яскраве сонце.

Д Щільні хмари і теплий дощ наповнили суху землю живильною вологою.

7. Одним рядом однорідних членів ускладнено речення

А Тепла весна і сонячне літо порадували нас яскравим теплом і лагідним сонцем.

Б Величні гори і широкі долини огортали ранкова тиша і спокій.

В У степу росли полин, ковила, ромашки, і гойдалися, і блищали, і пахли на вітрі.

Г Під час експедиції ми спостерігали за поведінкою вовків, лисиць і борсуків та фіксували їхні сліди, нори й місця харчування.

Д Повітря було свіжим і наповненим ароматом хвойних дерев.

8. Двома рядами однорідних членів ускладнено речення

А Пташки та дикі звірі прокинулися після довгої зимової сплячки.

Б Весняне сонце світить, зігріває землю та пробуджує природу.

В Уночі зірки, місяць, туман створювали дивну атмосферу і заспокоювали, вражали, чарували подорожнього.

Г Туман опустився на поле, приховав стежки і створив атмосферу загадковості.

Д Весняне сонце світить і тепло гріє весь ясний день на безхмарному небі.

9. Сполучник *і* з'єднує однорідні члени речення в рядку (розділові знаки пропущено)

А У сонячний ранок засяяло небо і заблищала роса на травах та квітах.

Б Птахи мелодійно співають і граційно кружляють над квітучим зеленим луком.

В Спалахнула блискавка на обрії і загримів далекий грім над лісом та полями.

Г Прокинулися перші пташки і над лугом полинули їхні дзвінкі голоси.

Д Зійшло сонце над горами і золотисте світло залило вершини та долини.

10. Кому треба поставити перед виділеним сполучником *та* (розділові знаки пропущено)

А Сонце світило яскраво тепло *та* повітря залишалося свіжим.

Б Учитель пояснив правила поведінки вимоги до роботи *та* терміни виконання.

В Ранок був тихим туманним *та* досить теплим.

Г На березі озера сиділи чайки баклани *та* поруч плавали качки.

Д У повітрі пахло медом травами *та* вологою землею.

11. Кому треба ставити між однорідними членами речення (розділові знаки пропущено)

А Ні світ ні зоря підвелася бабуся щоб натопити піч і приготувати сніданок.

Б Після оброблення вироби сушили на подвір'ї або в домашній печі.

В Яскраве сонце і легкий вітерець гралися на безкрайніх полях.

Г Далі річка зникла в гущавині дубового лісу й непомітно влилася в Дніпро.

Д Смутний місяць піднімається в небо тихо ховається за сірими хмарами.

12. Кому треба поставити між однорідними членами речення (розділові знаки пропущено)

А У своїх діях він завжди намагається бути і вашим і нашим.

Б Від його вчинка було водночас і смішно і соромно.

- В** За час експедиції команда відчула і холод і голод.
- Г** Він намагався і так і сяк переконати комісію.
- Д** Ні кінця ні краю немає цьому безперервному дощу.

13. Кому перед виділеним сполучником не треба ставити в реченні (розділові знаки пропущено)

- А** Хоч проєкт був складним *зате* його результати перевершили всі очікування.
- Б** Цей курс є важливим не стільки для оцінювання *скільки* для формування практичних навичок.
- В** Він хвилювався не так через результат *як* через відповідальність.
- Г** До освітнього процесу мають відповідально ставитися *як* учні так і викладачі.
- Д** Або ми завершуємо дослідження вчасно *або* втрачаємо фінансування.

14. Розділові знаки правильно розставлено в реченні

- А** Її сини прославилися в бойових звитягах, і в науці, і в щоденній праці на рідній землі.
- Б** У цьому місці відтворюють традиції козаків і їхній побут, і військові вправи, і ремесла.
- В** Постать поета постає з глибиною його почуттів, думок, ідеалів, та прагнень.
- Г** Про легенду цієї квітки згадували в переказах греки, й данці, австрійці, й слов'яни.
- Д** Підніметься із землі сивий богатир, зітхне на повні груди, і зламає кайдани, мов павутиння.

15. Розділові знаки правильно розставлено в усіх реченнях, ОКРІМ

- А** Слідкуйте за чіткістю вимови, спокійним ритмом мовлення, контролюйте свої жести та міміку.
- Б** Нижче від ставу Раставиця знову звивалася поміж зелених лук і плакучих верб.
- В** Ні дикий звір, ні ворог, ні хвороба вже не здатними були прорватися до оселі крізь ці вогняні обереги.

Г Форма гончарних виробів залежала від якості глини, і від місцевих звичаїв, і від майстерності ремісника.

Д Зорі завжди зворушували й зачаровували своєю мовчазною величчю, і магічною привабливістю.

16. Розділові знаки неправильно розставлено в реченні

А На греблі в два ряди застигли у водяному дзеркалі сиві, кремезні, порожнисті верби.

Б Нахилилися до землі під вагою соковитих плодів широкі гілки черешень, слив, яблунь та груш.

В У весняному лісі співали солов'ї, синиці та дрозди, розквітали проліски, ряст і первоцвіти.

Г Вони випадково, несподівано і радісно зустрілися на вокзалі.

Д Птахи весело щебечуть і мелодійно співають, й граційно кружляють над квітучим луком.

17. Розділові знаки неправильно розставлено в усіх реченнях, ОКРІМ

А Діти прибрали сміття, висадили дерева і пофарбували лавки на алеях, і дитячому майданчику й уздовж огорожі.

Б Чиста річка спокійно тече, і дзюрчить, і виблискує між гладким камінням у гірській долині.

В Письменник описав героїв, їхні вчинки, емоції, та думки простими, образними, емоційно насиченими словами.

Г Мандрівник побачив гори, річки й озера, і далі пішов через поля, ліси та долини.

Д На березі річки росли верби, тополі й осоки серед моху, квітів, й молоді трави.

18. Тире треба поставити між однорідними членами речення (розділові знаки пропущено)

А Холодний вітер дме тихо шелестить у густих кронах дерев.

Б Річка не шумить тихо плескає об камінь.

В Хлопець пустив справу на самоплив і втратив контроль.

Г Ночами сови й сичі гукають не дають спокою сусідам.

Д У парку гуляли люди радісно з посмішками і з гарним настроєм.

19. Ряд однорідних членів речення утворюють, якщо серед варіантів продовження речення *Ми їхали дорогою ...* вибрати

- А милуючись ранковим туманом.
- Б яка пролягала поміж лісами
- В і сонце вже починало припікати.
- Г і хотіли розтягнути цю мить надовше.
- Д вітер приносив запах скошеної трави.

20. Прочитайте речення *Восени липа (1) горобина (2) верба скидають листя (3) і змінюють колір (4) утрачають силу (5) готуються до зими.*

Кому не треба ставити на місці цифри

- А 1
- Б 2
- В 3
- Г 4
- Д 5

6.8. Узагальнювальні слова при однорідних членах речення

Розділові знаки	Випадки вживання	Пояснення / умови	Приклади
1	2	3	4
Двокрапку ставлять	1. Якщо узагальнювальне слово стоїть перед однорідними членами речення	Узагальнювальне слово вказує на групу предметів чи явищ, перелічених далі	Усе взяли: картоплю, цибулю, огірки, хліб, казан, велику дерев'яну миску.
	2. Якщо після узагальнювального слова стоять слова а саме, як-от, наприклад	Уточнювальні слова передають зміст переліку	Ми знаємо багато людських чеснот, наприклад: добро, любов, самопожертва заради іншого.
	3. Якщо після однорідних членів речення, що стоять після узагальнювального слова, речення продовжено	Після переліку ставлять тире	Усюди: і на вулицях, і круг стадіону, і обабіч дороги – росли молоді осоки, клени й каштани.

1	2	3	4
	4. Якщо після однорідних членів речення стоїть конструкція, яку треба виділити комами	У такому разі тире не ставлять	Усюди: і на вулицях, і круг стадіону, і обабіч дороги, що тягнеться на десятки кілометрів, росли молоді осоки, клени й каштани.
Тире ставлять	1. Якщо узагальнювальне слово стоїть після однорідних членів речення	Узагальнювальне слово підсумовує перелік	Жито, пшениця й овес – усе разом поспіло й прisoхло.
	2. Якщо перед узагальнювальним словом є частина речення, що виділяють комою	Комами відокремлюють синтаксичну конструкцію і ставлять тире	І неоднаковий моральний стан особового складу, і неоднаковий рівень дисциплінованості, і навіть ліси, які обмежували для ворога можливість маневру, – усе це врахував і передбачив підполковник Самієв.
	3. Якщо перед узагальнювальним словом стоїть вставна конструкція	Перед вставною конструкцією ставлять тире, після неї – кому	Діди не звертали жодної уваги ні на гарматну стрілянину, ні на рев німецьких нахабних літаків – одним словом, на увесь німецький феєрверк.

Тестові завдання

1. Узагальнювальне слово стоїть перед однорідними членами в реченні (розділові знаки пропущено)

А Новобудови прямі проспекти виробництва та дбайливе ставлення до історії усе це творить сучасне обличчя міста.

Б Внутрішня гідність незламна честь беззастережна вірність оті цінності яких він ніколи не зраджував.

В Справжнє захоплення викликає все мальовнича природа славетне минуле й експонати місцевих музеїв.

Г Високі дуби розлогі клени духмяні сосни густі ялини усі ці величні дерева росли вздовж старої стежки.

Д Холодний іній на траві сивий туман над річкою рясний снігопад усе це можна спостерігати в зимову пору.

2. Узагальнювальне слово стоїть перед однорідними членами в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А На березі річки росли різні дерева верби тополі клени.

Б Понад шляхом розташувались невеликі села Зелене Липове Грушівка.

В У гаю панували звуки спів птахів дзижчання комах шурхіт листя.

Г До святкового столу подали страви борщ вареники голубці узвар.

Д Працьовиті бджоли гучні джмелі барвисті метелики усі ці комахи живляться нектаром весняних квітів.

3. Узагальнювальне слово стоїть після однорідних членів у реченні (розділові знаки пропущено)

А Пронизливий вітер рясний дощ і гроза із блискавками усі ці природні явища створюють особливу атмосферу.

Б Під час екскурсії учні побачили багато цікавого архітектурні пам'ятки природні дива історичні місця.

В Мандрівники взяли із собою все необхідне намет спальники їжу воду.

Г Козацькі чайки не лякалися нічого ні буревіїв ні озброєних до зубів турецьких суден.

Д Перед очима промайнуло ціле життя сльози матері радісні миті повсякденні клопоти.

4. Узагальнювальне слово стоїть після однорідних членів в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Вікові дерева прозорі джерела щебет пташок і лісові мешканці усе навіювало думки про земний рай.

Б Ранок із туманом сонячний день барвистий вечір зоряна ніч ці частини доби мають свою чарівність.

В У музеї зберігають унікальні експонати старовинні ікони гончарні вироби козацька зброя.

Г Золоті сережки срібні персні з візерунками блискучі діаманти в оправі такі коштовності не приваблювали її.

Д Безкраї пшеничні поля густі змішані ліси квітучі весняні пасовиська усі ті простори належали громаді.

5. Двокрапку і тире треба ставити в реченні (розділові знаки пропущено)

А До роботи долучилися всі студенти викладачі працівники університету.

Б Ромашки сині дзвоники палаючі маки усі ці чарівні польові квіти милують око влітку.

В Смачні молочні продукти привозять із ферми а саме свіже молоко домашній сир густу сметану.

Г Усе навколо ліси річки гори здавалося сповненим спокоєм і гармонією.

Д У творі змальовано такі риси характеру героїв мужність витримку доброту.

6. Двокрапку і тире треба ставити в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Різні птахи лелеки журавлі ластівки щовесни повертаються у свої гнізда.

Б Природні стихії вітер вода вогонь земля були пошанованими ще з давнини.

В Дрібні лісові мешканці миші зайці в кущах білки на деревах добре пристосувалися до життя в природі.

Г Сипкий сніг сріблястий іній товста крига от типові ознаки суворої зими яка панує в нашій місцевості.

Д Весняні квіти яскраві тюльпани запашні нарциси витончені гіацинти першими вітають сонце.

7. Розділові знаки правильно розставлено в реченні

А На галявині росло багато квітів: фіалки, ромашки, дзвоники.

Б Дикі тварини: олені, кабани, вовки жили в лісових хащах.

В Гори, широкі рівнини, прозорі озера: усе це природне багатство нашої країни.

Г Усе знову квітне: як-от бузкова герань, яскраві кульбаби, ніжні ромашки.

Д У гарячому полум'ї ватри повільно тане все – листя, духмяні трави, різнобарвні квіти.

8. Розділові знаки правильно розставлено в усіх реченнях, ОКРІМ

А Хижі птахи лісу, яструб, мовчазна сова, шуліка з гострим зором – здатні вистежити здобич.

Б Жовтий пісок, липка глина, твердий вапняк – усі ці природні будівельні матеріали використовують у сільському господарстві.

В До нектару сонця злетілися всі: бджоли, оси, метелики, мурахи, джмелі.

Г У Криму, на Дунаї, у глибинах Туреччини – скрізь запорожці билися мужньо й незламно, здобуваючи перемогу.

Д Саме такі риси: мужність, кмітливість, життєвий досвід, розум і щира любов до України – особливо цінували на Січі.

9. Розділові знаки неправильно розставлено в реченні

А Молодого митця захоплювало все навколо: краса храмів, мудрість книг, живий пульс політичного й суспільного життя.

Б Готика, ренесанс, ампір, конструктивізм, витончене рококо – усі ці стилі утворюють гармонійну архітектурну палітру.

В Усе нагадувало про літо в розквіті: духмяні трави, ніжні волошки, соковиті маки, росяні дзвіночки.

Г Водойми нашого краю, а саме: повноводні річки, спокійні озера, глибокі ставки живлять землю і людей.

Д Глибокий страх перед невідомим, тривожне очікування лиха, гірка нерішучість – подібні почуття охопили нас у ту мить.

10. Розділові знаки неправильно розставлено в усіх реченнях, ОКРІМ

А Спів жайворонка, шелест листя, запах сосни і легкий вітерець – усе зливалося у єдину природну симфонію.

Б Далеке курликання журавлів, цвіркуни в траві, м'яке світло заходу, усе заспокоювало душу.

В Люті нічні морози, пронизливий вітер із півночі, нещадна снігова хуртовина: такі природні стихії чекали на мандрівників у горах.

Г Усе це стало запорукою її успіху – щоденні зусилля, наполеглива багаторічна праця, рішуча віра у власні сили.

Д Уснопоетичні твори – народні казки про тварин, старовинні легенди про лицарів, фантастичні перекази із глибини віків, передавалися з покоління в покоління.

11. Прочитайте речення *Усе (1) болісні образи з минулого (2) несправедливі докори (3) тривале мовчання (4) гіркі слова (5) було зайвим після щирого вибачення.*

Тире треба поставити замість цифри

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

12. Прочитайте речення *Усе перелічене треба було виконати до кінця тижня (1) як-от (2) складні логічні завдання (3) мовні вправи з орфографії (4) творче письмове завдання (5) підсумкові тести з теми.*

Двокрапку треба поставити замість цифри

А 1

Б 2

В 3

Г 4

Д 5

6.9. Однорідні й неоднорідні означення

Типи означень	Критерії / ознаки	Приклади
1	2	3
Однорідні означення	1. Характеризують предмет з одного боку (колір, форма, розмір, матеріал тощо)	Яблуні просвічували жовтими, зеленими, червоними плодами.
	2. Дає позитивну або негативну характеристику, уточнює або пояснює попереднє означення	На липах з'явилося свіже, молоде, пахуче листя. Його очі замиготіли зимним, неприязним блиском. Край гаю чорніє один на поляні змарнілий, потрухлий, обрубаний пенъ.
	3. Стоять після означуваного слова	Від скошеної трави чувся холодок – м'який, духмяний, ніжний.
	4. Є художніми означеннями	Холодний, колючий вітер гнав низько над землею важкі, олив'яні хмари.

1	2	3
	5. На першому місці прикметник або дієприкметник, а на другому – дієприкметниковий зворот	Рівний, залитий сонцем степ одразу припиняє.
	6. Узгоджені та неузгоджені означення, ужиті як зовнішні ознаки-характеристики	На стінах, запнуті рушниками, висіли портрети всіх трьох Степанових дівчат, тонколиких, кучерявих, із трошки наполоханими очима.
Неоднорідні означення	Характеризують предмет різнопланово	У ранковому березневому затуманеному повітрі пахли вишневі садки.

Тестові завдання

1. Однорідні означення наведено в реченні (розділові знаки пропущено)

- А** Солоні колючі майже крижані бризки торкалися її щік.
- Б** Перший зимовий місяць підійшов зненацька.
- В** Його очі були щирими відкритими теплими.
- Г** По місту розносився приємний солодкуватий аромат випічки.
- Д** На прилавку лежали соковиті яскраво-червоні яблука.

2. Однорідні означення наведено в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

- А** Щирий дзвінкий по-людськи теплий гомін лунав по садку.
- Б** Холодна байдужа тиша оповила все навкруги.
- В** Складні виснажливі роботи нарешті закінчилися.
- Г** Безлюдний зелений берег темнів нерівною стіною на обрії.
- Д** Безжальний холодний пронизливий вітер гуляв вулицями міста.

3. Неоднорідні означення наведено в реченні (розділові знаки пропущено)

- А** Ми слухали тихі лагідні мелодійні звуки природи.
- Б** На небі з'явилися темні грізні тривожні хмари.
- В** У старовинному палаці стояла красива китайська ваза.
- Г** До нас завітали веселі доброзичливі гості.
- Д** Хлопець мав широкі міцні натреновані плечі.

4. Неоднорідні означення наведено в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

- А** У кімнаті стояли старі важкі дубові меблі.
- Б** Він подарував їй невеликий барвистий ароматний букет.
- В** На стіні висіло велике кругле різьблене дзеркало.
- Г** Над полем літали великі білі повільні лелеки.
- Д** Вони будували міцний надійний зручний будинок.

5. Правильно розставлено розділові знаки в реченні

- А** На подвір'ї росли високі, зелені, розлогі дерева.
- Б** За вікном падали ніжні, мелодійні, прозорі краплі дощу.
- В** На ділянку принесли барвисті, саморобні, різноформатні листівки.
- Г** Діти розглядали цікаві, ілюстровані книги.
- Д** Дівчина вдягла дорогу, елегантну сукню.

6. Правильно розставлено розділові знаки в усіх реченнях, ОКРІМ

- А** Холодний, пронизливий, різкий вітер дув із півночі весь день.
- Б** Тихий, спокійний вечір наповнив місто затишком.
- В** Він подарував їй маленьку, крихітну, срібну прикрасу.
- Г** Ясне, безхмарне небо радувало око.
- Д** Сонячний, золотистий, лагідний ранок починав новий день.

7. Неправильно розставлено розділові знаки в реченні

- А** У кутку темної кімнати стояла важка, залізна шафа.
- Б** Тихі, ніжні, чарівні звуки музики лунали в парку.
- В** Великий, міцний, могутній дуб здавався охоронцем лісу.
- Г** У приміщенні панував спокійний, затишний настрій.
- Д** Вітер ніс сухе, потріскане, пожовкле листя дорогою.

8. Неправильно розставлено розділові знаки в усіх реченнях, ОКРІМ

- А** Ми уважно слухали стару, українську пісню, що лунала із грамофона.
- Б** У дворі під грушею стояла велика, дерев'яна лавка, обліплена листям після дощу.
- В** Дівчина одягла тонку, шовкову хустку з яскравими візерунками.

Г У зоопарку ми побачили диких, небезпечних хижаків.

Д Він нещодавно придбав нову, офісну техніку для домашнього робочого кабінету.

9. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

А Міцний, схожий на сторожа дуб стояв біля дороги.

Б Залитий сонцем, великий пшеничний лан манив подорожніх.

В Темний, подібний до нічної тіні ліс нависав над дорогою.

Г Спокійний, схожий на старого філософа чоловік сидів на лавці.

Д Зелений, подібний до оксамиту мох вкривав стіну старого ко-
лодзя.

10. Пунктуаційних помилок немає в реченні

А Забутий часом, потертий зошит лежав на столі.

Б Захищений від світу, тихий куточок саду зачаровував своєю
красою.

В Маленький, схожий на іграшку песик бігав подвір'ям.

Г Рудий, подібний до полум'я, лис майнув узліссям.

Д Схожий на казковий промінь, сонячний ранок, зустрів нас тишею.

6.10. Відокремлені означення

Категорії	Умови / критерії	Приклади
1	2	3
Означення відокремлюють комами	1. Дієприкметниковий зворот стоїть після означуваного слова	Монастир розташовано на схилі гори, укритої густим лісом.
	2. Декілька непоширених означень стоять після іменника, особливо коли перед ним уже є означення	Височенна тайга, буйна й непролазна, стояла навколо.
	3. Означення пояснює особовий займенник	Захоплена роботою, вона зовсім не помічала скульптора.
	4. Означення відірвано від означуваного слова іншими словами	Озвучене піснями, бринить моє перо.
	5. Означення перед іменником має значення причини	Виснажені атаками та великими втратами, німці не витримали грізного натиску полку.

1	2	3
	6. Означення стосується іменника, якого немає в реченні	Малий, сиджу біля вікна і всього боюся.
	7. Неузгоджені поширені означення (для підкреслення їхнього значення)	Жвава дівчинка, із ямочками на щоках, справляла приємне враження.
Означення не відокремлюють	Дієприкметниковий зворот стоїть перед іменником	Залитий сонцем степ одразу принишк.
Тире ставлять	Означення, передане інфінітивом, має значення уточнення	У людини є одна турбота – думати про хліб.

Тестові завдання

1. Поширене означення треба відокремлювати в реченні (розділові знаки пропущено)

А Верби оповиті першою зеленню мирно схилилися над водою.

Б Схвильована до сліз мати глянула на дітей.

В Залите холодним саявом небо поволі спускається до останніх осінніх квітів.

Г Зламаний бурею старий дуб височів серед поля.

Д Одягнена в білу сукню дівчина стояла біля вікна.

2. Поширене означення треба відокремлювати в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Місто Львів започатковане в XIII столітті увічнило ім'я спадкоємця князя Данила.

Б Паморозь на деревах творила химерні візерунки схожі на гребені морської хвилі.

В Трава вкрита прозорою ранковою росою блищала в промінні сонця.

Г Сповнений весняних звуків ліс дихав свіжістю і спокоєм.

Д Птахи сполохані шумом зірвались у небо.

3. Поширене означення не треба відокремлювати в реченні (розділові знаки пропущено)

А Літній луг усипаний квітами манив око барвами літа.

Б Повітря забруднене викидами стало небезпечним для мешканців міста.

В Знищені пожежами ліси можна було бачити скрізь.

Г Тварини виведені із природного середовища утрачають інстинкти виживання.

Д Величний собор побудований у стилі бароко вражає витонченістю форм.

4. Поширене означення не треба відокремлювати в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Зібрані в просторій шкільній актовій залі діти з нетерпінням чекали початку святкового концерту.

Б Запрошений на літературний вечір у бібліотеку гість поділився враженнями від подорожі до Карпат.

В Написана відомим художником-пейзажистом картина викликала захоплення.

Г Поставлена дебютантом вистава зібрала повний зал.

Д Скульптура виконана з білого італійського мармуру вражала досконалістю форм.

5. Після сполучника і треба ставити кому в реченні (розділові знаки пропущено)

А Учень замовк і зніяковілий від запитання опустил очі.

Б Місто обнесене старими мурами і прикрашене баштами зберегло середньовічний дух.

В Луг засіяний польовими квітами і залитий сонячним світлом милував око.

Г Міст збудований із бетону і укріплений сталевими балками витримував значне навантаження.

Д Парк створений у ХІХ столітті і прикрашений скульптурами став улюбленим місцем для прогулянок.

6. Після сполучника і треба ставити кому в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Хлопець затримав подих і зачарований побаченим не зрушив із місця.

Б Вулиця вимощена старою бруківкою і обсаджена липами вела до центральної площі.

В Пташка підлетіла ближче і налякана різким звуком злетіла в небо.

Г Вітер ушух і втомлений довгим протистоянням із деревами затих у гіллі.

Д Воїн похитнувся і поранений у плече впав на коліна.

7. Означення стоїть перед означуваним словом і має значення причини в реченні (розділові знаки пропущено)

А Принесена бурхливим гірським потоком вода була напрочуд чистою і свіжою.

Б Перекладена українською мовою книга здобула визнання широкого читацького кола.

В Захоплені цікавою темою уроку з біології учні уважно слухали пояснення вчителя про еволюцію життя.

Г Підготовлена учнями презентація справила позитивне враження на комісію.

Д Створена за мотивами українських народних мелодій музика лунала із глибокою емоційною наповненістю.

8. Означення стоять перед означуваним словом і мають значення причини в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Зморений довгою дорогою чоловік сів на лавку біля старої криниці щоб відпочити.

Б З'єднані спільною ідеєю збереження довкілля люди розпочали екоакцію в міському парку.

В Створений на основі тривалих соціологічних досліджень звіт виявився переконливим і добре аргументованим.

Г Насипаний вітром пісок закрив дорогу.

Д Написана з дотриманням усіх вимог наукового стилю стаття була схваленою редколегією фахового журналу.

9. Непоширені означення не обов'язково треба відокремлювати комами в реченні (розділові знаки пропущено)

А Снігові вершини сліпучі й холодні заглядають у хмари.

Б Старовинні мури міцні кам'яні оточують замок.

В Дерева крислаті й мовчазні застигли на узліссі.

Г Міські дахи мокрі й блискучі красуються після дощу

Д Високі сосни зелені й стрункі шумлять у гірському лісі.

10. Непоширені означення обов'язково треба відокремлювати комами в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

- А** Сухі степи спекотні й безкраї простяглися до самого обрію.
- Б** Із шумом несуться в долину весняні води бурхливі й каламутні.
- В** Осінні ранки туманні й прохолодні огортають місто тишею.
- Г** Тремтять від легкого вітерця квіти яскраві й запашні.
- Д** Вузькі вулички ведуть до центру криві й вимощені каменем.

11. Узгоджене означення вжито в реченні (розділові знаки пропущено)

- А** До класу зайшов хлопець із гітарою за плечима й усмішкою на обличчі.
- Б** Стежка вкрита опалим жовтим листям кленів вела до тихого лісового озера.
- В** Дівчина у вишитій сорочці із червоним орнаментом виділялася серед натовпу.
- Г** Ми милувалися пейзажем із заходом сонця над морем.
- Д** Вона розмовляла із жінкою в окулярах і блокнотом у руках.

12. Неузгоджене означення вжито в реченні (розділові знаки пропущено)

- А** У парку сидів старий із палицею в руці та капелюсі набакир.
- Б** Вимита дощем стежка вела нас до гірської річки.
- В** Сонце бліде й тьмяне повільно зникало за обрієм.
- Г** Озеро огорнуте вранішньою млою мало казковий вигляд.
- Д** Гори вкриті туманом здіймалися високо над землею.

13. Правильно розставлено розділові знаки в реченні

- А** Кам'яниця, прикрашена різьбленими елементами, стоїть у центрі старого міста.
- Б** Дорога, укрита багнюкою і посипана мокрим листям була слизькою та небезпечною.
- В** Старий зупинився і задуманий над спогадами, довго вдивлявся вдалину.
- Г** Вона, у білому вбранні та із квітами в руках ішла через поле.
- Д** Ми обдурені й покинуті, не мали вже сили боротися.

14. Неправильно розставлено розділові знаки в реченні

А Ти дивишся в порожнечу, утомлений від життя і сповнений сумнівів.

Б Величезні гори, похмурі й крижані, стрімко злітають у небо.

В Сад, засаджений яблунями й обгороджений дерев'яним тином, розцвів навесні.

Г Сидів він, знесилений і згорблений, біля згаслого вогнища.

Д Турист уповільнив ходу і, захоплений краєвидом витяг фотоапарат.

15. Неускладненим стане речення, якщо на місці пропуску вставити дієприкметниковий зворот *засмічена пластиком*

А Річка ... втратила свою первісну красу.

Б Утратила свою первісну красу річка

В ... річка втратила свою первісну красу.

Г Свою первісну красу втратила річка

Д Утратила річка ... свою первісну красу.

6.11. Відокремлені прикладки

Категорії	Умови / критерії	Приклади
1	2	3
Відокремлені прикладки	1. Поширені або непоширені прикладки пояснюють загальний іменник або займенник	Стародавній Переяслав, районний центр Київської області, має свою славу історію. Справжній енциклопедист, він захопився історією, економікою, статистикою, типографією.
	2. Прикладка, що пояснює власну назву, стоїть після неї	Дмитрик, восьмилітній хлопчик, вискочив із душною низенької хати.
	3. Прикладка перед власною назвою має значення причини	Музично обдарована людина, Марко Кропивницький грав на роялі, скрипці, віолончелі, бандурі, був талановитим композитором.

1	2	3
	4. Прикладку приєднано за допомогою слів: родом, на ім'я, на прізвище, так звані, тобто, або, наприклад, включаючи, навіть, зокрема тощо	Тайга, тобто хвойний ліс, тягнеться на сотні кілометрів.
	5. Прикладка зі сполучником як має значення причини	Як учений, етнограф і фольклорист, Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості.
Не відокремлюють комами	Прикладка зі сполучником як має інше значення (відповідає на питання <i>в ролі кого? чого?</i>)	Михайло Максимович як мовознавець опублікував ряд статей про класифікацію слов'янських мов.
Відокремлення тире	Якщо відокремлена прикладка має значення уточнення або переносного значення	Тихо-тихо стікає на землю зерно – перестиглі сльози степів.

Тестові завдання

1. Відокремленою прикладкою ускладнено речення

- А** Січень – початок року.
- Б** Чиста краса – це лише ілюзія, недосяжний ідеал.
- В** Зима – чудова пора.
- Г** Капає дощ – плач осіннього листя.
- Д** Тепла весна – пора оновлення й надії.

2. Відокремленою прикладкою ускладнено всі речення, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

- А** Море синє безкрає плесо хвилювалося під вітром.
- Б** Потужна гроза справжнє природне явище сили.
- В** Шепоче вітер вісник забутих думок.
- Г** Мій батько швець за фахом працював у селах.
- Д** Співає соловей серця мого мелодія.

3. Непоширену прикладку вжито в кожному реченні, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

- А** Ліна Костенко є живим символом української літератури.
- Б** Гліб потрапив до складу експедиції біологом дослідником.
- В** Софія відзначилася на змаганнях гімнасткою переможницею.
- Г** Ольга Кобилянська стала відомою українській публіці прозаїком модерністом.
- Д** Франко залишився в історії універсальним мислителем гуманістом.

4. Поширену прикладку вжито в реченні (розділові знаки пропущено)

- А** Долина нарцисів унікальна природна пам'ятка.
- Б** Жарке сонце головне джерело енергії для всього живого.
- В** Гірське село зачаровувало з першого погляду охайними будиночками квітучими садами чистим повітрям.
- Г** Розглядаючи архітектуру старовинного храму туристи робили світлини.
- Д** Михайло Стельмах талановитий український письменник змалював у творах багатство народної душі.

5. Поширену прикладку вжито в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

- А** Тарас Шевченко видатний український поет і художник залишив величезний спадок нащадкам.
- Б** Дніпро могутня ріка з багатою історією перетинає всю Україну.
- В** Моя сестра студентка медичного університету мріє стати кардіологом.
- Г** Неспокійний вітер подорожній що ніколи не зупиняється.
- Д** Літак великий пасажирський лайнер готувався до зльоту.

6. Перед сполучником або кому не треба ставити в реченні (розділові знаки пропущено)

- А** Чумаки або торговці сіллю долали сотні кілометрів степами.
- Б** Чума або страшна хвороба минулого забирала тисячі життів.
- В** Кобзар або сліпий народний співець був носієм українських традицій.

Г Книжка або старовинний рукопис може зберігати сліди цілих епох.

Д Говерла або найвища вершина України вкрита снігом більшу частину року.

7. Перед сполучником або кому треба ставити в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Вересень або початок золотої осені завжди дає прохолоду.

Б Звук дзвону або шум сирени порушив тишу ранку.

В Хортиця або козацький острів-фортеця має величезне історичне значення.

Г Вітчизна або рідна земля завжди живе в серці справжнього патріота.

Д Глобалізація або процес світової інтеграції впливає на всі сфери життя.

8. Перед сполучником як треба ставити кому в реченні (розділові знаки пропущено)

А Інна Сергіївна як досвідчений педагог легко знаходила спільну мову з будь-яким учнем.

Б Тарас Шевченко як символ української нації відомий у всьому світі.

В Мова як основа національної ідентичності потребує дбайливого збереження.

Г Київ як столиця України має особливе політичне й культурне значення.

Д Соняшник як декоративна рослина прикрашав кімнату.

9. Перед сполучником як не треба ставити кому в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Ключову роль у сучасному світі відіграє інтернет як засіб комунікації.

Б Як майстер слова письменник тонко передавав психологію своїх героїв.

В Осінь як пора змін надихає поетів і художників.

Г Спорт як складова здорового життя має бути в пріоритеті молоді.

Д Музика як мова почуттів є здатною об'єднувати людей незалежно від культури.

10. Тире треба ставити в реченні (розділові знаки пропущено)

А Олександр Довженко класик українського кінематографа залишив унікальні фільми для всього світу.

Б Ірина досвідчена вчителька української мови підготувала багато переможців олімпіад.

В Львів місто кави мистецтва і старовинної архітектури зачаровує з першого погляду.

Г Катерину волонтерку з багаторічним досвідом слухали дуже уважно.

Д У Каневі створено меморіальний комплекс одне з найвизначніших місць пам'яті в нашій країні.

11. Розділові знаки правильно розставлено в реченні

А Осінь, віртуозна художниця природи, швидко розмальовує навколишній світ у золоті й багряні кольори.

Б Мурашки, або малі комахи можуть розсипати великі харчові запаси.

В Клію – муза історії, мудра покровителька істориків неохоче розкриває свої таємниці.

Г Як талановитий художник він бачив красу у звичайних речах.

Д Софійський собор – архітектурна перлина унесений до списку світової спадщини ЮНЕСКО.

12. Розділові знаки правильно розставлено в усіх реченнях, ОКРІМ

А У музеї ми побачили шаблю – зброю славного козацького отамана.

Б Червона рута, символ української пісенності, лунала зі сцени надвечір.

В Бджоли створюють справжній дар природи – ароматний липовий мед.

Г Він, уроджений степовик із Новоолександрівки, пройшов тяжкими дорогами війни

Д Нас супроводжував гід за фахом історик-краєзнавець, що досліджує Поділля.

13. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

А До зали увійшов ветеран, родом із Харківщини, що воював у лавах Збройних сил.

Б До деканату звернувся студент IV курсу, на ім'я Андрій.

В Учитель як вихователь душі, впливає на формування особистості учня.

Г Як активний учасник подій, він добре знав усі подробиці.

Д Дзвенить тиша – арфа нічної самоти.

14. Пунктуаційної помилки немає в реченні

А У Голландії із соку незабудки готують сироп: дієвий природний засіб проти кашлю.

Б Проти нашої мови планомірно вели лінгвоцид – тотальне і свідоме знищення.

В Література, як форма духовного досвіду відображає внутрішній світ людини.

Г Учителька – добра і вимоглива наставниця щиро дбала про успіхи кожного учня.

Д У класі навчається дівчинка на прізвище Соловей, яка чудово співає.

15. Просте ускладнене відокремленою прикладкою речення утворюють, якщо серед варіантів продовження речення *Навколо вежі спорудили балкон ...* вибрати

А обнесений декоративною огорожею.

Б і прикрасили кованими поручнями.

В оглядовий майданчик із видом на море.

Г який слугує місцем для екскурсій.

Д як вінок навколо кам'яної корони.

6.12. Відокремлені обставини

Категорії	Умови / критерії	Приклади
1	2	3
Відокремлюють комами	1. Одиначні дієприслівники й дієприслівникові звороти	Одягнувши шапку, кошовий махнув головою. Опам'ятавшись, він звелів слугам принести золоту чашу.

1	2	3
	2. Дієприслівниковий зворот після сполучників (окрім а , якщо він входить до складу звороту)	Андрій зійшов на ґанок і, завмираючи серцем, натиснув на клямку. Він став таким фахівцем, що, повернувшись додому, сім років читав лекції на публічних курсах. Але Тільки одиниці зважаються на боротьбу, а зважившись на це, знаходять сили розбити кайдани.
	3. Два дієприслівникові звороти, однорідні за значенням, з'єднані неповторюваними сполучниками, не розділяють комою	Англіїці, уперше прибувши до Австралії й побачивши кенгуру, були дуже здивованими.
Не відокремлюють комами	1. Дієприслівникові звороти фразеологічного типу	Бігти не чуючи ніг. Сидіти склавши руки.
	2. Дієприслівниковий зворот на початку з підсилювальною часткою і (й)	Можна бачити деякі зорі й не дочекавшись темряви.
	3. Дієприслівниковий зворот як однорідний член речення до іншої невідокремленої обставини	Андрій стояв непорушно й не зводячи з нього очей.
	4. Одиничний дієприслівник, що означає спосіб дії та близький за значенням до прислівника	Учень відповідає сидячи. Вони йшли розмовляючи.
За бажанням автора (необов'язково)	Обставини, що починають словами: усупереч, наперекір, на зло, попри, залежно від, відповідно до, подібно до, у зв'язку з, завдяки, унаслідок, незважаючи на, на випадок, за браком, за відсутністю, на відміну від, особливо	Усупереч зовнішній легковажності, Люба напрочуд чесно уміла зберігати таємниці. Завдяки масі нових вражень день минув непомітно.

Тестові завдання

1. Відокремлену обставину вжито в реченні

- А** Осокори стояли в ряд, укриті молодим, ніжно-зеленим листям.
- Б** Потужний земляний вал завершено рavelіном – насипом перед головною брамою фортеці.
- В** Земля затаїлася, сподіваючись на перші звуки весни.
- Г** Як добрий друг, вона не могла не підтримати у складну хвилину.
- Д** У цьому розділі розглянуто всі аспекти, окрім юридичних нюансів.

2. Відокремлену обставину вжито в усіх реченнях, ОКРІМ

- А** Побачивши нас, незнайомий чоловік підняв руки й гукнув щось незрозуміле.
- Б** Із-за гір поволі виповзав примарний змії, палаючий жовтогарячим саявом.
- В** Біля вікна, на старому дубовому столі, лежала м'яка вовняна кофта.
- Г** Озирнувшись раптом, я побачив снігурів.
- Д** На узбіччі дороги, поруч із старим дубом, паслися мирні коні.

3. Відокремлену обставину вжито в реченні (розділові знаки пропущено)

- А** Ми побачили захопливу панораму Карпат піднявшись на вершину.
- Б** Вона вміла вести за собою команду як природжений лідер.
- В** Над вершинами виріс вогняний змії витканий із жовтогарячого серпанку світла.
- Г** Мені подобаються плоди саду особливо соковиті яблука.
- Д** Дорогі друзі безперечно сьогоднішня зустріч залишить у наших серцях теплі спогади.

4. Відокремлену обставину вжито в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

- А** Зустрічаючи схід сонця ми вийшли на вузьку стежку серед лісу.
- Б** У кутку кімнати під старовинним канделябром стояв масивний комод.
- В** Хлопчик спостерігаючи за небом уявляв себе астронавтом.
- Г** Ми оглянули всі вежі замку крім південної.
- Д** Він швидко закінчив звіт працюючи без упину.

5. Одиничний дієприслівник ужито в реченні (розділові знаки пропущено)

А Не дочекавшись відповіді дівчина вийшла з кімнати.

Б Прокинувшись Марина глибоко вдихнула свіжого ранкового повітря.

В Ірина затамувала подих побачивши знайомий силует вдалині.

Г Він опустил голову доторкнувшись до холодного граніту пам'ятника і мовчки постояв.

Д Відпочивши кілька хвилин вони вирушили в дорогу.

6. Одиничний дієприслівник ужито в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Натовп розійшовся нарешті заспокоївшись.

Б Усміхнувшись вона піднесла келих.

В Зітхнувши батько відклав всі справи.

Г Він поставив чашку на край столу озирнувшись.

Д Обманюючи людина насамперед зраджує себе.

7. Одиничний дієприслівник треба відокремити в реченні (розділові знаки пропущено)

А Птахи здіймаються в небо і летять клекочучи.

Б Граючись вітер сховався в терновищі біля лісу.

В Хвилі накочуються на берег розбиваються шиплячи.

Г Метелики піднімаються в повітря і порхають танцюючи.

Д Річка котиться серед скель дзюрчить переливаючись.

8. Одиничний дієприслівник треба відокремити в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Журналіст не роздумуючи поставив провокаційне запитання.

Б Досвідчений пілот не вагаючись виконав складний маневр.

В Не замислюючись хлопець стрибнув у холодну річку.

Г Актор не моргнувши довго тримав паузу на сцені.

Д Перші зірки на нічному небі мерехтять блимаючи.

9. Кому після сполучника і треба ставити в реченні (розділові знаки пропущено)

А Він часто ходив до річки черпаючи прохолодну воду пригорщами і втамовуючи спрагу.

Б Гуляючи затишними алеями парку і вдихаючи аромат квітів Ганна відчувала спокій.

В Пробиваючи скелі і прорізаючи долини Дунай несе свої води до моря.

Г Жінка наливає чай і взявши чашку обома руками піднімає її до губ.

Д Схилившись під вагою снігу і вкрившись інеєм гілки дерев перетворилися на кришталеві скульптури.

10. Кому після сполучника і треба ставити в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Пролітаючи над лісами і перетинаючи річища лелека впевнено прямує на південь.

Б Друкар натискає на клавішу і притримавши книгу рукою читає виділений абзац.

В Кухар чистить овочі і обережно відрізавши кінчики складає нарізку в миску.

Г Мати готує обід і додавши солі за смаком перемішує вміст каструлі.

Д Хлопець підходить до вікна і відчинивши його досхочу вдихає свіжий повітряний потік.

11. Уточнювальною обставиною ускладнено речення (розділові знаки пропущено)

А У першій половині XVI століття за порогами Дніпра українські козаки заснували знамениту Запорізьку Січ.

Б Уранці під тихим виттям вітру долина наповнилася дрібним туманом.

В Десь за горизонтом далеко внизу простягається рівнинний берег із безкрайними луками.

Г Улітку в саду розцвів запашний жасмин.

Д Під час бурі з-під мосту виринали бурхливі потоки води.

12. Уточнювальною обставиною ускладнено всі речення, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Над озером на високій скелі височів старий маяк освітлюючи шлях кораблям.

Б Під блакитним небом на вершині пагорба стояла маленька церква із золотими куполами.

В На узліссі біля старовинної каплиці височів кам'яний хрест.

Г Поруч з узбережжям серед пісків височіла різьблена колонада.

Д У розпал грози з неба лилися потоки крижаної води.

13. Правильно розставлено розділові знаки в реченні

А Наближаючись до чужого судна, козаки вели безперервний вогонь змітаючи все з палуби.

Б На обриві стояли руїни фортеці, огороджуючи небезпечний край, тьмяними стінами.

В Учень записує нотатки та, перевівши погляд на дошку, швидко переписує формулу.

Г Увечері, під м'яким світлом ліхтарів, старовинні вулички Львова набували особливого шарму.

Д Повертаючись додому втомленим Олег, ледь стримував сон.

14. Правильно розставлено розділові знаки в усіх реченнях, ОКРІМ

А Зібравши всі документи, працівник попрямував до приймальні.

Б Художник змішує фарби та, злегка похитнувши пензель у воді, наносить перший штрих на полотно.

В Ми зустріли старого вчителя, який, усміхаючись, крокував повз шкільний двір.

Г Я побачив метеликів, що злітаючи із квітки на квітку, прикрашали сад яскравими барвами.

Д Прийшовши пізно ввечері, він одразу сів за великий стіл, переглядаючи пошту.

15. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

А Під час грози, із-під коріння верби, фонтаном виливалася вода.

Б Я почув крик, що, долинаючи із глибини лісу, нагадував заклик давніх сторожів.

В Побачивши старого друга, Марія, посміхнувшись, із полегшенням махнула йому рукою.

Г Понад долиною, на кам'яному уступі, височів старий дуб.

Д Ідучи стежкою та прислухаючись до співу птахів, ми забули про всі турботи.

16. Просте ускладнене відокремленою обставиною речення утворюють, якщо серед варіантів продовження речення *Ми захоплено слухали мелодії минулих років ...* вибрати

- А і не стримували емоцій.
- Б без сумніву, вони нагадували нам щасливу юність.
- В сповнені тепла і спокою.
- Г незабутні спогади дитинства.
- Д поринаючи думками в минуле.

6.13. Відокремлені додатки

Категорії	Випадки уживання	Пояснення / умови	Приклади
Відокремлюють комами	Уживають із прийменниками крім, окрім, опріч, зокрема, замість, за винятком, на відміну від, навіть	Такі додатки вживають з іменником у родовому відмінку; передають значення виключення, виділення або заміщення ; перебувають у тісному зв'язку з дієсловом або іншим додатком	Окрім Юрка, збиралися завжди до Олекси ще двоє-трьох хлопців.
Не відокремлюють комами	Уживають із прийменником замість у значенні заміщення, а не вибору	Не відокремлюють комами; прийменник замість можна замінити на за або на конструкцію із часткою не	Іду в подорож замість брата. Замість квітів біля школи посадили декоративні кущі (Не квіти посадили біля школи, а декоративні кущі).

Тестові завдання

1. Відокремлений додаток ужито в реченні

- А У центрі міста, на мармуровій площі, височіла бронзова колона.
- Б На відміну від братів, Андрій вирізнявся спокоєм і врівноваженістю.

В Як найстарший у родині, він відчував відповідальність за молодших.

Г Скелясті обриви, мов закам'янілі хвилі, підступають просто до моря.

Д Берези, схилені вітром, ніби шепотіли щось одна одній.

2. Відокремлений додаток ужито в реченні

А Ніхто не знає правду про цю історію, окрім тебе.

Б Мовчить ріка – хранителька старих таємниць.

В Озоновий шар, пошкоджений діяльністю людини, більше не виконує свою захисну функцію.

Г На березі озера височів дерев'яний пірс, запрошуючи рибалок на світанкове клювання.

Д Ця подорож, на мій погляд, була найяскравішою подією літа.

3. Відокремлений додаток ужито в усіх реченнях, ОКРІМ

А За винятком однієї помилки, роботу виконано бездоганно.

Б Крім затримки поїзда, нічого неприємного не сталося.

В У виставі брали активну участь усі учні, навіть молодші школярі.

Г Окрім основної програми, учасники отримали додаткові матеріали.

Д Відомий поет, на псевдонім Левко Череватий, виступив із новою збіркою на фестивалі.

4. Відокремленим додатком ускладнено речення (розділові знаки пропущено)

А На заході сонця сині гори були мов сповиті серпанком.

Б Олександр Довженко як батько українського кіно залишив потужну мистецьку спадщину.

В Цьогорічна зима була напрочуд теплою на відміну від попереднього року.

Г Заслухавшись чарівної мелодії скрипки я забув про суєту міста.

Д Його виступ відверто кажучи не справив належного враження.

5. Відокремленим додатком ускладнено всі речення, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Окрім цих документів необхідно подати ще й довідку з місця роботи.

Б Доповідь була цікавою та змістовною за винятком кількох неточностей.

В Крім презентації нового проєкту ми мали ще й плідну наукову дискусію.

Г Дівчина вихована в родині науковців із дитинства мріяла про викладацьку кар'єру.

Д Вона опріч мови викладає ще й літературу.

6. Розділові знаки правильно розставлено в реченні

А Окрім дощу, нічого не заважало нашій мандрівці.

Б Це рішення вразило всіх зокрема, сільських жителів.

В Ніхто, крім тебе не погодився взятися за цю відповідальну справу.

Г Дослідник використовував опріч офіційних джерел, спогади очевидців.

Д На відміну, від старших колег, молоді фахівці швидко освоїли нову платформу.

7. Розділові знаки правильно розставлено в усіх реченнях, ОКРІМ

А Опріч квітів, діти принесли ще й малюнки.

Б Усі пройшли тестування успішно, за винятком двох учнів.

В Програмою курсу, крім лекцій, передбачено ще й практичні заняття.

Г Додаткові консультації було організовано для старшокурсників, зокрема для студентів-заочників.

Д Замість вихідного працівникам довелося працювати понад-нормово.

8. Розділові знаки неправильно розставлено в реченні

А Окрім української мови, на іспиті потрібно скласти ще й математику.

Б Учні, замість звичайного уроку, мали змогу пройти навчальний квест.

В На нараду, опріч старост груп запросили також наставників.

Г На конференції виступили всі запрошені експерти, крім іноземного гостя.

Д Колекція містить усі твори митця, зокрема ранні замальовки.

9. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

А У музеї експоновано безліч артефактів, зокрема стародавні глечики.

Б На відміну від минулих років цьогогоріч конкурс пройшов онлайн.

В Замість звичного уроку, ми провели практичне заняття на свіжому повітрі.

Г Окрім звичного сніданку, мама приготувала ще й домашню випічку.

Д Випускникам, крім диплома, уручали подяки за активність.

10. Просте ускладнене відокремленим додатком речення утворюють, якщо серед варіантів продовження речення *Стаття була схвально сприйнятою ...* вибрати

А як доказ ґрунтовного дослідження актуальної проблеми.

Б за винятком кількох критичних зауважень щодо термінології.

В незважаючи на незначні стилістичні недоліки.

Г що свідчить про високий рівень підготовки автора.

Д і викликала жваве обговорення серед науковців.

6.14. Вставні та вставлені конструкції

Вставні слова й словосполучення передають особисте ставлення мовця до висловлюваної ним думки, не несуть нової інформації, вони лише певним чином оцінюють, уточнюють основне повідомлення. Вставні слова, словосполучення, речення належать до категорії слів, граматично або синтаксично не пов'язаних з іншими членами речення. Вони не є членами речення, не відповідають на жодне питання, їх не пов'язують сурядним чи підрядним зв'язком із головними та другорядними членами речення, тому на письмі відділяють певними розділовими знаками, а в усному мовленні – відповідною інтонацією.

Значення вставних слів і словосполучень

Категорії вставних слів	Значення / випадки вживання	Приклади вставних слів і словосполучень	Зразки речення
1. Упевненість або неупевненість у повідомлюваному	Передають ставлення мовця до достовірності висловленого – упевненість, сумнів, припущення	безумовно, звісно, справді, певна річ, сказати по правді, мабуть, можливо, здається, імовірно, сподіваюся, треба гадати	Мабуть, завтра буде дощ.
2. Джерело повідомлення	Указують, звідки мовець дістав інформацію або чию думку передає	кажуть, мовляв, повідомляють, за вченням ..., на думку ..., по-моєму, гадаю, пам'ятаю, чую, бачу	За словами вчених, клімат змінюється дуже швидко.
3. Почуття, емоції мовця	Передають емоційне ставлення до повідомлення – радість, жаль, здивування, обурення тощо	на щастя, на радість, на жаль, як на зло, соромно казати, хвалити долю, нарешті	На щастя, екзамен склав успішно.
4. Активізація уваги співрозмовника	Привертають або утримують увагу слухача, пом'якшують тон висловлення	чуєте, знаєте, бачите, погодьтесь, уявіть собі, прошу вас, даруйте на слові, між нами кажучи	Знаєте, цей приклад варто запам'ятати.
5. Порядок думок, зв'язок між ними, спосіб висловлення	Слугують для логічного зв'язку частин висловлення, структурування думки	по-перше, по-друге, до речі, крім того, навпаки, отже, таким чином, наприклад, зокрема, зрештою, словом, коротше кажучи	Отже, підсумуємо результати роботи.

Розділові знаки при вставних словах, словосполученнях

№ з/п	Випадки вживання	Пояснення / умова	Приклади
1	2	3	4
1	Вставні слова, словосполучення відокремлюють комами	Коми ставлять з обох боків вставного слова	Досі дні стояли теплі, сонячні, а сьогодні, мов на гріх, задощило.

1	2	3	4
2	Вставні слова відокремлюють комою від попереднього сполучника	Кому ставлять після сполучника	Вузька крижана смуга вздовж берега швидко тоншала і, здавалось, зовсім зникала.
	Увага! Кому не ставлять після сполучника а , якщо вилучення вставного слова руйнує структуру речення	Вставне слово входить до конструкції	Суворою лінією стоять сторожові могили, насипані, може, татарвою, а може, волелюбним козацтвом.
3	Кому не ставлять, якщо перед вставним словом стоїть приєднувальна частка на початку речення	Частка і вставне слово утворюють єдність	І може, заграє та кобза вільніше.
4	Слова проте, однак бувають вставними тільки в середині або в кінці речення	Відокремлюють комами	Близькість ріки, однак, відчувалася і по щедрій росі. Із борців насміхалася доля, зростала, проте, їхня громада.
	На початку речення проте, однак є синонімами сполучника але , їх не відокремлюють	Є частиною головної структури	Сонце зайшло, проте (= але) ще було видно.
5	У разі пропуску слова в повторюваному вставному сполученні	Замість другої коми ставлять тире	Література формувалася під впливом, з одного боку, місцевих говірок, а з іншого – української літературної мови.
6	Вставні слова не виділяють комами від відокремлених членів	Стоять на початку або в кінці відокремленого члена	Уночі, мабуть годині о першій, почувся грім.
7	Два вставні слова відокремлюють одне від одного	Між ними ставлять кому	Правда, може, я сам у цьому винен.
8	Завжди вставними є слова	мабуть, по-перше, по-друге, щоправда, крім того, а втім, отже	По-перше, слід зазначити головне.
9	Ніколи не бувають вставними слова	<i>навіть, майже, приблизно, адже, принаймні, усе-таки, мовби, неначе, нібито</i>	Принаймні сьогодні він прийде.
10	Деякі слова можуть бути і вставними, і членами речення	Розділовий знак залежить від значення	Буває, часом сліпну від краси. Диво дивніше на світі з тим серцем буває!

Вставлені конструкції (словосполучення, речення)

Вставлені конструкції передають додаткову інформацію, зауваження до висловленого і їх можуть відокремлювати комами, тире, дужками.

Категорії	Випадки вживання	Пояснення / умови	Приклади
Вставлені конструкції	Передають додаткову інформацію, уточнення, зауваження до висловленого	Відокремлюють комами, тире або дужками	Звали нашого діда, як я вже потім довідався, Семеном. Далеко-далеко (те знають хіба що лелеки) розкидала доля киптарики та сіряки.
	Якщо вставлена конструкція стоїть усередині речення й має знак оклику чи знак питання	Основне речення продовжують із малої букви після вставки	Усього лиш тому півгодини (невже півгодини пройшло?) цієї легкої машини на світі іще не було. У щирім серці, у чесних грудях – вірю, знаю! – квіти є!
	Якщо вставлена конструкція стоїть усередині речення	Розділовий знак основного речення виносять за дужку	Там батько, плачучи з дітьми (а ми малі були і голі), не витерпів лихої долі, умер на панщині! Сфінкс (лев із крилами й головою жінки) – символ таємничості в багатьох народів стародавнього світу.

Тестові завдання

1. Вставними словом ускладнено речення (розділові знаки пропущено)

- А** Навіть маленька крапля може зруйнувати камінь якщо довго падатиме.
- Б** Вітер може змінити напрям у будь-яку мить.
- В** Може статися що він вибрав цю гору через панораму яка звідти відкривалася.
- Г** Може то був запах що йшов від паляниць.
- Д** Це покриття може витримувати сильні морози та спеку.

2. Вставне слово (словосполучення) дає емоційну оцінку повідомлюваному

- А** Кажуть, сік незабудки зміцнює сталь.
- Б** Палац, на щастя, залишився неушкодженим.
- В** Багато хто, очевидно, прагнув заволодіти цією територією.
- Г** За переказами, біля теперішнього водоспаду колись височів замок.
- Д** Ця пам'ятка, як відомо, виникла, завдяки втручанню людини.

3. Зв'язок між думками передає вставне слово (словосполучення) у реченні

- А** За переказами, парк було закладено в стародавні часи.
- Б** Бузковий гай, на жаль, зараз перебуває в занедбаному стані.
- В** Справді, уже за пів години з неба падає краплистий дощ.
- Г** Коротко кажучи, ця знахідка змінила хід історичних досліджень.
- Д** Певна річ, на таку думку наштовхує знахідка археологів.

4. Упевненість чи невпевненість передає вставне слово (словосполучення) у реченні

- А** Без сумніву, кожен хоче зробити у своєму житті якомога більше добрих справ.
- Б** Наприклад, у товариство людина може принести як сумнів, так і радість.
- В** За прикметами, перші гриби мають з'явитися вже найближчим часом.

Г На щастя, є ще митці, які вміють творити красу.

Д Зрештою, кожен сам вирішує, як йому чинити в тій чи тій ситуації.

5. Активізацію уваги співрозмовника передає вставне слово (словосполучення) у реченні

А Виставка, між іншим, триватиме лише три дні.

Б Очевидно, важко знайти українця, який не чув про вишиванки.

В Як свідчить родинна легенда, Шервуди ведуть початок від святого Хоми.

Г Отже, спільними зусиллями проєкт був успішно реалізованим.

Д Майте на увазі, подорож на вершину потребує доброї фізичної підготовки.

6. Указівку на джерело інформації співрозмовника передає вставне слово (словосполучення) у реченні

А Зверніть увагу, як змінюється природа перед дощем.

Б Він, мовляв, нічого не знав про цю подію.

В Дослідник, коротко кажучи, зробив цікаву пропозицію.

Г Узагалі, подібні явища є характерними для цього кліматичного поясу.

Д Отже, ми дійшли остаточного висновку щодо реконструкції.

7. Слово здається є вставним у рядку (розділові знаки пропущено)

А Увечері все здається тихішим і спокійнішим.

Б Після дощу здається що повітря стало прозорішим.

В Здається ми заблукали й мусимо повертатися.

Г Мені здається що я вже чув цю історію.

Д Ця дорога здається знайомою хоча я тут ніколи не був.

8. Речення, у якому однак (одначе) є вставним словом (розділові знаки пропущено)

А Він багато працював однак результатів майже не було.

Б Однак життя внесло корективи і плани довелося змінити.

В Ми планували подорож одначе мусили все скасувати через негоду.

Г Вони однак не зважили на наші застереження.

Д Вона поспішала однак запізнилася на зустріч.

9. Слово *проте* є вставним у реченні (розділові знаки пропущено)

А Такий підхід проте потребує додаткового обґрунтування.

Б Проте мені ця розмова була не надто приємною.

В Ситуація була складною проте їм вдалося знайти вихід.

Г Проте ми не здалися і продовжили пошуки до самого вечора.

Д Він був змученим проте не припиняв працювати.

10. Усі слова є вставними, ОКРІМ

А отже

Б мабуть

В принаймні

Г по-перше

Д а втім

11. Усі слова не є вставними, ОКРІМ

А навіть

Б адже

В усе-таки

Г щоправда

Д нібито

12. Правильно розставлено розділові знаки в реченні

А За висловом класика, справжнє мистецтво народжується в тиші.

Б Кажуть: у тій печері мешкав старий відлюдник.

В Я не зовсім, даруйте зрозумів, про що ви зараз говорите.

Г Запах свіжоспеченого хліба погодьтесь – викликає спогади дитинства.

Д У «Гайдамаках», як зазначав Шевченко джерелом стали народні перекази.

13. Виділену вставлену конструкцію вжито в реченні (розділові знаки пропущено)

А *Із погляду медицини* повноцінний сон одна з найважливіших складових здоров'я.

Б Вони залишили записку *написану як виявилось лівою рукою* на входних дверях.

В Зміни клімату *як кажуть метеорологи* уже є незворотними.

Г Нові технології *за висловом учених* можуть суттєво змінити наше повсякденне життя.

Д *Як зазначають історики* ця подія стала переломним моментом в історії країни.

14. Розділові знаки при вставлених конструкціях розставлено правильно, ОКРІМ

А Петро Іванович (якщо ви не знали, директор школи) завжди приходив першим.

Б Усі були здивованими вчинком Миколи (а він, між іншим, був найспокійнішим у класі).

В Я зустрів Анну – так, ту саму, що писала вірші про війну – у коридорі музею.

Г Увечері до хати зайшов дідусь (родич із далекого села), якого ніхто давно не бачив.

Д Ольга Петрівна – учителька з досвідом понад двадцять років – завжди знаходила підхід до дітей.

15. Неправильно розставлено розділові знаки в реченні

А Ми чекали на нього годину, а він, навпаки, вирішив узагалі не приходити.

Б До кави подавали круасани, які, за легендою, вигадав сусід-пекар.

В Дерева стоять і, як здається, услухаються в журавлині сурми.

Г Усі зосереджено працювали, і до речі, робота йшла дуже швидко.

Д Дощ не припинявся, а ми, між іншим, вирушили в похід попри негоду.

6.15. Порівняльний зворот

Порівняльний зворот характеризує предмети, дії, ознаки через порівняння, зіставлення їх з іншими предметами, діями, ознаками.

Порівняльні звороти вводять у речення за допомогою порівняльних сполучників *мов, мовби, немовби, немовбито, наче, неначе, неначебто, ніби, нібито, як, шо, буцім* тощо. Порівняльний зворот є одним членом речення й переважно виконує синтаксичну роль обставини способу дії: *Там, наче сизий океан, шумлять незаймані ліси.*

Розділові знаки при порівняльному звороті

Розділові знаки	Випадки вживання	Приклади
Кому ставлять	Порівняльний зворот видокремлюють, якщо він має характер уточнення чи образного порівняння	Тіні біжать пшеничним ланом, як хвилі.
Кому не ставлять	Порівняльний зворот є іменною частиною складеного присудка	Ліси наче океан (або Ліси – наче океан).
	Порівняльний зворот виконує роль простого дієслівного присудка і надає відтінку порівняння	Вода на озері ніби поважчала.
	Перед порівняльним зворотом стоять слова точнісінько, майже, зовсім, цілком, справді	Хлопчик грав майже як професійний музикант.
	Порівняльний зворот входить до складу фразеологізму	Почервонів як рак. Руки зробилися як лід.
	У реченні є словосполучення зі словом <i>як</i> , що не мають порівняльного значення (не більше як, як слід, як треба, як годиться)	Читав не більше як півгодини. Поміркуй як слід.

Тестові завдання

1. Порівняльним зворотом ускладнено речення

- А Хочеться мовчки бачити, як вечір вечір розкладає зорі по небу.
- Б Озеро було тихе, як дзеркало, і відбивало кожну зірку.
- В Як невидимий мандрівник, він блукав полем, шарпаючи траву й шелестячи сухим листям.
- Г Я побачив, як сонце повільно ховалося за обрій.
- Д Усе сталося так, як передбачали синоптики.

2. Порівняльним зворотом ускладнено всі речення, ОКРІМ

- А Вона мала такий вигляд, як її описували подруги.
- Б Він ішов, мов тінь, ховаючись у сутінках старого міста.
- В Хмари пливли по небу, наче білі вітрила, повільно й спокійно.
- Г Човен плив повільно, як стара качка.
- Д Вітер гуляв полем, ніби вільний птах.

3. Перед порівняльним сполучником не треба ставити кому в реченні (розділові знаки пропущено)

- А Сонце згасало за обрієм неначе втомлений мандрівник.
- Б Роса блищала на траві як срібло на сонці.
- В Очі дівчини сяяли немов дві зірки вночі.
- Г Вона стояла як укопана розгублена й приголомшена почутим.
- Д Сніг неначе біле покривало вкрив землю ховаючи під собою все живе.

4. Перед порівняльним сполучником не треба ставити кому в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

- А Його голос пролунав як грім серед ясного неба.
- Б Хмари насувалися на місто мов сиві велети.
- В Поміж хмарами місяць мов човен у небі.
- Г Ніч над сонним селом ніби опустилася ще глибше накриваючи хати тишею.
- Д Старий дуб мовби співав про щось сумне розповідав вітрові свої давні історії.

5. Неправильно розставлено розділові знаки реченні

А За озером стелився туман, мов біла ковдра над землею.

Б Дощ, немов невтомний музикант, стукав по дахах, граючи свою самотню мелодію.

В Її очі сяяли, як дві зірки в нічному небі.

Г Вулиця була порожньою, мов покинутий дім.

Д Місто, ніби завмерло, потонувши в калюжах, після затяжної грози.

6. Перед як не треба ставити кому в реченні (розділові знаки пропущено)

А Діти сміялися як дзвіночки на вітрі.

Б Вогонь у каміні палав як пристрасть у серці поета.

В Деревя як розгнівані гіганти хиталися від буревію.

Г Він ішов по дорозі як по лезу ножа.

Д Над вечірнім містом зависло сонце як вогняний диск.

7. Правильно розставлено розділові знаки в усіх реченнях, ОКРІМ

А У синьому небі летів птах, мов стріла, розтинаючи тишу.

Б Тиша була такою глибокою, як уночі в лісі.

В Небо над густим лісом ніби потемніло, затягнуте важкими, мов свинець, хмарами.

Г Світло ліхтаря, мов вогник надії, мерехтіло між сірими будинками.

Д Річка, наче срібна стрічка в'юнилася між пагорбами.

8. Кому не треба ставити перед порівняльним сполучником у реченні (розділові знаки пропущено)

А Дівчинка у святковому вбранні блищала як нова копійка.

Б Туман мов молочна завіса огортав місто ховаючи будівлі й дерева.

В На крутому пагорбі височіло дерево мов самотній вартовий.

Г Зорі немов діаманти розсипалися по нічному небу.

Д Гори мов велетні в тумані здіймалися над долиною.

9. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

А Голос її звучав ніжно, наче весняна пісня.

Б Він ішов, мов тінь, ховаючись у сутінках вузьких вуличок.

В Тиша в старому будинку, ніби заговорила, шепочучи про давні події.

Г Осіннє листя, як золотий дощ, падало на дорогу.

Д Хлопчик сидів у кутку, буцімто сховався від усього світу.

10. Порівняння входить до складу присудка в реченні (розділові знаки пропущено)

А На обрії світилося небо мовби хтось запалив вогонь серед хмар.

Б Погляд учителя ніби потягчав сповнений розчарування.

В Серед широкого поля стояла хатина мов іграшка загублена серед простору й тиші.

Г Діти сміялися голосно як веселі дзвіночки.

Д Ніч наче чорна хустка спадала на землю.

11. Порівняння входить до складу присудка в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Було так жарко що повітря в задушливій кімнаті ніби загусло.

Б Листя на деревах нібито зацімло злякане раптовим подихом холодного вітру.

В Шум у темному коридорі мовби притих поступаючись абсолютній тиші.

Г Краплі дощу буцімто дрібні камінці сипалися з неба.

Д Квіти мовби танцювали під невидиму мелодію.

12. Просте ускладнене порівняльним зворотом речення утворюють, якщо серед варіантів продовження речення *Вітер завивав між деревами ...* вибрати

А роздмухуючи опале листя.

Б мов сумний пісняр.

В пронизливий, шалений і безжальний.

Г невтомним гравцем на сріблястих струнах гілок.

Д нібито хтось стогнав у лісі.

6.16. Звертання

Звертанням називають слово в реченні, що означає назву особи чи предмета, до якого звернена мова. Звертання не є членом речення, не відповідає на жодне питання, не пов'язано сурядним чи підрядним зв'язком із головними та другорядними членами речення.

№ з/п	Правила	Приклади
1	Розділові знаки при звертаннях ставлять завжди. Якщо звертання стоїть усередині речення, то його відокремлюють з обох боків	Дозволь мені, моя пташко, заспівати.
2	Якщо звертання є поширеним, то його виділяють разом зі словами, що належать до нього	Дозволь мені, мій вечоровий світе, упасти зерном у рідній стороні.
3	Підсилювальні частки о, ой , що стоять перед звертанням, не відділяють комою	Ой Іване Золотаренку! Що ти зробив, мій друже?
4	У складі поширеного звертання займенники ти, ви комами не виділяють	Слово, моя ти єдина зброє!
5	Якщо займенник не входить до складу звертання, його виділяють	Чом ти, березо, така журлива?
6	Після звертання, що вимовляють з особливою силою, ставлять знак оклику, а наступне слово пишуть із великої літери	Україно! Ти для мене диво!

Тестові завдання

1. Звертанням ускладнено речення

- А** Сонце, ясне світило, вже піднімалося над горизонтом.
- Б** Лелеки, вісники літа, уже кружляють над селом.
- В** Літо, сонячне диво, дарує нам тепло й щедрість.
- Г** Дерев, мовчазні старці, слухають розмови вітру.
- Д** Хмарко, пухнаста подорожнице, не закривай мені сонця.

2. Звертаннями ускладнено всі речення, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

- А** Хмари небесні мандрівники повільно плывуть над степом.
- Б** Я друже мій завжди буду поруч із тобою.
- В** Я не забуду сестро твого підтримання в тяжкий час.
- Г** Земле рідна матусю ти даруєш нам плоди.
- Д** Моя люба природо ти сьогодні є такою безкраєю.

3. Непоширеним звертанням ускладнено речення (розділові знаки пропущено)

- А** Ваша порада професоре є дуже цінною для мене.
- Б** Мій любий брате я так скучив за тобою.
- В** Пане директоре дозвольте представити нашу команду.
- Г** Мені здається пані Олено що ваша думка є дуже слушною.
- Д** Ти подруго моя завжди говориш правильні слова.

4. Поширеним звертанням ускладнено речення (розділові знаки пропущено)

- А** Не зникай весно ще рано прощатися з теплом.
- Б** Щодня ти росо даруєш свіжість травам і квітам.
- В** Не забувай друже про тих хто чекає на твою допомогу.
- Г** Як на твою думку Марко це справедливо?
- Д** Голубко весняна чому замовкла ти в гіллі?

5. Якщо поставити на місці пропуску слово *друзі*, то ускладненим стане речення

- А** ... часто зустрічаються після роботи в кав'ярні.
- Б** У цій ситуації ... допомагають одне одному.
- В** ... сьогодні ми вирушаємо в похід.
- Г** Вечорами ... любляють сидіти біля вогнища.
- Д** ... залишили речі на березі річки.

6. Якщо поставити на місці пропуску слово *діти*, то ускладненими стануть усі речення, ОКРІМ

- А** ... слухайте уважно цікаву розповідь.
- Б** Ви ... маєте пам'ятати про правила безпеки.

В Ми віримо у вас ... бо ви наше майбутнє.

Г Де ви ... поділися так швидко?

Д ... гралися на подвір'ї до самого вечора.

7. Правильно розставлено розділові знаки в реченні

А Прийди весно чарівна і квітуча, прикрась землю своїм цвітом.

Б Не згасай, далека, ранкова, зоре.

В Ми знали лісе, що ти ховаєш у собі вітер і тишу.

Г Як же ти змінилася, тиха ранкова природо, за одну ніч!

Д Заспівай, пташко, весняна про новий день.

8. Правильно розставлено розділові знаки в усіх реченнях,

ОКРІМ

А Місяцю повний, освіти мені дорогу.

Б Ми дякуємо тобі, матінко-природо, за твої дари.

В Ти Іване, завжди так швидко все розумієш.

Г Річко, тиха нене, ти маєш у собі дзеркало неба.

Д Маріє, будь ласка, зачекай кілька хвилин.

9. Неправильно розставлено розділові знаки в реченні

А О, зоре вечірня, освіти мені шлях додому.

Б Допоможи мені, мудрий учителю, знайти правильний шлях.

В Прийди скоріше, весняна зливи, й освіжи землю.

Г Співоча пташко, яка в тебе чудова пісня.

Д Вітаю тебе, гостю поважний, у нашій домівці.

10. Неправильно розставлено розділові знаки в усіх реченнях,

ОКРІМ

А Ой, річко бистра, неси мої думки в далечінь.

Б О, земле моя, ти для мене найдорожча у світі!

В Ой мамо рідненька, як тепло на душі від твого слова.

Г О, мріє ясна, веді мене дорогою добра.

Д Ой, нічко темна, приховай мої тривоги.

11. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

- А** Дощику, веселий музиканте, ти розмальовуєш шибки.
Б У ранковій тиші, пташко, твій спів такий дзвінкий.
В Срібнокрилий віснику весни, куди летиш ти так рано?
Г Нічне, зоряне небо відкрий свої таємниці.
Д Розкажи нам про давні часи, велична й могутня річка.

12. Прочитайте речення *Місяцю (1) нічний охоронцю (2) ти з'являєшся на небі щовечора (3) і світлом ніжним (4) мов сріблом (5) огортаєш землю.*

Кому треба поставити замість усіх цифр, ОКРІМ

- А** 1
Б 2
В 3
Г 4
Д 5

6.17. Складносурядні речення

Складносурядне речення – це складне речення, у якому прості речення є рівноправними за змістом і пов'язаними сурядними сполучниками.

Розділові знаки у складносурядному реченні

Розділові знаки	Випадки вживання	Приклади
1	2	3
Кома	Якщо прості речення з'єднано сполучниками і, й, та, але, проте, зате, однак і передають одночасність або послідовність дій	Голова його була покритою золотим волоссям, а очі волошково сяяли.
Тире	Якщо речення передає швидку чи несподівану зміну подій, різке протиставлення або наслідок	Найменший шелест або стук – і моє серце падає й завмирає.

1	2	3
Кому не ставлять	Якщо речення мають <i>спільний другорядний член, частку чи вставне слово</i>	Сьогодні йшов дощ і світило сонце. Мабуть, батько ще дужче посивів і мати ще дужче зігнулася.
	Якщо речення мають <i>спільне підрядне речення</i>	Коли він торкався смичком до струн скрипки, усе на світі зникало і залишалась тільки музика.
	Між двома <i>питальними, окличними чи спонукальними</i> реченнями	Коли відбудеться лекція і хто її буде читати? Як пишно цвітуть каштани та який Київ гарний у цей час!
	Між двома <i>називними або безособовими</i> реченнями, однорідними за змістом	Важка жалоба чорної коси і тільки тінь колишньої краси. Дощило і в повітрі віяло прохолодою.

Тестові завдання

1. Складносурядним є речення

А Сонце повільно сходить над горизонтом, яскраво освітлює ще сонну землю і лагідно дарує своє ранкове тепло всьому живому.

Б Ми зібрали речі, оскільки знали про обмежений час перебування в готелі.

В Небо затягло хмарами, дрібний дощ почав крапати на землю.

Г Вогнище тріщало, і ми сиділи навколо нього в мовчанні.

Д Коли вітер зашумів, затремтіли й захиталися тонкостовбурі берізки.

2. Складносурядними є всі речення, ОКРІМ

А Крізь шибки лилося яскраве проміння, і на стінах танцювали візерунки вишитих рушників.

Б Сонце хутко ховається за обрій, і над морем розгортається щось бурхливе й загадкове.

В Гірські хребти наче стискають море з обох боків, і хвилі несуться до глибоких розщелин.

Г Птах стрімко злетів у небо, закружляв високо над деревами й обережно сів на найвищу гілку старого дуба.

Д Діти голосно сміялися, і їхній сміх лунав на весь двір.

3. Складносурядним є речення (розділові знаки пропущено)

А Угорі села залунав тупіт копит і з провулка вигулькнув вершник.

Б Високо в небі тремтить жайворонок із неба сиплються на землю звуки його пісні.

В Я довго вагався перед вибором уважно роздумував і нарешті зробив остаточне рішення.

Г Я відчинив вікно бо хотів вдихнути свіжого повітря.

Д Хоча наші сімейні свята відбуваються вдома усе ж готуватися до них треба заздалегідь.

4. Складносурядними є всі речення, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Ми довго чекали на потяг зате всі мали змогу помилуватися заходом сонця.

Б Або ти працюєш сумлінно або ми залишаємо проєкт.

В Дощ лив безперервно одначе туристи все одно вирішили продовжити мандрівку.

Г Вона сиділа на лавці а поруч тихо муркотів кіт.

Д Подорожні швидко розклали намет у лісі й розпалили вогнище та приготували смачну вечерю.

5. Єднальний зв'язок мають частини складносурядного речення

А Гриміла гроза, та ми все одно вирушили в похід.

Б Листя падало з дерев, та земля ще зберігала тепло.

В Хотів відповісти, та не знайшов потрібних слів.

Г Діти збирали каштани, та батьки спостерігали за ними.

Д Хлопець обіцяв прийти, та в нього не трапилася нагода.

6. Протиставний зв'язок мають частини складносурядного речення

А Чи подати тобі воду, чи ти вже не хочеш пити?

Б Вечоріло, однак спека ніяк не спадала.

- В** Ми сіли відпочити, і я почав розповідати історію.
Г Хлопець зітхнув, знизав плечима, але не промовив і слова.
Д Ти вибачаєшся, або ми припиняємо розмову.

7. Розділовий зв'язок мають частини складносурядного речення

- А** Він вивчив теорію досконало, але практичні навички ще кульгали.
Б Я розгорнув книжку та заглибився в дивовижний світ пригод.
В Чи я щось не так зрозумів, чи дійсно він говорив нерозбірливо.
Г Було дуже спекотно, однак діти весело гралися на подвір'ї.
Д День був теплим, проте вітер був різким і пронизливим.

8. Кому не треба ставити перед виділеним сполучником (розділові знаки пропущено)

- А** На обрії сходило сонце і поволі прокидалося місто.
Б Скрізь зацвіли сади й задзвеніли весняні струмки.
В На березі шуміли верби й легкий вітер гойдав їхнє гілля.
Г У кімнаті було тепло і ми почули запах свіжоспеченого хліба.
Д Настала ніч і тиша повільно огорнула місто.

9. Кому перед сполучником не треба ставити в усіх реченнях, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

- А** На світанку прокинулася вся природа і заспівали пташки.
Б Після дощу заблищала трава і свіже повітря наповнило подвір'я.
В Із кожним кроком дорога ставала кам'янистою і дерева рідшали.
Г Сніг падав густими пластівцями і все навколо ставало білим.
Д Із роками змінився його характер і стали спокійнішими рухи.

10. Кому перед сполучником треба ставити в реченні (розділові знаки пропущено)

- А** Хто відкривав ці прадавні скарби та як вони потрапили до музею?
Б Над обрієм пролунала пісня жайворонка і задзвеніло небо.
В Сонце світило яскраво і небо було безхмарним.
Г Потім запалали зорі над лісом і стало зовсім тихо.
Д Як глибоко сяє синє небо і як щиро сміється сонце!

11. Треба ставити між частинами складносурядного речення (розділові знаки пропущено)

- А** Вихор раптово сипонув снігом і кучугури вкрилися білим цвітом.
- Б** У полі визріло жито і жайворонки весело співали над нивами.
- В** Дідусь лагодив велосипед і онук уважно спостерігав за кожним його рухом.
- Г** Здалеку війнуло пахощами трав і загуркотів теплий грім.
- Д** На небі з'явилися перші хмари та запахло дощем.

12. Правильно розставлено розділові знаки в реченні

- А** Де народився цей старий дуб, і скільки буревіїв він пережив?
- Б** Як ніжно шумлять вечірні трави, і яка спокійна тиша над полем!
- В** Зненацька зірвався вітер, і закрутилася пилюка над дорогою.
- Г** Зійшло сонце над селом, і золотий пил розлився по дахах хат.
- Д** Глибока тиша вечора і тільки дзвінкий голос солов'я.

13. Правильно розставлено розділові знаки в усіх реченнях, ОКРІМ

- А** Може, то тільки привидилось мені чи справді тіні танцювали на стінах?
- Б** Не то вітер піднявся, не то дерева самі захиталися від напруги.
- В** Як легко дихається в горах і яка безмежна далеч стелиться навколо!
- Г** Сонце вже сіло – і вечірня прохолода огорнула все довкола.
- Д** Уже стихли пташині пісні, і запалала зорями ніч.

14. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

- А** Вітер ущух – і над морем розлилася гладінь.
- Б** Хто приніс війну на цю землю, і коли вона нарешті вщухне?
- В** Чи співала дівчина, чи то вже пригадувалася пісня з дитинства.
- Г** Вони готувалися до виступу, та забули реквізит удома.
- Д** Гарячий подих пустелі, і тільки міражі ваблять із даліни.

15. Складносурядне речення утворюють, якщо серед варіантів продовження речення *Промайнув теплий промінь сонця ...* вибрати

- А** і розтопив залишки снігу.
- Б** на землю впала тінь дерева.

В коли з-за хмар визирнуло ясне небо.

Г і на душі стало спокійніше.

Д золотий і ласкавий над тихою річкою.

6.18. Складнопідрядні речення

Складнопідрядним називають речення, у якому одна частина залежить від іншої та пояснює її. Та частина речення, від якої ставлять питання, є підрядною. Підрядні речення з'єднують із головним за допомогою *сполучників підрядності* (вони не є членами речення) або за допомогою *сполучних слів* (вони є членами підрядного речення).

Класифікація підрядних речень

Вид підрядного речення	Питання	Сполучники / сполучні слова	Приклади
1	2	3	4
I. Підрядні означальні	який?	Сполучники: щоб, наче, неначе, ніби, як; сполучні слова: що, який, котрий, чий; де, куди, звідки, коли, як	Зорею станьмо для людей отих, яких на світі ще нема в живих. Студентів, котрі від'їжджали за кордон, декан звільнив від занять.
II. Підрядні з'ясувальні	хто? що? кого? чого? кому? чому? про що?	Сполучники: що, як, ніби, мов, наче, чи; сполучні слова: хто, який, чий, котрий, де, куди, коли, як	Хвала тому, у кого душа орлина. Ви знаєте, як липа шелестить у місячні весняні ночі.
1. Підрядні місця	де? куди? звідки?	Сполучні слова: де, куди, звідки; вказівні слова: там, туди, скрізь	Хилилися густі лози, звідки вітер віє. Партизан виводив людей туди, де було заховано зброю.

1	2	3	4
2. Підрядні часу	коли? із якого часу? до якого часу? як довго?	Сполучники: як, із тих пір як, тимчасом як, після того як, перед тим як; сполучні слова: коли, поки, доки	Вона все співала, доки не сховалася у вербах. Людина сильна, поки вірить.
3. Підрядні мети	для чого? із якою метою? навіщо?	Сполучники: щоб, аби, для того щоб	Я для пісні вікно розчинив, щоб вона залила душу весною. Аби добре жити, треба гуртом робити.
4. Підрядні умови	за якої умови?	Сполучники: коли, якщо, якби, як	Якщо добре працюватимеш, честь і славу матимеш. Якби оті проміння обернути у струни, я б із них зробила арфу золоту.
5. Підрядні причини	чому? через що?	Сполучники: бо, через те що, тому що, завдяки тому що, оскільки	Однакові мені рай і пекло, бо я не вірю в них. Завдяки тому що приїхала допомога, книжки врятували.
6. Підрядні допустові	незважаючи на що?	Сполучники: хоч, хай, нехай, дарма що, як, незважаючи на те що	Хоч і довго не повертався, не забули Дем'яна. Незважаючи на те що дув вітер, яхта йшла повільно.
7. Підрядні наслідкові	унаслідок чого?	Сполучник: так що	Земля висохла, так що аж під ногами дзвеніла.
8. Підрядні способу дії, міри та ступеня	як? якою мірою? наскільки?	Сполучники: як, що, скільки, наскільки	Усе сталося так швидко, що люди закаменіли. Не так склалося, як думав. Грибів назбирали стільки, що важко було нести.

1	2	3	4
9. Підрядні порівняльні	як?	Сполучники: як, мов, мовби, немов, наче, ніби, буцімто	На сході небо почервоніло, немов було розкидане вогнище. Косарі тримали коси, як воїни тримають зброю.

Види підрядності

Види підрядності	Характеристики	Приклади речень
Однорідна підрядність	Усі підрядні частини залежать від одного члена головного речення і відповідають на одне й те саме питання	Пишіть листи і надсилайте вчасно <i>(за якої умови?)</i> коли їх ждуть далекі адресати, коли є час, коли немає часу, коли навіть ні про що писати.
Неоднорідна (паралельна) підрядність	Підрядні частини залежать від різних членів головного речення або по-різному характеризують один і той самий член	Коли пісні мого краю плывуть у різних голосах, <i>(коли?)</i> мені здається <i>(що?)</i> , збираю цілющі трави я в лугах.
Послідовна підрядність	Кожна наступна підрядна частина залежить від попередньої (створюється ланцюг підпорядкування)	А тільки ти жебрацькі шати скинути не хочеш <i>(чому?)</i> , бо ти забула <i>(про що?)</i> , що ніяка туга красу перемагати не повинна.
Мішана (комбінована) підрядність	В одному складному реченні поєднують різні типи підрядності: однорідну, послідовну, паралельну	Ми є твердо впевненими <i>(у чому?)</i> , що людина буде безсмертною, <i>(у чому?)</i> , що перед нею відкриваються такі шляхи <i>(які?)</i> , про які раніше могли тільки мріяти численні покоління.

Тестові завдання

1. Складнопідрядним є речення

- А** Дощ не падає, тільки легкий туман стелиться.
- Б** Пташки співали над головою, а джмелі кружляли над квітами.
- В** Він не знав дороги, але впевнено крокував уперед.
- Г** Проміння сонця, що ще не піднялося над обрієм, осявало верхівки хмар.
- Д** Надворі тихо, та в душі ураган думок.

2. Складнопідрядними є всі речення, ОКРІМ

- А** Картина була такою реалістичною, що здавалася справжньою.
- Б** Ми не знали, якими були справжні мотиви правителів у стародавні часи.
- В** Ми вирушили рано-вранці, однак до місця призначення прибули вже під вечір.
- Г** Вона відповідала так, як цього потребував етикет.
- Д** Попри те, що він запізнився на лекцію, слухав викладача уважно.

3. Складнопідрядним з означальною частиною є речення

- А** Я добре знаю, що ти неодмінно прийдеш завтра на важливу зустріч.
- Б** Учитель, що читав змістовну лекцію з літератури, виявився надзвичайно ерудованим фахівцем.
- В** Оскільки гроза наближалася стрімко, ми сховалися під великим дубом.
- Г** Вона тихо плакала, тому що згадала щось дуже сумне з дитинства.
- Д** Учень так старався, що отримав найвищу оцінку.

4. Складнопідрядним зі з'ясувальною частиною є речення

- А** Ліс оживає, коли над землею сходить перше проміння сонця.
- Б** Виступ був настільки переконливим, що всі присутні аплодували стоячи.
- В** Хоч як він щиро старався, уникнути помилок під час виступу не вдалося.

Г Я залишив коротку записку, щоб ти мене не чекав даремно.

Д Вона несподівано згадала, де кілька років тому бачила цього чоловіка.

5. Складнопідрядним із підрядною частиною місця є речення

А Я залишив ключі саме там, де їх ніхто не знайде навіть випадково.

Б Театр – це місце, де мистецтво перетворюють на живу емоцію.

В Як задзвенів дзвінок, учні стрімко вийшли на коротку перерву.

Г Ми залишилися вдома, бо раптово почалася сильна гроза із градом.

Д Він говорив упевнено й спокійно, немов не мав жодних сумнівів.

6. Складнопідрядним із підрядною частиною часу є речення

А Він діяв так, ніби доля всього колективу залежала тільки від нього.

Б Поки тривав затяжний літній дощ, ми ховалися в дерев'яній альтанці біля школи.

В Ти поїдеш на екскурсію до Карпат, коли успішно складеш усі іспити.

Г Ми поспішали, так що забули вдома документи.

Д Реформи були такими масштабними, що зачепили всі сфери суспільства.

7. Складнопідрядним із підрядною частиною причини є речення

А Докази свідчать про те, що культура скіфів була надзвичайно розвиненою.

Б Тренуйся щодня, щоб здобути бажану перемогу на змаганнях.

В Коли звучить музика Моцарта, усе навколо ніби завмирає.

Г Через те що археологи не встигли завершити дослідження, розкопки довелося продовжити наступного сезону.

Д Незважаючи на те, що почався сильний дощ, ми не розійшлися по домівках.

8. Складнопірядним із пірядною частиною мети є речення

А Працюй із завзяттям, як це роблять найкращі фахівці своєї справи.

Б Він був настільки втомленим, що ледь тримався на ногах.

В Вона вийшла з дому раніше, аби встигнути на першу ранкову електричку.

Г Ми йшли стежкою, що вела до лісового озера.

Д Учений пояснив, як саме ці знаряддя використовували первісні люди.

9. Складнопірядним із пірядною частиною умови є речення

А Коли ви є засмученими, краще зберігати мовчання.

Б Вона співала ніжно й чисто, як пташка у весняному лісі.

В Це був день, який виявився найщасливішим у житті.

Г Незважаючи на труднощі, слід наполегливо прямувати до мети.

Д Ми зупинилися там, де колись стояв старий розлогий дуб.

10. Складнопірядним із пірядною частиною допусту є речення

А Вітер гнав хмари так, наче поспішав загасити сонце.

Б Річка стала повноводною, тому що останніми днями не припинялися дощі.

В Хоча було холодно і вітряно, ми сиділи надворі та розмовляли.

Г Щоб упевнено йти, потрібно знати історію та пам'ятати минуле.

Д Ми раптом почули, як хтось різко постукав у зачинені двері.

11. Складнопірядним із пірядною порівняльною частиною є речення

А Вітер свистів у полі, ніби там хтось плакав від самотності.

Б Учень виконав роботу так, як було показано на уроці.

В Я помітив, як метелик сів на розквітлу гілку бузку.

Г Мені здалося, ніби хмари зависли просто над головою.

Д Я завжди захоплювався тим, як художники передають емоції через кольори.

12. Складнопідрядним із підрядною частиною наслідку є речення

А Я не знав, чи повернеться археолог з експедиції до вечора.

Б Із тієї миті, як почав танути сніг, усе довкола змінилося.

В Художник малював пейзаж так, як бачив його у своїй уяві.

Г Було спекотно, так що асфальт розплавився під ногами.

Д Хоч ми й були надзвичайно втомленими, усе одно продовжували працювати.

13. Складнопідрядним із підрядною частиною міри та ступеня є речення

А Дорога була складною, так що ми не змогли доїхати вчасно.

Б Учені були настільки враженими, що аж на мить забули про втому.

В Дерева здавалися вежами серед неба, оскільки були дуже високими.

Г Ми підготували презентаційні матеріали, щоб обговорити їх на нараді.

Д Вони нарешті побачили стару будівлю, яку довго шукали під час мандрівки.

14. Складнопідрядним із підрядною частиною способу дії є речення

А Археологи копали так обережно, що жодного уламка не пошкодили.

Б Що глибше занурюєшся в мову, то більше відкриваєш її багатство.

В Складну роботу закінчили, як тільки надійшли всі необхідні дані з лабораторії.

Г Дослідникам важко встановити точні дати подій, тому що історичні джерела суперечать одне одному.

Д Ми бачили обриси гори, наче вирізані майстром із каменю.

15. Розділові знаки правильно розставлено в реченні

А Незважаючи на те, що день був похмурим, ми вирушили на екскурсію.

Б Віримо, що мистецтво впливає на свідомість людини, і що воно формує естетичні цінності.

В Цікаво і що зображено на фресці, і як художник передав настрій епохи.

Г Вражає, і як відтворено образ природи в картині, і як гармонійно поєднано кольори.

Д Попри те, що багато документів згоріло нам удалося відновити хід подій.

16. Розділові знаки правильно розставлено в усіх реченнях, ОКРІМ

А Замість того щоб малювати з натури, художник працював з архівними світлинами.

Б Хотів, щоб виставка була доступною для всіх і щоб експонати супроводжували докладними поясненнями.

В Через те що на місці знахідки не було належного обладнання, вивчення артефактів затяглося.

Г Вітер колише гілля дерев, які щоб захистити гнізда, схилилися над землею.

Д Петрик вирішив, що як він тихенько вийде з кімнати, то ніхто й не помітить.

17. Прочитайте речення *Чим довше ми досліджували печеру, тим більше відкривали нових знахідок.* Визначте тип підрядного речення

А означальне

Б з'ясувальне

В обставинне часу

Г обставинне допусту

Д обставинне міри та ступеня

18. Прочитайте речення *Хай дорога була важкою і виснажливою, мандрівники не зупинялися ні на хвилину.* Визначте тип підрядного речення

А обставинне наслідку

Б обставинне допусту

- В** обставинне місця
- Г** обставинне мети
- Д** обставинне умови

19. Прочитайте речення *Коли художник працює з натхненням, його картини зачаровують глядача.*

Визначте тип підрядного речення

- А** обставинне часу
- Б** обставинне причини
- В** обставинне місця
- Г** обставинне умови
- Д** обставинне мети

20. Прочитайте речення *Оскільки день видався похмурим, ми вирішили залишитися вдома і перечекати негоду.*

Визначте тип підрядного речення

- А** обставинне причини
- Б** з'ясувальне
- В** обставинне умови
- Г** означальне
- Д** обставинне мети

21. Речення з однорідною підрядністю

А Сонце грає на даху храму, до якого, щоб попросити прощення, прийшли прочани.

Б Катерина добре знала, як складно дається кожен крок і наскільки важливою є кожна дрібниця.

В Якщо уважно дослідити археологічні джерела, можна зрозуміти, що перші міста на території України виникли ще в епоху трипільської культури.

Г Щоб не піддатися паніці й ухвалити рішення, командир мобілізував усі свої знання та досвід, накопичені в мирний час.

Д Якби юний художник мав більше досвіду, він би легко пояснив, чому вибрав саме цю техніку і яке значення має вибір кольору у його картині.

22. Речення з неоднорідною підрядністю

А Кліматологи не пояснили, чому саме так змінюється погода, як формуються хмари та які процеси відбуваються всередині циклону.

Б Розкажи нам, як тобі вдалося знайти експедицію, що загубилася в тайзі.

В Ще до світанку, коли зірки тьмяніють над горизонтом, до галереї приходить художник, щоб у тиші дописати портрет.

Г Траплялися випадки, що мандрівник ішов навмання крізь хащі, щоб знайти забуту стежку, яка вела до стародавніх руїн.

Д Унаслідок того щоб забезпечити збереження експонатів, у музеї встановили спеціальну систему клімат-контролю.

23. Речення з послідовною підрядністю

А Стежка веде в зелену гущавину, де в травах грає легкий вітер, де в повітрі пахнуть квіти.

Б Замість того щоб використовувати сучасні матеріали, архітектори відтворили старовинну техніку.

В Там, де розквітають яблуні, повітря наповнено ніжним ароматом, що змушує забути про всі турботи.

Г Іду полем і придивляюся, як між кущами ховаються зайці, які уважно спостерігають за навколишнім світом, що вкритий ранковою росю.

Д У мене виникає сумнів, коли я чую, що молодь забуває поважати старших, що зростає розрив між поколіннями та панує нерозуміння.

24. Речення з мішаною підрядністю

А Хоча більшість археологічних знахідок походить із далеких країн, у них відчувається дух стародавніх культур та оживає історія забутих цивілізацій.

Б Важливо, як описано події в літописі та як дослідники інтерпретували ці тексти, які відкривають нам нові сторінки історії й допомагають краще зрозуміти минуле нашого народу.

В Ми сподівалися, що незабаром знайдемо шлях крізь ліси та що довгі дні мандрівки завершаться спокоєм і відпочинком.

Г Старий заблукав у горах і не знав, коли нарешті побачить свій рідний дім, де влітку квітнуть яскраві маки біля старої хати.

Д Як тільки перші промені сонця торкалися води, мені здавалося, що човен уже пливе в невідомість, залишаючи позаду всі тривоги.

25. Складнопідрядне речення утворюють, якщо серед варіантів продовження речення *Джерела потрібно перевіряти ретельно ...* вибрати

- А помилки трапляються часто.
- Б але іноді це займає багато часу.
- В щоб зробити дослідження надійним.
- Г дослідник має бути уважним.
- Д користуючись сучасними методами.

6.19. Безсполучникові складні речення

Складним безсполучниковим називають речення, у якому окремі прості речення поєднують в одне ціле не сполучниками чи сполучними словами, а лише інтонацією.

Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні

Розділові знаки	Випадки вживання	Приклади
1	2	3
Кома	У реченнях, що передають одночасність або послідовність дій	Замовк жартівливий вітер, причаїлась верба зелена, ущухли голосні пташки.
Крапка з комою	Якщо частини речення є великими за обсягом, ускладненими відокремленими чи однорідними членами	Усе зраділо, стрічаючи день; день зрадів, розцвітаючи, ясний, погожий, теплий.
Двокрапка	1. Друга частина передає причину першої (можна додати бо, тому що)	Користуйтесь юністю: життя швидко минає.
	2. Друга частина доповнює зміст першої: а) можна додати сполучник що ; б) у першій частині є слова бачити, чути, дивитися, знати розуміти ; в) можна вставити і побачив що, і почув що	а) Мусимо сказати: крім весни і літа, є ще осінь і зима. б) За хмарами я бачу: сходить ясний день. в) Виглядаю у віконце: ясне сонце, ясне море.

1	2	3
	3. Друга частина пояснює або конкретизує зміст першої (можна додати a same)	Весна була теплою: парувала земля, від дерев ішов аромат.
Типе	1. Якщо є протиставлення (можна вставити а, але, проте)	Людина вмирає – людство безсмертне.
	2. Перша частина вказує на час дії (можна додати коли)	Прийде осінь – у засіках буде хліб золотий.
	3. Перша частина вказує на умову (можна додати якщо)	Людство не усвідомить себе як єдине ціле – не буде нікому добра.
	4. Друга частина передає наслідок або висновок (можна додати тому, через те)	Кров людська не водиця – проливати не годиться.
	5. Друга частина – порівняння з першою (можна додати як, ніби, наче)	Гляне – холодною водою зіллє.
	6. Другу частину приєднують словами цей, так, такий, то або із цими самими словами можна вставити то, так	Пахло в морозному повітрі димом – на околиці села випалювали вугілля.

Тестові завдання

1. Безсполучниковим складним є речення

А Дівчина раптом усміхнулася, швидко підвелася з лави, тихо вийшла з кімнати.

Б Зацвіли сади, та пахощі розлилися по всій околиці.

В Дарма що він не мав спеціальної освіти, його дослідження високо оцінили в академічному середовищі.

Г У театрі раптово згасло світло, тиша накрила залу, із глибини сцени долинув перший звук.

Д Річка тихо текла між берегами, віддзеркалювала в собі вранішнє небо.

2. Безсполучниковими складними є всі речення, ОКРІМ

А Художник бачить красу, передає її фарбами, пробуджує емоції в глядачів.

Б Візерунки вишивки складні й глибокі: кожен стібок мов окрема історія.

В Зійшло сонце – засяяло все довкола.

Г Вітер затих, дерева застигли, природа завмерла в очікуванні дощу.

Д Сторінки літопису поживклі й крихкі: їх торкалась рука часу.

3. На умову дії вказано в безсполучниковому складному реченні (розділові знаки пропущено)

А Учні не йшли на перерву треба було доробити контрольну.

Б Я пам'ятаю цю мелодію її колись співала мені мама.

В Зрадив себе в момент випробування не чекай щирого підтримання від товаришів.

Г Над лісом стояла тиша навіть вітер не шелестів листям.

Д Листя шелестить гілля гнеться осінь перебирає свої права.

4. Друга частина безсполучникового складного речення передає причину того, про що йдеться в першій (розділові знаки пропущено)

А На світанку заспіває жайворонок день почнеться з надії.

Б Я дуже добре розумію чекати більше не варто.

В Настала тиша вітер ущух листя перестало шелестіти небо затягли хмари.

Г У його серці жевріла надія вона пообіцяла повернутись.

Д Мовчав вечір шепотіли тільки трави.

5. Друга частина безсполучникового складного речення доповнює зміст першої (розділові знаки пропущено)

А Ранок розливає світло туман тане пташки заграють.

Б Ранок був дивовижним із-за обрію сходило сонце роса виблискувала на травах.

В Пішов лапатий довгоочікуваний сніг замело всі стежки.

Г На стіні висів портрет очі на ньому ніби стежили за кожним рухом.

Д Він розуміє відповідальність лежить на його плечах.

6. Друга частина безсполучникового складного речення пояснює те, про що йдеться в першій

А Над площею здіймалося свято лунали народні пісні танцювали хлопці й дівчата.

Б Тато прибрав інструменти робота в майстерні на сьогодні була завершеною.

В Я чую далеко дзюрчить вода ллються струмки серед зелених лук.

Г Весна вже прийшла сніг ще лежить на землі.

Д Зійде сонце поле вкриється золотом пшениці.

7. На час дії вказано в безсполучниковому складному реченні (розділові знаки пропущено)

А Вона дивиться крізь вікно на вулиці спалахують перші вогні вечора.

Б Не зреагуєш вчасно на загрозу пошкодуєш про це все життя.

В Прийде весна заспівають птахи в садах.

Г У його голосі чулося хвилювання вирішувалась важлива справа.

Д Вітер шумить у гаях листя шелестить хмари пливуть повільно.

8. Частини безсполучникового складного речення передають одночасність або послідовність дій (розділові знаки пропущено)

А Мати схопилася за серце біль був нестерпним.

Б Світло м'яко лягає на траву квіти розкриваються вітер грає з ними.

В Свято розпочалося вулиці наповнилися піснями й танцями.

Г Не барися з вибором доля не терпить зволікань.

Д Не збережеш мову утратиш свою культурну ідентичність.

9. Другу частину протиставлено першій у реченні (розділові знаки пропущено)

А Почнеться концерт у залі запанує тиша й очікування.

Б Піде рясний дощ земля нап'ється живої вологи.

В Настане вечір озеро засвітиться місячним блиском.

Г Сонце світить яскраво вітер холодний і різкий.

Д Зненацька доторкнеться пелюсткою обійме.

10. Кому треба ставити в безсполучниковому складному реченні (розділові знаки пропущено)

А Письменник задумливо подивився у вікно спогади про минуле охопили його.

Б Я бачу сонце повільно піднімається розганяє нічну темряву над полями.

В Не промовив жодного слова усе вже було сказано очима.

Г Народні казки не забуті бабусі й нині переповідають їх онукам перед сном.

Д Осінь повільно фарбує золотом дерева волога земля вбирає терпкий запах опалого листя та свіжості.

11. Тире треба ставити в безсполучниковому складному реченні (розділові знаки пропущено)

А У хроніках зазначено одне князь збудував церкви змінив обличчя держави.

Б Дзвони били на сполох місто готувалося до оборони.

В Не забувай після дощу завжди буває сонце.

Г Не знайдеш щирої віри в серці із часом загубиш і останню надію на добро.

Д Ми знаємо скоро настане весна пробудяться дерева розквітнуть квіти.

12. Двокрапку треба ставити в безсполучниковому складному реченні (розділові знаки пропущено)

А Ми дивимося на небо хмари розходяться з'являються перші зорі.

Б Завершиться дощ паруватиме земля під сонцем.

В Задує теплий вітер із півдня дерева вдягнуться в цвіт.

Г Вода блищить на сонці хвилі котяться берег відблискує.

Д Заграла сопілка стихли всі розмови.

13. Правильно розставлено розділові знаки в реченні

А Не полюбиш рідну землю з дитинства, залишишся чужинцем навіть серед своїх.

Б У коридорі було чути: хтось ішов упевнено й неспішно.

В Посварився вітер із хмарами: зірвалася злива.

Г Він розуміє – настав час, потрібно вирушати в дорогу.

Д На галявині панував рух – метелики танцювали над квітами, бджоли дзижчали біля соняшників.

14. Неправильно розставлено розділові знаки в реченні

А З обличчя жінки зникла усмішка: вона прочитала сумну звістку.

Б Забудеш власне минуле й історію народу – зруйнуєш майбутнє своїх нащадків.

В Вогонь потріскує, дим підіймається, тиша заповнює кімнату.

Г Кожен камінь на цій землі мовчить та пам'ятає – тут відбувалися великі битви.

Д Відвернешся від добра заради вигоди – зустрінеш неминуче покарання зла.

15. Безсполучникове складне речення утворять, якщо серед варіантів продовження речення *Небо спалахує кольорами ...* вибрати

А і все довкола здається казковим.

Б коли сонце ховається за обрій.

В розливаючи навколо тепле світло вечора.

Г переливається всіма відтінками.

Д серце завмирає від захоплення.

6.20. Складні речення з різними видами зв'язку

Складні речення з різними видами зв'язку складаються із трьох і більше частин, які можуть бути поєднаними різними видами зв'язку. Серед складних синтаксичних конструкцій виокремлюють такі багатокомпонентні речення: *складні речення із сурядним та підрядним зв'язком; складні речення із сурядним і безсполучниковим зв'язком; складні речення із підрядним та безсполучниковим зв'язком; складні речення із сурядним, підрядним та безсполучниковим зв'язком.*

Типи складних речень	Характеристики	Приклади
1. Складне речення із сурядним і підрядним зв'язком	Частини поєднують як за допомогою сурядних сполучників, так і за допомогою підрядних сполучників або сполучних слів	Сонце вже сховалося за обрій, і земля, яка вдень палала, тепер швидко холодне.
2. Складне речення із сурядним і безсполучниковим зв'язком	Деякі частини поєднують без сполучників, інші – сурядними сполучниками	Зайшло сонце, і знявся вітер – ліс зашумів тривожно.
3. Складне речення із підрядним і безсполучниковим зв'язком	Поєднує підрядний і безсполучниковий типи: одні частини залежать від інших, а деякі – приєднують інтонаційно	Коли зійде місяць, підеш у гай – там тебе чекатиму.
4. Складне речення із сурядним, підрядним і безсполучниковим зв'язком	У реченні поєднують усі три типи зв'язку: частини можуть бути незалежними, підпорядкованими або з'єднаними лише інтонацією	Ми вірили: скоро знайдемо дорогу із цих нетрів, і тоді зможемо побачити рідні краї, що завжди бентежили душу.

Тестові завдання

1. Речення з різними видами зв'язку наведено в рядку (розділові знаки пропущено)

А Усе залишилося позаду порожній вокзал самотній клен край дороги.

Б Утомлені кроки мандрівника тільки зорі показують йому шлях.

В Якщо придивитися уважніше видно кожен камінь зберігає історію.

Г Весна дихає теплом річки набирають сили поля зеленіють.

Д Коли рано-вранці зійшло яскраве сонце ми вирушили в далеку подорож.

2. Реченнями з різними видами зв'язку є всі, ОКРІМ (розділові знаки пропущено)

А Коли ми застигли на місці то в тиші почулося щось шелестить за дверима.

Б Лунає мелодія і кожна її нота торкає душу так ніби сама природа дихає поруч.

В Чутно шелест трав немов хтось невидимий доторкається до них коли вітер пробігає степом.

Г Небо рум'яніє зорі миготять і тиша обволікає все навколо.

Д Тримайся тієї старої дороги куди показує дерев'яний покажчик.

3. Складним із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком є речення

А Машина рухалася повільно, обережно і плавно в складних дорожніх умовах.

Б Закінчиться гроза, знову засяє небо і нарешті розквітне поле.

В Дерев'я хитались на вітрі, шуміли кронами та зверталися до неба.

Г Ми знали: після кожної зими приходять весна – багатобарвна, немінуча.

Д Уранці, під вечір і вночі на вулиці лунали різні звуки міста.

4. Складним із сурядним і підрядним зв'язком є речення

А Як тільки зник останній промінь, місто поринуло в сутінки й ліхтарі спалахнули золотим світлом.

Б Якщо сонце вийде з-за хмар, ми підемо на екскурсію до заповідника.

В Дитинство не повернути: кожен прожитий день як крок у дорослість.

Г Птахи поверталися з вирію і весело щебетали в кронах дерев.

Д Якщо буде сильний дощ, ми залишимося вдома, подивимося фільм.

5. Складним із сурядним і безсполучниковим зв'язком є речення

А Небо затягло хмарами, вітер посилювався, дерева схилилися до землі.

Б Птах злетів у небо, бо злякався шуму, та ще довго кружляв над річкою.

В Тюльпани розквітли яскраво, метелики кружляють над ними, і навіть повітря наповнено ароматом.

Г Молодь вивчає традиції, бере участь у святах і шанує спадщину предків.

Д Він багато подорожував, проте лише на самоті відчував справжній спокій.

6. Складним із підрядним і безсполучниковим зв'язком є речення

А Ми довго стояли біля картини, бо від неї віяло спокоєм і світлом.

Б Коли диригент підняв руку і замружив очі, флейта заспівала, звук полився ніжною хвилею.

В Вода блищала під місяцем, і здавалося, що весь світ завмер у тиші.

Г Наш народ створював і оберігав культурні надбання, що передавали з покоління в покоління.

Д На старовинній мапі – назви, яких давно вже не знайдеш у сучасному світі.

7. Правильно розставлено розділові знаки в реченні

А Хоча день уже хилився до вечора, море грало кольорами, і небо нагадувало неспокійний океан.

Б Художник не зупинявся, навіть, коли втома давалася взнаки, бо прагнув завершити портрет до світанку.

В Композитор підбирав акорди, поки не знайшов той самий і зрештою передав усю палітру почуттів.

Г Ми стояли на схилі, і, хоч вітер був пронизливим, краса заходу сонця змушувала затамовувати подих.

Д Пташки замовкли, вітер ущух як тільки сонце сховалося за обрій.

8. Неправильно розставлено розділові знаки в реченні

А Він зібрав усі необхідні речі, але не встиг вийти: загуркотіло небо.

Б Якщо слухати тишу достатньо уважно, можна почути, як природа розмовляє з тим, хто здатен її зрозуміти.

В Мелодія лінула з вікна, наче скрипка плакала, але її сум був тихим і лагідним.

Г Скрізь, де пролягала річка, шумить каміння – то розмова води й часу.

Д Коли б не вечірня прохолода, митець ще довго працював би біля річки, і пейзаж набув би завершеності.

9. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

А Усюди, де пролетіли журавлі, залишилася туга: осінь нагадує про розлуку.

Б То з'являлося сонце, то знову набігали хмари, і він не міг визначитися, чи варто починати справу.

В Дерева шуміли, птахи кружляли в повітрі та вітер приносив запах вологої землі.

Г Хлопець мовчав, його очі світилися захопленням, бо перед ним розгортався краєвид неймовірної краси.

Д Мури фортеці високі, мовчазні: вони пам'ятають битви й перемоги, які колись вирішували долю цілого краю.

10. Пунктуаційних помилок немає в реченні

А Сонце сховалося за обрій, і в ту саму мить на небі спалахнули перші зірки, які, ніби чекали цього сигналу.

Б Там, де пролягла стежка пахне м'ятою, ніби сама природа дихає спокоєм.

В Почалася гроза і він змушений був повернутись до майстерні, щоб урятуватися від зливи.

Г Сонце сіло, небо потемніло, і, коли повіяв вітер, із дерев посипалося листя.

Д Він узявся до роботи, і хоча надворі сутеніло, хлопець дуже хотів закінчити проєкт до вечора.

6.21. Пряма мова. Цитати. Діалог

Чужу мову, передану дослівно від імені того, кому вона належить, називають **прямою мовою** (П).

Слова, що вказують, кому належить пряма мова і як вона висловлена, називають **словами автора** (А).

Розділові знаки при прямій мові

Категорії	Випадки вживання	Пояснення / умови	Приклади
Пряма мова становить одне речення	Пряма мова стоїть після авторських слів	а) А: «П».	Марк Твен казав: «Нам ніщо так не хочеться змінити, як звички інших».
		б) А: «П!»	Мати тихо промовила: «Яка краса!»
		в) А: «П?»	Василь спитав: «Куди це ти біжиш?»
		г) А: «П...»	Хлопець сумно вимовив: «Я брався за неї, але не осилив як слід ...»
	Пряма мова стоїть перед авторськими словами	а) «П», – а.	«У всьому є своя краса, але не кожен може її побачити», – зазначав Конфуцій.
		б) «П?» – а.	«Ти як?» – спитала дівчина.
		в) «П!» – а.	«Який тут Дніпро широкий!» – захоплено вигукнув він.
		г) «П...» – а.	«Плили хмарини чужі, далекі...» – писав П. Тичина.
	Авторські слова стоять усередині прямої мови	«П, – а, – п».	«Здрастуйте, діду, – промовив я, – сідайте поруч».
Пряма мова становить кілька речень	Авторські слова розділяють речення прямої мови	а) «П, – а. – П».	«У сніжні ночі спалахи не сяють, – промовив дід. – Се просто місяць сходить».
		б) «П? – а. – П?»	«Де ж він? – спитала мати. – Хтось його бачив?»
		в) «П! – а. – П!»	«Стій! – кричить водій. – Обережно!»
Ускладнені конструкції із прямою мовою	Якщо частина авторських слів належить до першої частини прямої мови, а друга – до другої	Після авторських слів ставлять двокрапку і тире, пряму мову починають із великої літери	«Ходімо, – сказав він і додав: – Щось ти сумний сьогодні».

Діалог

Діалог складається із реплік. **Репліка** – це одне чи кілька речень, сказані по черзі кожним учасником діалогу.

Оформлення реплік діалогу

№ з/п	Випадки вживання	Пояснення / умови	Приклади
1	Діалог пишуть у рядок без указівки, кому належать репліки	Між репліками ставлять тире	«У тебе земля є?» – «Ні, нема».
2	Діалог пишуть у рядок і супроводжують словами автора	Якщо після репліки стоять слова автора, то перед наступною реплікою тире не ставлять	«Поїдемо!» – сказав він. «Куди?»

Розділові знаки для оформлення цитат

№ з/п	Правила	Приклади
1	Якщо цитати супроводжують словами автора, то оформлюють як пряму мову	Говорячи про особистість, Оскар Вайльд зазначав: «Будь собою, інші ролі зайнято».
2	Якщо цитати є членами речення, то їх пишуть із малої літери в лапках, а розділові знаки виділяють певні синтаксичні конструкції	Треба завжди пам'ятати, як писав О. Копиленко, що «кожна професія цікава, потрібна, захоплююча».
3	Якщо цитують віршований текст, то його в лапки не беруть	О. Олесь з гіркотою й болем писав: О слово рідне! Орле скутий! Чужинцям кинуте на сміх!

Тестові завдання

1. Правильно розставлено розділові знаки в реченні

А «Усе буде добре», – запевнила подруга, – «ти лише вір у себе».

Б «Не забувай мріяти!», – вигукнула дівчина, дивлячись на зоряне небо.

В Оксана тихенько прошепотіла – «Я боюсь темряви ...»

- Г «Я ще не вирішив, – зітхнув Петро, – чи залишусь тут назавжди».
- Д «Обережно! – закричав рибалка, – Тут слизько!»

2. Правильно розставлено розділові знаки в усіх реченнях, ОКРІМ

- А «Це моє останнє слово!» – рішуче промовив він.
- Б «Хто знає відповідь на це запитання?» – звернувся вчитель до класу.
- В Вона промовила з усмішкою: «Твоя підтримка для мене є дуже важливою».
- Г «Не хвилюйся, – сказав він і, злегка усміхнувшись, додав: – Усе буде добре».
- Д «Я не впевнений – сказав він, – чи встигну на потяг».

3. Пунктуаційну помилку допущено в реченні

- А Бабуся сказала: «Найголовніше – залишатися добрим, попри все».
- Б «Нічого не поробиш, – зітхнув дідусь, витер окуляри й промовив: Таке вже життя».
- В «Я йду, – рішуче сказав юнак, – більше терпіти не буду!»
- Г «Але ж я не винен!» – вигукнув хлопець.
- Д «Хмари закрили все небо, – промовив вартовий. – Час готуватись до бурі».

4. Пунктуаційної помилки немає в реченні

- А «У книжках, – каже бабуся, – більше друзів, ніж у цілому світі».
- Б «Мамо, а можна ще трошки погратися?», – жалібно промовив малюк.
- В «Я не здамся, – сказав спортсмен і, міцно стиснувши кулак, додав – Я ще повернусь».
- Г Студент зібрав книги й усміхнувся, промовивши: – «Це була гарна лекція».
- Д «У небі немає зірок, – сказав хлопець, – Хмари вкрили весь обрій».

5. Неправильно оформлено чужу мову в реченні

А «Озеро зовсім спокійне, – сказав рибалка. – Навіть хвиль сьогодні немає».

Б «Хмари, наче вата, – засміялась дитина, – пливуть і тануть у блакиті».

В «Це ваш сад? – спитав я із захопленням: – Як вам удалося виростити такі квіти?»

Г Хлопець нахилився до матері й тихо сказав: «Я все зроблю правильно».

Д «Не такого я очікував, – пробурмотів хлопець і, знизавши плечима, додав: – Але спробую ще раз».

6. Речення, що відповідає схемі-моделі «П, – а: – п». (розділові знаки пропущено)

А Це вітер так гуде в гіллі прошепотіла дівчинка наче хтось плаче ...

Б Знову дощ пробурмотіла бабуса і виглянувши у вікно додала Хоч би город не змило.

В Майстер поклав інструмент на стіл і підвівся мовивши Роботу завершено.

Г Ой як добре в лісі говорить старенька аж дихати легше стає.

Д Скільки ще чекати нетерпляче спитав хтось із натовпу.

7. Речення, що відповідає схемі-моделі «П, – а. – П». (розділові знаки пропущено)

А А зорі вночі усміхається хлопець ніби хтось розсипав діаманти.

Б Ви чуєте цей гул спитала дівчина стурбовано Це ж вітер ламає сосни.

В Не забудь головне наголосила мама і помовчавши додала Будь чесним завжди.

Г Весна не поспішає цього року Вона ще думає, чи варто приходити зауважила бабуса.

Д Пахне дощем мовив пастух Хмари насуваються зі сходу.

8. Речення, що відповідає схемі-моделі «П, – а, – п». (розділові знаки пропущено)

А Усе навколо таке свіже ніби світ оновився говорить дівчина.

Б Он те небо каже дідусь дивись яке чисте Хіба не краса?

В Сонце ховається за обрій прошепотіла мати Скоро стемніє.

Г Листя шелестить каже дитина наче хтось казку розповідає.

Д Учитель підвівся з місця й глянув у вікно сказавши Пора починати урок.

9. Пряму мову в реченні Григорій промовив: «Як і будь-якій особистості, мені приємно розуміти, що про мене говорять із повагою, як згадують мої добрі вчинки» правильно передано непрямою в рядку.

А Григорій промовив, що, як і будь-якій особистості, мені приємно розуміти, що про мене говорять із повагою, як згадують мої добрі вчинки.

Б Григорій промовив, що, як і будь-якій особистості, для нього приємно розуміти, що про мене говорять із повагою, як згадують його добрі вчинки.

В Григорій промовив, що йому, як і будь-якій особистості, приємно розуміти, що про неї говорять із повагою, як згадують її добрі вчинки.

Г Григорій промовив, що йому, як і будь-якій особистості, приємно розуміти, що про них говорять із повагою, як згадують їхні добрі вчинки.

Д Григорій промовив, що, як і будь-якій особистості, йому приємно розуміти, що про нього говорять із повагою, як згадують його добрі вчинки.

10. Пряму мову в реченні Відомий мандрівник і природодослідник Миклухо-Маклай зізнавався: «Мені завжди був ближчим живий контакт із природою, а не кабінетні розрахунки – теорія без практики не для мене» правильно передано непрямою в рядку

А Відомий мандрівник і природодослідник Миклухо-Маклай зізнавався, що йому завжди був ближчим живий контакт із природою, а не кабінетні розрахунки – теорія без практики не для мене.

Б Відомий мандрівник і природодослідник Миклухо-Маклай зізнався, що йому завжди був ближчим живий контакт із природою, а не кабінетні розрахунки – теорія без практики не для нього.

В Відомий мандрівник і природодослідник Миклухо-Маклай зізнався, що мені завжди був ближчим живий контакт із природою, а не кабінетні розрахунки – теорія без практики не для мене.

Г Відомий мандрівник і природодослідник Миклухо-Маклай зізнався, що йому завжди був ближчим живий контакт із природою, а не кабінетні розрахунки – теорія без практики не для нас.

Д Відомий мандрівник і природодослідник Миклухо-Маклай зізнався, що мені завжди був ближчим живий контакт із природою, а не кабінетні розрахунки – теорія без практики не для нього.

11. Неправильно оформлено цитату в реченні

А Треба розуміти, як писав О. Симоненко, що «немає нічого небезпечнішого, ніж дати всю владу в руки людині з вузьким розумом».

Б Д. Павличко сказав: «Не відкладай правду на потім – мовчання в потрібну мить може зрадити тебе».

В Ліна Костенко писала, що «Мужність не дається напрокат».

Г «Ми мусимо навчитися чути себе українцями ... без офіційних кордонів», – зазначав І. Франко.

Д «Наймудріша людина, – казав О. Симоненко, – та, яка щиро й глибоко цінує саме життя».

12. Пунктуаційну помилку в оформленні цитати допущено в реченні

А Гарпер Лі наголошувала, що: «Мужність – це не впевненість у перемозі, а готовність боротися до кінця, попри поразку».

Б «Можна пробачити людині все, крім відсутності», – говорив О. Гакслі.

В «Поки ти будуєш великі плани, – зазначав Д. Леннон, – життя тихо пише свій сценарій».

Г С. Джобс казав, що «єдиний спосіб робити свою роботу добре – це любити її».

Д Розмірковуючи про щастя, Далай-лама зауважував: «Мета нашого життя – бути щасливими».

13. Правильно оформлено всі цитати, ОКРІМ

А Надходив той чарівний вечір, коли, як казала Ліна Костенко: «Осінь – це час, коли кожен лист стає квіткою».

Б Говорячи про розвиток, Джордж Бернард Шоу підкреслював: «Життя – це не пошук себе, а створення себе».

В Вінстон Черчилль стверджував, що «успіх не є остаточним, невдача не є фатальною – важливо мати відвагу продовжувати».

Г «Справжня слава не в тому, щоб не падати, – стверджував Н. Мандела, – а в тому, щоб підніматися щоразу після падіння».

Д «Найбільша пригода – це жити життям своєї мрії», – наголошувала Опра Вінфрі.

14. Пунктуаційну помилку в оформленні діалогу допущено в рядку

А «Це ти грав?» – «А що, погано?» – «Навпаки, щемко якось ...».

Б «Я просто торкнувся струн», – сказав він. – «А вийшло, ніби серце заговорило».

В «Це імпровізація?» – «Ні, спогад».

Г «Може, зіграєш ще раз?» – «Лише якщо слухатимеш мовчки».

Д «Слухатиму, навіть не дихатиму». – «Добре».

15. Правильно оформлено всі репліки діалогу, ОКРІМ

А «До лісу сьогодні підемо?» – «Та ти бачив, яка там мряка?» – «Мряка, зате тиша ...».

Б «Там мокро й слизько». – «Ідеально для грибів».

В «Але ж ми промокнемо!» – «Ти що, не любиш пригод?».

Г «Люблю, але не в болоті», – зітхнув той. – «Болото – теж частина природи!».

Д «Ну гаразд». – «Ходімо вже, поки не передумав».

Розділ 7

Стилістика та зв'язне мовлення

Стилістика – це розділ мовознавства, який вивчає засоби мови із погляду їхньої виразності, доцільності та правильності використання в різних сферах спілкування, а також особливості мовних стилів і прийоми створення мовного стилю тексту.

Стилi	Основне призначення	Основні ознаки	Основні мовні засоби
1	2	3	4
Розмовний	Бути засобом спілкування в побуті і на виробництві	Безпосередня участь у спілкуванні; усна форма спілкування; неформальне спілкування; використання несловесних засобів і позамовних чинників; емоційні реакції	Емоційно-експресивна лексика; прості, переважно короткі речення; часте використання займенників; фразеологізми, діалектизми, просторічна лексика, вигуки тощо
Науковий	Виклад наслідків наукових досліджень, обґрунтування гіпотез, доведення істинності теорій, класифікація і систематизація знань, роз'яснення явищ	Ясність і предметність тлумачень; логічна послідовність і доказовість викладу; узагальненість понять і явищ; об'єктивність, точність і лаконічність, аргументація, переконливість висловлювань; докладні висновки	Наукова термінологія; абстрактні, переважно іншомовні слова; цитати й посилання на першоджерела; відсутність авторської індивідуальної манери та емоційно-експресивної лексики; чітка композиційна структура тексту; різні типи складних речень, стандартних виразів (кліше)

1	2	3	4
Публіцистичний	Активний вплив на людей; пропаганда певних думок, переконань, ідей, теорій та активна агітація	Орієнтація на широкий загал; поєднання логічності доказів і полемічності викладу; сплав наукових положень і фактів з емоційно-експресивною образністю	Суспільно-політичні та соціально-економічні терміни, заклики, гасла; образна емоційна лексика; різні типи речень; зворотний порядок слів; влучні заголовки
Художній	Інформаційна й естетична функція (впливати на читача, формувати ідейні переконання, моральні якості та естетичні смаки)	Образність; естетика мовлення; експресія; зображувальність; суб'єктивізм розуміння і відображення	Багатство лексики; авторські новотвори; історизми, архаїзми, просторічні слова, жаргонізми, зі стилістичною метою; різні типи речень; наявність усіх стилістичних фігур
Епістолярний	Приватне та офіційне листування; передає особисті думки, почуття, інформацію у формі листів, записок, електронних повідомлень	Наявність певної композиції	Поєднання елементів художнього, публіцистичного і розмовного стилів
Конфесійний	Обслуговувати релігійні потреби як окремої людини, так і всього суспільства	Урочистість; піднесеність	Суто церковна термінологія і слова-символи; непрямий порядок слів; значна кількість метафор, алегорій, порівнянь; наявність архаїзмів

1	2	3	4
Офіційно-діловий	Регулювати ділові відносини в зазначених сферах, обслуговувати громадянські потреби людей у типових ситуаціях	Нейтральний тон викладу лише в прямому значенні; точність, ясність, лаконічність, стислість, послідовність; наявність усталених мовних зворотів; сувора регламентація тексту; поділ на параграфи, пункти, підпункти	Використання термінології; відсутність авторської мовної індивідуальності; наявність безособових і наказових форм дієслів у формі теперішнього часу із зазначенням позачерговості, постійності дії; чітко регламентоване розміщення і будова тексту; наявність кліше

Тестові завдання

1. Сфера використання цього стилю – усне повсякденне спілкування в побуті, у сім'ї, на виробництві

- А** художнього
- Б** офіційно-ділового
- В** наукового
- Г** розмовного
- Д** публіцистичного

2. Сфера використання цього стилю – приватне листування

- А** епістолярного
- Б** конфесійного
- В** наукового
- Г** офіційно-ділового
- Д** публіцистичного

3. Сфера використання цього стилю – релігія та церква

- А** епістолярного
- Б** конфесійного
- В** наукового
- Г** офіційно-ділового
- Д** публіцистичного

4. Основне призначення цього стилю – бути засобом впливу й невимушеного спілкування

- А** художнього
- Б** конфесійного
- В** наукового
- Г** розмовного
- Д** офіційно-ділового

5. Основне призначення цього стилю – виклад наслідків досліджень, обґрунтування гіпотез, доведення істинності теорій, класифікація і систематизація знань, роз'яснення явищ

- А** наукового
- Б** офіційно-ділового
- В** епістолярного
- Г** конфесійного
- Д** публіцистичного

6. Основне призначення цього стилю – регулювати ділові відносини людей та обслуговувати потреби громадян у типових ситуаціях

- А** наукового
- Б** публіцистичного
- В** офіційно-ділового
- Г** розмовного
- Д** епістолярного

7. Основними ознаками цього стилю є безпосередня участь у спілкуванні, усна форма спілкування, неофіційність стосунків між мовцями

- А** офіційно-ділового
- Б** епістолярного
- В** розмовного
- Г** наукового
- Д** художнього

8. Основними ознаками цього стилю є орієнтація на широкий загал, поєднання логічності доказів і полемічності викладу думок

- А** офіційно-ділового
- Б** розмовного

- В** публіцистичного
- Г** епістолярного
- Д** художнього

9. Основними ознаками цього стилю є виклад змісту лише в прямому значенні, точність, ясність, лаконічність, стислість, послідовність викладу фактів

- А** офіційно-ділового
- Б** епістолярного
- В** конфесійного
- Г** розмовного
- Д** публіцистичного

10. Не є ознакою офіційно-ділового стилю

- А** сувора регламентація тексту
- Б** наявність усталених одноманітних зворотів
- В** документальність
- Г** використання емоційно-експресивної лексики
- Д** наявність реквізитів

11. Не є ознакою художнього стилю

- А** наявність усього багатства найрізноманітнішої лексики
- Б** використання синонімів, антонімів, омонімів, фразеологізмів
- В** запровадження авторських новотворів
- Г** виклад думок лише в прямому значенні
- Д** уведення до творів зі стилістичною метою просторічних елементів

12. Не є ознакою наукового стилю

- А** велика кількість термінології
- Б** наявність схем, таблиць, графіків, діаграм
- В** оперування абстрактними словами
- Г** залучення цитат і посилань на першоджерела
- Д** значна кількість метафор, алегорій, порівнянь

13. Жанрами драматичного підстилю художнього стилю є

- А** епопея, казка, роман
- Б** поема, балада, пісня

- В** ода, драма-феєрія, усмішка
- Г** трагедія, комедія, драма
- Д** повість, байка, оповідання

14. Жанрами епічного підстилю художнього стилю є

- А** оповідання, новела, нарис
- Б** гімн, елегія, епіграма
- В** мелодрама, водевіль
- Г** художня публіцистика
- Д** поетичні вірші

15. Стиль засобів масової інформації є підстилем

- А** конфесійного стилю
- Б** епістолярного стилю
- В** розмовного стилю
- Г** публіцистичного стилю
- Д** наукового стилю

16. Монографія є жанром

- А** власне наукового підстилю наукового стилю
- Б** науково-популярного підстилю наукового стилю
- В** науково-навчального підстилю наукового стилю
- Г** художньо-публіцистичного підстилю публіцистичного стилю
- Д** науково-публіцистичного підстилю публіцистичного стилю

17. Використовують у сфері міждержавних офіційно-ділових відносин у галузі політики, економіки, культури

- А** законодавчий підстиль офіційно-ділового стилю
- Б** адміністративно-канцелярський підстиль офіційно-ділового стилю
- В** дипломатичний підстиль офіційно-ділового стилю
- Г** юридичний підстиль офіційно-ділового стилю
- Д** усі підстилі офіційно-ділового стилю

18. Використовують у професійно-виробничій сфері, правових відносинах і діловодстві

- А** законодавчий підстиль офіційно-ділового стилю
- Б** адміністративно-канцелярський підстиль офіційно-ділового стилю

- В** дипломатичний підстиль офіційно-ділового стилю
- Г** юридичний підстиль офіційно-ділового стилю
- Д** усі підстилі офіційно-ділового стилю

19. Обов'язкова відсутність будь-якої авторської мовної індивідуальності – це ознака стилю

- А** епістолярного
- Б** конфесійного
- В** офіційно-ділового
- Г** художнього
- Д** публіцистичного

20. Чітко регламентоване розміщення і будова тексту – це ознака стилю

- А** епістолярного
- Б** конфесійного
- В** офіційно-ділового
- Г** художнього
- Д** публіцистичного

21. Часте використання безособових і наказових форм дієслів – це ознака стилю

- А** публіцистичного
- Б** художнього
- В** епістолярного
- Г** конфесійного
- Д** офіційно-ділового

22. Використання несловесних засобів (логічних наголосів, тембру, пауз, інтонації) притаманно стилю

- А** розмовному
- Б** епістолярному
- В** науковому
- Г** конфесійному
- Д** офіційно-діловому

23. Переважання стандартних виразів (кліше) притаманно стилям

- А** художньому і публіцистичному
- Б** науковому і художньому
- В** науковому й офіційно-діловому
- Г** офіційно-діловому й епістолярному
- Д** епістолярному і конфесійному

24. Стилїстика – це розділ науки про мову, який вивчає

- А** звукову будову мови
- Б** словниковий склад мови
- В** наголошування слів
- Г** семантичні особливості слів
- Д** стилістичну диференціацію мови, її функціональні стилі

25. Стилїстичні засоби української мови – це

- А** одиниці мови, які мають стилістичне забарвлення
- Б** професійні слова, терміни
- В** повільний темп мовлення, чітка вимова звуків, правильне наголошення слів
- Г** єдність фонетичних, лексичних, фразеологічних, морфологічних, словотворчих і синтаксичних засобів
- Д** умотивованість використання мовних засобів в усному мовленні

26. Продовжіть подане твердження *Нова українська літературна мова кінця XVIII – початку XIX століття розпочала свою стилістичну розбудову з одного стилю мовлення*

- А** епістолярного
- Б** розмовного
- В** конфесійного
- Г** художнього
- Д** наукового

27. Визначте жанри, у яких реалізують епістолярний стиль мовлення

- А** оповідання, новели, повісті
- Б** церковні служби, молитви

- В** лекції, промови, академічні виступи
- Г** листи, щоденники, записки
- Д** романи, п'єси, поезія

28. Уривок *Банкнота* – це вексель банку, за яким пред'явник може в будь-який час отримати гроші та яким банк замінює комерційний вексель належить до стилю

- А** розмовного
- Б** епістолярного
- В** наукового
- Г** офіційно-ділового
- Д** публіцистичного

29. Уривок *Останнім часом усе частіше й нав'язливіше повертаються до мене думки про моє дитинство, наче віє вітер тих далеких літ, які давно й навіки минули. Я не хочу ідеалізувати минуле* належить до стилю

- А** розмовного
- Б** наукового
- В** конфесійного
- Г** офіційно-ділового
- Д** художнього

30. Рядок, у якому вказано один із різновидів стилістичної помилки

- А** неправильне вживання відмінкових форм
- Б** порушення лексичної сполучуваності слів
- В** неправильне наголошування слів
- Г** невідповідність ужитих слів певному стилю мовлення
- Д** уживання слів, не властивих зображуваній епосі

31. Скільки функціональних стилів у сучасній українській літературній мові

- А** 5
- Б** 6
- В** 7
- Г** 3
- Д** 9

32. Слово *стиль* означає

- А** вид письма
- Б** алфавіт, абетка
- В** загострена паличка для письма
- Г** усі засоби письма
- Д** папір для письма

33. Уривок *Над чорною землею прокинувся світ. Не ясным, сонячним оком глянув він на неї після похмурої дощової ночі, а повіяв туманом, дихнув важкою парою...* належить до стилю

- А** художнього
- Б** публіцистичного
- В** наукового
- Г** розмовного
- Д** конфесійного

34. Уривок *Усвідомлення батьківщини до кожного з людей приходить по-своєму. Але минає час – і кожний розуміє нерозривну єдність із рідною землею ...* належить до стилю

- А** художнього
- Б** публіцистичного
- В** конфесійного
- Г** наукового
- Д** розмовного

35. Який із названих стилів не дозволяє авторів виявити індивідуальні можливості в доборі мовних засобів

- А** художній
- Б** епістолярний
- В** публіцистичний
- Г** розмовний
- Д** офіційно-діловий

36. Уривок *11 травня 2025 року об 11.00 у приміщенні Будинку архітекторів відбудеться зустріч із народним депутатом України Оксаною Коломієць ...* належить до стилю

- А** наукового
- Б** офіційно-ділового

- В** епістолярного
- Г** конфесійного
- Д** публіцистичного

37. Уривок *Прошу надати мені позачергову відпустку із 05.04.25 до 05.05.25 через хворобу ...* належить до стилю

- А** наукового
- Б** офіційно-ділового
- В** епістолярного
- Г** конфесійного
- Д** публіцистичного

38. Стиль, що реалізують в офіційній кореспонденції (листах), договорах, контрактах, автобіографіях, характеристиках, дорученнях, розписках

- А** художній
- Б** публіцистичний
- В** епістолярний
- Г** розмовний
- Д** офіційно-діловий

39. Уривок *Механіка – це вчення про найпростіші форми руху матерії, які полягають у переміщенні тіл одних відносно інших ...* належить до стилю

- А** художнього
- Б** наукового
- В** офіційно-ділового
- Г** епістолярного
- Д** публіцистичного

40. Уривок *Серед людей, які нас оточують, можна зустріти жінок і чоловіків із різним рівнем освіти й культури, різною поведінкою і мовною культурою ...* належить до стилю

- А** офіційно-ділового
- Б** розмовного
- В** епістолярного
- Г** конфесійного
- Д** публіцистичного

41. Уривок Я, Безсонов Валерій Сергійович, здобувач вищої освіти юридичного факультету групи ЮФ-1 ХНУ, доручаю Олексієнко Олені Михайлівні, прописаній за адресою: Харків-2, вул. Григорія Сковороди, 52, кв. 103, паспорт серія МК № 442319, виданий 10.04.20 ЦВМ Індустріального РВХМУ УМВС України в Харківській області, отримати в касі університету належні мені гроші для відрядження, згідно з наказом № 48 від 15.04.25 ... належить до стилю

- А** наукового
- Б** офіційно-ділового
- В** розмовного
- Г** епістолярного
- Д** публіцистичного

42. Жанр, який не належить до художнього стилю

- А** роман
- Б** елегія
- В** рецензія
- Г** повість
- Д** байка

43. Слова *транскрипція, асиміляція, турбуленція, атомна вага* є нормативними для стилю

- А** художнього
- Б** офіційно-ділового
- В** наукового
- Г** епістолярного
- Д** конфесійного

44. Вирази *політична еліта, епохальний вибір, інтелектуальний потенціал, рекордний рубіж* є нормативними для стилю

- А** художнього
- Б** офіційно-ділового
- В** публіцистичного
- Г** наукового
- Д** конфесійного

45. Тема тексту – це

- А** зв'язне висловлення
- Б** загальноозначущі питання
- В** зміст тексту
- Г** те, що хотів сказати автор
- Д** заголовок тексту

46. Неправильним є твердження

- А** усі тексти мають заголовок
- Б** текст складається із групи речень, об'єднаних темою і головною думкою
- В** у тексті подано певне ставлення автора до повідомлення
- Г** у заголовку тексту подано тему або основну думку
- Д** у тексті можна виділити зачин, основну частину і кінцівку

47. Структурною організацію тексту-роздуму є

- А** теза, аргументи, висновки
- Б** аргументи, теза, висновки
- В** аргументи, висновки, теза
- Г** висновки, аргументи, теза
- Д** теза, висновки, аргументи

48. Аргументи – це

- А** усталені мовні конструкції
- Б** приклади
- В** головна ідея
- Г** докази
- Д** мотивація наведення прикладу

49. Неправильним є твердження *Теза – це ...*

- А** чітко сформульоване основне твердження
- Б** провідна ідея чого-небудь
- В** основа, вихідний пункт міркувань
- Г** коротко сформульована провідна думка твору
- Д** істинне судження

50. Неправильним є твердження

- А** висновок відповідає тезі
- Б** висновок пов'язано з аргументами
- В** висновок пов'язано із прикладами
- Г** висновок становить самодостатню тезу
- Д** висновок випливає з доказів

51. Головна думка тексту – це

- А** невеликий роздум на дискусійну тему
- Б** зміст твору
- В** заголовок твору
- Г** власне висловлення
- Д** те, що хотів повідомити автор

52. Не є характерною ознакою будь-якого тексту

- А** наявність головної думки
- Б** тематична єдність
- В** висвітлення значущих проблем сьогодення
- Г** композиційна завершеність
- Д** належність до певного жанру

53. Правильною послідовністю елементів композиційної структури є

- А** зачин, основна частина і кінцівка
- Б** основна частина і кінцівка
- В** зачин і кінцівка
- Г** зачин і основна частина
- Д** основна частина

54. Способами зв'язку речень у тексті є

- А** послідовний і паралельний зв'язок
- Б** індуктивний і дедуктивний зв'язок
- В** розповідний і аргументований зв'язок

Г описовий і розповідний зв'язок

Д стверджувальний або спростовувальний зв'язок

55. Усний або письмовий текст, у якому з настановою на образність і логіку розповідають про якусь подію

А розповідь

Б опис

В роздум

Г есе

Д стаття

56. Моментом найбільшого емоційного напруження в художньому творі є

А зав'язка

Б епілог

В розв'язка

Г кульмінація

Д висновок

57. Текст, у якому подають упорядкований перелік ознак предмета, явища, особи

А розповідь

Б рецензія

В опис

Г анотація

Д роздум

58. 1990 року Лавру було внесено до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Сьогодні це своєрідний музей форм і стилів. Засобом міжфразового зв'язку поданих речень є

А лексичний повтор

Б спільнокореневі слова

В займенник

Г сполучник

Д прислівник

59. У Батурині розміщено також резиденцію останнього українського гетьмана. Саме місто було подарунком імператрицею Єлизаветою Кирилу Розумовському.

Засобом міжфразового зв'язку поданих речень є

- А** родові та видові назви
- Б** лексичний повтор
- В** спільнокореневі слова
- Г** метафори
- Д** метонімії

60. Який гарний Київ сьогодні! Місто каштанів усе в білих свічках.

Засобом міжфразового зв'язку поданих речень є

- А** граматичні форми повнозначних слів
- Б** синекдохи
- В** метонімії
- Г** метафори
- Д** перифраз

61. Сучасний Львів – мегаполіс. У ньому проживає близько 760 тисяч мешканців.

Засобом міжфразового зв'язку поданих речень є

- А** синекдоха
- Б** метонімія
- В** метафора
- Г** сполучник
- Д** займенник

62. Коли козак був одруженим, то жінка й діти жили десь на селі або на хуторах, по так званих «зимовиках». Там жив і козак, коли не було війни.

Засобом міжфразового зв'язку поданих речень є

- А** сполучник
- Б** лексичні й контекстуальні синоніми
- В** перифраз
- Г** спільнокореневі слова
- Д** прислівник

Відповіді до тестових завдань

Розділ 1

Фонетика:

1В; 2А; 3Б; 4Д; 5В; 6Г; 7А; 8В; 9Д; 10Б; 11Г; 12В; 13А; 14Г; 15А; 16Д; 17Б; 18Д; 19Б; 20А; 21Г; 22В; 23А; 24Г; 25В; 26А; 27В; 28Б; 29Д; 30А.

Розділ 2

Лексика. Фразеологія:

1А; 2В; 3А; 4Д; 5В; 6Б; 7Г; 8В; 9В; 10Б; 11А; 12Г; 13Б; 14А; 15Б; 16В; 17А; 18Д; 19Г; 20В; 21Д; 22Г; 23Б; 24А; 25В; 26Г; 27Г; 28А; 29Г; 30В.

Розділ 3

Будова слова. Словотвір:

1Г; 2Д; 3Б; 4Б; 5Г; 6В; 7А; 8В; 9Г; 10В; 11Д; 12А; 13Г; 14Д; 15Б; 16В; 17А; 18Г; 19Г; 20Д; 21А; 22Г; 23Б; 24В; 25А; 26Б; 27Г; 28В; 29Д; 30В.

Розділ 4

Орфографія

4.1. Уживання апострофа:

1Б; 2Г; 3В; 4Г; 5В; 6Г; 7Г; 8В; 9Г; 10Д; 11Б; 12А; 13Г; 14Г; 15Г.

4.2. Уживання м'якого знака:

1Д; 2Д; 3В; 4Г; 5А; 6А; 7В; 8А; 9Д; 10В; 11Б; 12В; 13А; 14А; 15Б.

4.3. Правопис префіксів:

1В; 2Г; 3В; 4А; 5Г; 6Д; 7А; 8Д; 9Б; 10Г; 11А; 12А; 13Д; 14В; 15Б; 16Б; 17Д; 18В; 19А; 20Д; 21Б; 22А; 23В; 24Г; 25А; 26Г; 27В.

4.4. Правопис слів іншомовного походження:

1Г; 2В; 3Г; 4А; 5Д; 6А; 7А; 8Д; 9Г; 10Д; 11Д; 12Д; 13Б; 14Г; 15Д.

4.5. Спрощення в групах приголосних:

1Б; 2Д; 3Д; 4Д; 5Г; 6В; 7Г; 8Г; 9А; 10А; 11А; 12В; 13Г; 14А; 15В; 16Г; 17Г.

4.6. Зміни приголосних у процесі словотворення:

1Д; 2Б; 3Б; 4Б; 5В; 6Д; 7А; 8А; 9А; 10Г; 11Г; 12Г; 13Г; 14Д; 15А.

4.7. Подвоєння і подовження приголосних:

1Г; 2Г; 3В; 4А; 5Г; 6Б; 7А; 8В; 9Г; 10Г; 11Д; 12Д; 13Г; 14В; 15В; 16Б; 17В; 18Г; 19Г; 20В; 21Г.

4.8. Правопис складних слів:

1Г; 2Г; 3В; 4В; 5В; 6А; 7В; 8В; 9А; 10Б; 11В; 12Г; 13В; 14В; 15Г; 16А; 17Г; 18В; 19А; 20Г.

4.9. Правопис великої літери:

1В; 2Г; 3В; 4Г; 5Г; 6А; 7А; 8В; 9В; 10А; 11Г; 12Б; 13Г; 14Б; 15А.

4.10. Правопис прислівників:

1Б; 2Г; 3В; 4А; 5В; 6Г; 7Д; 8А; 9Г; 10Г; 11Г; 12А; 13В; 14А; 15В.

4.11. Правопис службових слів:

1Г; 2Г; 3Б; 4Г; 5В; 6А; 7В; 8Г; 9Г; 10А; 11А; 12Д; 13В; 14Г; 15Г; 16Б.

Розділ 5

Морфологія

5.1. Іменник:

1Г; 2В; 3Г; 4А; 5Б; 6Д; 7Д; 8Г; 9Г; 10Б; 11А; 12Д; 13Д; 14А; 15А; 16В; 17А; 18Б; 19А; 20Г; 21Д; 22А; 23А; 24Д; 25Г; 26Б; 27Б; 28А; 29Г; 30Г; 31Г; 32Г; 33Д; 34А; 35А; 36Г; 37В; 38Г.

5.2. Прикметник:

1Б; 2Б; 3Д; 4Д; 5Д; 6В; 7А; 8А; 9В; 10Д; 11Г; 12Д; 13Г; 14А; 15А; 16Б; 17Г; 18Д; 19Д; 20А; 21Г.

5.3. Займенник:

1В; 2В; 3Д; 4В; 5В; 6А; 7Г; 8В; 9А; 10В; 11Д; 12Г; 13Д; 14В; 15А; 16В; 17А; 18Д; 19Д; 20Д; 21А; 22В; 23Г; 24В; 25В.

5.4. Числівник:

1Б; 2А; 3Б; 4Г; 5В; 6Б; 7В; 8Б; 9В; 10А; 11Д; 12А; 13В; 14Б; 15Д; 16В; 17Г; 18Г; 19В; 20Г; 21Д; 22Г; 23В; 24Д; 25Д; 26А; 27А; 28Д; 29Г; 30А; 31Б; 32В; 33Б.

5.5. Дієслово. Дієприкметник. Дієприслівник:

1В; 2Д; 3В; 4В; 5Г; 6В; 7В; 8Д; 9А; 10В; 11Г; 12В; 13А; 14Б; 15В; 16Б; 17Д; 18А; 19А; 20А; 21Д; 22Д; 23А; 24Б; 25Г; 26А; 27В; 28Г; 29Г; 30Г; 31Д; 32В; 33Г; 34Д; 35Б; 36Б; 37Г; 38А; 39В; 40Б; 41Г; 42Д; 43Г; 44Д; 45Г; 46Г; 47Г; 48А; 49А; 50Б; 51Г; 52Б; 53Б; 54А; 55Г.

5.6. Прислівник:

1Б; 2Г; 3В; 4Д; 5Г; 6Б; 7Г; 8Г; 9А; 10А; 11В; 12Г; 13Г; 14А; 15В; 16А; 17А; 18В; 19А; 20Б; 21Г; 22Д; 23Г; 24В; 25А; 26А; 27В; 28Г; 29В; 30А; 31В; 32Г; 33Г; 34Г; 35А.

5.7. Прийменник:

1В; 2Б; 3В; 4В; 5В; 6Г; 7Б; 8А; 9Г; 10Б; 11А; 12Г; 13Д; 14В; 15В; 16Б; 17Д; 18А; 19А; 20Д; 21Д; 22Г; 23Г; 24В; 25Г.

5.8. Сполучник:

1Б; 2В; 3Д; 4В; 5Д; 6Б; 7В; 8А; 9Б; 10В; 11Г; 12В; 13Б; 14Г; 15Д.

5.9. Частка:

1В; 2А; 3Г; 4Г; 5Б; 6В; 7В; 8Г; 9Г; 10В.

5.10. Вигук:

1В; 2Г; 3Д; 4Д; 5Д.

5.11. Загальна морфологія:

1В; 2Д; 3Д; 4Д; 5В; 6Д; 7) А4, Б5, В1, Г2, Д3; 8) А2, Б5, В1, Г4, Д3; 9) А3, Б4, В2, Г1, Д5; 10) А3, Б5, В4, Г1, Д2.

Розділ 6

Синтаксис. Пунктуація

6.1. Словосполучення:

1Б; 2Б; 3Г; 4Д; 5А; 6В; 7Г; 8Д; 9А; 10Г; 11А; 12Б; 13В; 14А; 15В.

6.2. Головні члени речення:

1Б; 2Б; 3Б; 4Г; 5Г; 6Д; 7В; 8Д; 9Б; 10В; 11Г; 12Д; 13А; 14Г; 15В.

6.3. Тире між підметом і присудком:

1В; 2Б; 3Г; 4А; 5В; 6В; 7Д; 8А; 9Д; 10В; 11Г; 12А.

6.4. Другорядні члени речення:

1Г; 2А; 3Б; 4А; 5В; 6Д; 7А; 8Б; 9В; 10Б; 11Г; 12Д; 13А; 14Г; 15А; 16В; 17А; 18В; 19Г; 20Г.

6.5. Класифікація речень:

1Г; 2А; 3Б; 4Д; 5Б; 6В; 7Г; 8В; 9А; 10Б; 11Г; 12Д; 13Г; 14А; 15Б; 16В; 17Г; 18А; 19В; 20Г.

6.6. Односкладні речення:

1В; 2Б; 3Д; 4Г; 5Д; 6А; 7А; 8Б; 9Б; 10В; 11Д; 12Г; 13В; 14В; 15Б.

6.7. Однорідні члени речення:

1Г; 2В; 3А; 4Б; 5Г; 6Б; 7Д; 8В; 9Б; 10А; 11Д; 12Б; 13Г; 14А; 15Д; 16Д; 17Б; 18Б; 19Е; 20В.

6.8. Узагальнювальні слова при однорідних членах речення:

1В; 2Д; 3А; 4В; 5Г; 6Г; 7А; 8А; 9Г; 10А; 11Д; 12Б.

6.9. Однорідні й неоднорідні означення:

1А; 2Г; 3В; 4Д; 5Б; 6В; 7А; 8Г; 9Б; 10В.

6.10. Відокремлені означення:

1А; 2Г; 3В; 4Д; 5А; 6Б; 7В; 8Г; 9В; 10Г; 11Б; 12А; 13А; 14Д; 15В.

6.11. Відокремлені прикладки:

1Г; 2Б; 3А; 4Д; 5Г; 6Г; 7Б; 8А; 9Б; 10Д; 11А; 12Д; 13В; 14Б; 15В.

6.12. Відокремлені обставини:

1В; 2Б; 3А; 4Г; 5Б; 6А; 7Б; 8Д; 9Г; 10А; 11В; 12Д; 13В; 14Е; 15А; 16Д.

6.13. Відокремлені додатки:

1Б; 2А; 3Д; 4В; 5Г; 6А; 7Д; 8В; 9Б; 10Б.

6.14. Вставні та вставлені конструкції:

1Г; 2Б; 3Г; 4А; 5Д; 6Б; 7В; 8Г; 9А; 10В; 11Г; 12А; 13Б; 14В; 15Г.

6.15. Порівняльний зворот:

1Б; 2А; 3Г; 4Б; 5Д; 6Г; 7Д; 8А; 9В; 10Б; 11Г; 12Б.

6.16. Звертання:

1Д; 2А; 3А; 4Д; 5В; 6Д; 7Г; 8В; 9А; 10В; 11Г; 12В.

6.17. Складносурядні речення:

1Г; 2Г; 3А; 4Д; 5Г; 6Б; 7В; 8Б; 9Г; 10В; 11А; 12Г; 13Д; 14Б; 15Г.

6.18. Складнопідрядні речення:

1Г; 2В; 3Б; 4Д; 5А; 6Б; 7Г; 8В; 9А; 10В; 11А; 12Г; 13Б; 14А; 15В; 16Г; 17Д;
18Б; 19Г; 20А; 21Б; 22В; 23Г; 24Б; 25В.

6.19. Безсполучникові складні речення:

1Г; 2А; 3В; 4Г; 5Д; 6А; 7В; 8Б; 9Г; 10Д; 11Г; 12А; 13Б; 14Г; 15Д.

6.20. Складні речення з різними видами зв'язку:

1В; 2Д; 3Б; 4А; 5В; 6Б; 7Г; 8Д; 9В; 10Г.

6.21. Пряма мова. Цитати. Діалог:

1Г; 2 Д; 3Б; 4А; 5В; 6Б; 7Д; 8Г; 9Д; 10Б; 11В; 12А; 13А; 14Б; 15Г.

Розділ 7

Стилістика та зв'язне мовлення:

1Г; 2А; 3Б; 4Г; 5А; 6В; 7В; 8В; 9А; 10Г; 11Г; 12Д; 13Г; 14А; 15Г; 16А; 17В;
18Б; 19В; 20В; 21Д; 22А; 23В; 24Д; 25Г; 26Г; 27Г; 28В; 29Д; 30Г; 31В; 32В;
33А; 34Б; 35Д; 36Б; 37Б; 38Д; 39Б; 40Д; 41Б; 42В; 43В; 44В; 45В; 46А;
47А; 48Г; 49Д; 50Г; 51Д; 52В; 53А; 54А; 55А; 56Г; 57В; 58В; 59А; 60Д; 61Д;
62Д.

Рекомендована література

1. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти / О. Авраменко. – Київ : Грамота, 2019. – 208 с.
2. Авраменко О. Українська мова та література : довідник. Завдання в тестовій формі / О. Авраменко, М. Б. Блажко. – Київ : Грамота, 2022. – У 2 ч. – Ч.1. – 496 с.
3. Алексієнко Л. А. Сучасна українська мова. Морфологія : підручник / Л. А. Алексієнко, О. М. Зубань, І. В. Козленко ; за ред. А. К. Мойсієнка ; Київ. нац ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ : Знання, 2013. – 524 с.
4. Берест Т. М. Українська мова і література. Експрес-підготовка / Т. М. Берест, І. О. Помазан. – Київ : Літера ЛТД, 2012. – 280 с.
5. Митько Н. А. Сучасна українська мова. Лексикологія. Матеріали для практичних занять : навч.-метод. посіб. / Н. А. Митько. – Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. – 64 с.
6. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : підручник / М. Я. Плющ. – 2-ге вид., допов. – Київ : ВД «Слово», 2010. – 328 с.
7. Теорія і практика підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури : матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2017. – 362 с.
8. Українська мова професійного спрямування (теорія і практика) : навч. посіб. / за ред. М. В. Стасик, В. М. Ткачук, О. О. Стадніченко та ін. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – 280 с.
9. Український правопис / НАН України : Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні ; Інститут української мови. – Київ : Наукова думка, 2019. – 288 с.
10. Черемська О. С. Українська мова за професійним спрямуванням : навч.-практ. посіб. для іноземних студентів усіх напрямів підготовки / О. С. Черемська, В. Г. Сухенко, Н. М. Карікова. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 172 с.

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Фонетика	5
Тестові завдання.....	7
Розділ 2. Лексика. Фразеологія	13
Тестові завдання.....	15
Розділ 3. Будова слова. Словотвір	21
Тестові завдання.....	22
Розділ 4. Орфографія	29
4.1. Уживання апострофа	29
Тестові завдання.....	29
4.2. Уживання м'якого знака	33
Тестові завдання.....	34
4.3. Правопис префіксів	38
Тестові завдання.....	39
4.4. Правопис слів іншомовного походження	45
Тестові завдання.....	45
4.5. Спрощення в групах приголосних	49
Тестові завдання.....	49
4.6. Зміни приголосних у процесі словотворення.....	53
Тестові завдання.....	55
4.7. Подвоєння і подовження приголосних	58
Тестові завдання.....	60
4.8. Правопис складних слів	66
Тестові завдання.....	68
4.9. Правопис великої літери.....	73
Тестові завдання.....	74
4.10. Правопис прислівників	78
Тестові завдання.....	80
4.11. Правопис службових слів	83
Тестові завдання.....	87
Розділ 5. Морфологія	91
5.1. Іменник.....	91
Тестові завдання.....	92
5.2. Прикметник.....	101
Тестові завдання.....	102

5.3. Займенник	106
Тестові завдання.....	108
5.4. Числівник	115
Тестові завдання.....	116
5.5. Дієслово. Дієприкметник. Дієприслівник	123
Тестові завдання.....	126
5.6. Прислівник.....	139
Тестові завдання.....	140
5.7. Прийменник	147
Тестові завдання.....	148
5.8. Сполучник.....	153
Тестові завдання.....	154
5.9. Частка	157
Тестові завдання.....	158
5.10. Вигук	160
Тестові завдання.....	161
5.11. Загальна морфологія	162
Розділ 6. Синтаксис. Пунктуація	165
6.1. Словосполучення.....	165
Тестові завдання.....	166
6.2. Головні члени речення.....	169
Тестові завдання.....	171
6.3. Тире між підметом і присудком	175
Тестові завдання.....	176
6.4. Другорядні члени речення.....	179
Тестові завдання.....	180
6.5. Класифікація речень	185
Тестові завдання.....	186
6.6. Односкладні речення	190
Тестові завдання.....	191
6.7. Однорідні члени речення.....	194
Тестові завдання.....	195
6.8. Узагальнювальні слова при однорідних членах речення	201
Тестові завдання.....	202
6.9. Однорідні й неоднорідні означення.....	206
Тестові завдання.....	207
6.10. Відокремлені означення	209

Тестові завдання.....	210
6.11. Відокремлені прикладки.....	214
Тестові завдання.....	215
6.12. Відокремлені обставини	219
Тестові завдання.....	221
6.13. Відокремлені додатки	225
Тестові завдання.....	225
6.14. Вставні та вставлені конструкції.....	228
Тестові завдання.....	232
6.15. Порівняльний зворот.....	236
Тестові завдання.....	237
6.16. Звертання	240
Тестові завдання.....	240
6.17. Складносурядні речення.....	243
Тестові завдання.....	244
6.18. Складнопідрядні речення	248
Тестові завдання.....	251
6.19. Безсполучникові складні речення	258
Тестові завдання.....	259
6.20. Складні речення з різними видами зв'язку	263
Тестові завдання.....	264
6.21. Пряма мова. Цитати. Діалог	267
Тестові завдання.....	269
Розділ 7. Стилїстика та зв'язне мовлення	275
Тестові завдання.....	277
Відповіді до тестових завдань	291
Рекомендована література.....	295

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Будянська Вікторія Анатоліївна
Мариківська Галина Анатоліївна

УКРАЇНСЬКА МОВА

Навчальний посібник

Частина 3

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Відповідальний за видання *Т. Ю. Погорєлова*

Відповідальний редактор *О. С. Вяткіна*

Редактор *О. Г. Доценко*

Коректор *О. Г. Доценко*

План 2026 р. Поз. № 5-ЕНП. Обсяг 299 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61165, м. Харків, просп. Науки, 9-А

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.